

๘๙. สายเมเก น ทิสฺสนฺติ
 ปาโต ทิฏฺฐา พฺหุ ชนา
 ปาโต เอเก น ทิสฺสนฺติ
 สายํ ทิฏฺฐา พฺหุ ชนา.
๙๐. ปรีเทยมาโน เจ
 กิณฺุจิทฺตุํ อุกฺกพฺพเห
 สมฺมุโพฺห นีสมตฺตานํ
 กยฺรา ตํ วิจฺกฺขณฺเ.
๙๑. กิโส วิวณฺุณ ภาติ
 นีสมตฺตานมตฺตโน
 น เตน เปตา ปาเลนฺติ
 นีรตฺถา ปรีเทวนา.
๙๒. ยถา สรณฺมาทิตฺตํ
 วารินาว นินฺุพฺพเย^๑
 เอวมปิ ธีโร สุตฺวา
 เมธาวิ ปณฺุทิตฺโต นโร
 ชิปปมฺบุปฺติตฺตํ โสกํ
 วาโต ตฺวลฺวํ ธีสฺเย.
๘๙. เวลาเช้าเห็นกันอยู่มากคน พอถึง
 เวลาเย็น บางคนกลับไม่เห็นกัน
 เวลาเย็นเห็นกันอยู่มากคน พอถึง
 เวลาเช้า บางคนไม่เห็นกัน.
๙๐. ถ้าบุคคลผู้คร่ำครวญ หลงเบียด-
 เบียดตนอยู่ จะพึงได้รับประโยชน์
 สักเล็กน้อยไฉไร บัณฑิตผู้มีปรีชา
 ก็จักพึงทำเช่นนั้นบ้าง.
๙๑. บุคคล ผู้เบียดเบียนตนของตนอยู่
 ย่อมชুবดมม ปราศจากสง่าราศี
 สัตว์ผู้ตายไปแล้ว ไม่ได้ช่วย
 คุ้มครองรักษาด้วยการร่ำไห้ นั่นเลย
 การร่ำไห้ไว้ประโยชน์.
๙๒. คนฉลาด ควรดับไฟที่ไหม้เรือน
 ด้วยน้ำ ฉันท คนเป็นนักปราชาญ
 ได้รับการศึกษามาดี มีปัญญา
 เฉลียวฉลาด ควรรีบกำจัด
 ความโศกที่เกิดขึ้น โดยฉับพลัน
 เหมือนลมพัดปยุ่นไป ฉันทนั้น.

^๑ ฉ. ท. อ. วารินา ปรีนิพฺพเย.

๗. ทศรตชาติกถา

(๘๖๑)

เอถ ลกขณสีตา จาติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหรนุโต เอกํ มตปีตริ^๑
กุกุมพิกํ อารพุก กเถสิ.

โส หิ ปีตริ กาลกเต โสกาภิวโต
สพพกิจจานิ ปหาย โสกาอนุตตโกว
อโหสิ. สตุถา ปจจุสสมเย โลกํ
โวลเณโต ตสฺส โสตาปตติมรูปนิสฺสยํ
ทิสฺวา ปุนทิวเส สวตฺถิยํ ปิณฺฑทาย
จริตฺวา กตภตฺตกิจฺจเ อภิภู
อุยฺยเซตฺวา เอกํ ปจฺจาสมณํ คเหตุวา
ตสฺส เคนํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา นิสินฺนํ
มรฺุวเจเนน อาลปนฺโต "กึ โสจสิ
อุปาสกา"ติ วตฺวา "อาม ภนฺเต,

๘. พรวณนาทศรตชาติก

(๘๖๑)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภกุกุมพี (คน
มีสมบัติมาก) คนหนึ่งซึ่งบิดาเสียชีวิตแล้ว
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า มาเนเถิดเจ้า
ลักษณะและเจ้าสีตา ดังนี้ เป็นต้น.

ความพิสดารว่า เมื่อบิดาเสียชีวิต
แล้ว กุกุมพี ถูกความโศกครอบงำ
จึงละทิ้งกิจการงานทั้งหมด เป็นผู้ตกอยู่
ในห้วงแห่งความเศร้าโศก. ในเวลาใกล้รุ่ง
พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลก ทรง
เล็งเห็นอุปนิสัยแห่งพระโสดาปัตติผลของ
เขา วันรุ่งขึ้น จึงเสด็จเที่ยวบิณฑบาตใน
พระนครสาวัตถี ทรงทำภติกะเสร็จแล้ว
ทรงส่งภิกษุทั้งหลาย ล้วงหน้าไปก่อน
ทรงพาสมณะตามเสด็จไปรูปหนึ่ง เสด็จ
ไปยังเรือนของกุกุมพีนั้น ทรงทักทายเขา
ผู้มั่งถวยบังคม ด้วยพระวาจาอ่อนหวาน
ว่า "ดูกรอุบาสก ท่านเศร้าโศกหรือ"
เมื่ออุบาสกกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ พระพุทธเจ้าข้า, ความโศกกระทบ

^๑ ฉ. มตปีตริ.

ปิตุโสโก มํ พาศตี"ติ วุตเต "อุปาสก
 ไปราณกปณฺฐิตา อฏฺฐวิเฐ โลกธมฺเม
 ตตฺตโต ชานนฺดา ปิตริ กาลกเต
 อปฺปมตฺตกมฺปิ โสกํ น วิญฺญู"ติ"^๑
 วตฺวา เตน ยาจิตฺ อตีตํ อหริ
 ถึงบิดา เบียดเบียนข้าพระองค์" จึงตรัส
 ต่ไปว่า "ดูกรอุบาสก บัณฑิตสมัย
 ไบราณย์อมรู้ถึงโลกธรรมทั้ง ๘ ประการ
 ตามความเป็นจริง เมื่อบิดาเสียชีวิตลงก็
 ไม่ประสบความโศก แม้แต่เพียงเล็กน้อย"
 อันอุบาสกนั้นทูลอาราธนาแล้วทรงนำอดีต
 นิทานมาว่า

อดีเต พาราณสียํ ทศรถมหาราชานาม
 อคติคมนํ ปหาย ธมฺเมน รชฺสุ
 การเสสิ. ตสฺส โสฬสํ นํ อิตฺถิสหฺสฺสานํ
 เขมฺภิกกา อคฺคฺมเหสี เทว ปุตฺเต
 เอกภฺจ ธีตริ วิชฺชาโย. เขมฺภฺจปุตฺโต
 รัมปณฺฐิตโต นาม อโหสิ, ทฺติโย
 ลกฺษณฺกุมารโ นาม, ธีตา สีตาเทวี
 นาม. อปรภาเค อคฺคฺมเหสี กาลมกาสิ.
 ราชานํ ตสฺสา กาลกตฺตาย จิรตริ โสกวลํ
 คนฺตฺวา อมฺจฺเจहि สณฺญาปิโต ตสฺสา

ในอดีตกาล ในกรุงพาราณสี
 พระราชาทรงพระนามว่า ทศรถมหาราช
 ทรงปราศจากความลำเอียงเสวยราชย์
 โดยธรรม. พระอัศวมเหสีของพระองค์
 ผู้เป็นหัวหน้าของนางสนม ๑๖,๐๐๐ นาง
 ประสูติพระราชโอรส ๒ พระองค์ และ
 พระธิดา ๑ พระองค์. พระราชโอรส
 องค์ใหญ่พระนามว่า รัมบัณฑิต, พระ
 ราชโอรสองค์ที่สองพระนามว่า ลักษณ-
 กุมาร, พระราชธิดาพระนามว่า สีตาเทวี.
 ในเวลาต่อมา พระอัศวมเหสีสิ้นพระชนม์.
 เมื่อพระอัศวมเหสีสิ้นพระชนม์แล้ว พระ
 ราชาทรงตกอยู่ในอำนาจแห่งความโศก
 ระทมเป็นเวลาช้านาน แม้มวลอำมาตย์
 ปรอลบพระทัยให้ทรงรู้สึกระงับแล้ว

^๑ ฉ. กริสุ.

กตตพูปริหาริ กตฺวา อญฺญํ อคฺค-
มहेสิญฺจฺจเน จเปสิ. สว ญฺโย ปิยา
มนปา อโหสิ.

สวปี อปรภาเค คพฺภิ คณฺหิตฺวา
ลทฺตคพฺภปริหารว ปุตฺตํ วิชยิ.
“ภรตฺกุมารโ”ติสฺส นามํ กรีสุ. ราชว
ปุตฺตสิเนเนน “ภทฺเท เต วริ ทมฺมิ,
คณฺหาหิ”ติ อาน. สว คหิตกํ กตฺวา
จเปตฺวา กุมารสฺส สตฺตญฺจวสุสิกกালে^๑
ราชานมฺปสงฺกมิตฺวา “เทว ตฺเมหิ
มยฺหิ ปุตฺตสฺส วโร ทินฺโน, อิทานิสฺส
นํ เทธา”ติ อาน. “คณฺห ภทฺเท”ติ.

ทรงทำหน้าที่ที่ควรกระทำแก่พระนาง
แล้วทรงสถาปนาหญิงอื่นไว้ในตำแหน่ง
อัครมเหสี. พระนางได้เป็นที่รัก เป็นที่
โปรดปรานของพระราชา.

ต่อมาพระอัครมเหสีเมื่อนั้นก็ทรงพระครรภ์
ทรงได้รับการบริหารครรภ์ แล้วก็ประสูติ
พระโอรส. พระประยูรญาติชาน
พระนามพระโอรสนั้นว่า “ภรตกุมาร”.
พระราชาทรงมีความเสนหารักใคร่ใน
พระโอรส จึงตรัส(ประทานพร)ว่า “นาง
ผู้เจริญ เราให้พรแก่เธอ. เธอจงรับพร
เกิด”. พระอัครมเหสีนั้นทรงถือว่าพระนาง
รับพรไว้แล้ว ทรงร้องไห้ไว้อ่อน ในเวลา
พระกุมารมีพระชนมายุได้ ๗ พรรษา จึง
เข้าไปเฝ้าพระราชา กราบทูลว่า “ข้าแต่
พระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ
พระองค์ทรงประทานพรให้แก่พระโอรสของ
หม่อมฉันแล้ว, บัดนี้ ขอพระองค์โปรด
ทรงประทานพรนั้นแก่พระโอรสนั้นเกิด”.
พระราชาจึงตรัสว่า “จงรับเกิด นาง
ผู้เจริญ”. พระอัครมเหสีกราบทูลว่า
“ข้าแต่สมมติเทพ ขอพระองค์จงทรง

^๑ น. สตฺตญฺจวสุสิกกালে.

"เทว ปุตตสฺส เม รชฺชํ เทธา"ติ
 อาห. ราชา อจฺจํ ปหริตฺวา "นสฺส
 วสฺสิ, มยฺหํ เทว ปุตฺตา อคฺคิกฺขนฺธา
 วีย ชลนฺติ, เต มาราเปตฺวา ตว
 ปุตฺตสฺส รชฺชํ ยาจสี"ติ ตชฺเชสิ. ส่า
 ภิตา สิริคพฺภํ ปวิสิตฺวา อญฺเญสุปี
 ทิวเสสุ ราชานํ ปุนปฺปุนํ รชฺชเมว
 ยาจิ.

ราชา ตสฺสา วริ อทตฺวาว
 จินฺเตสิ "มาตุคาโม นาม อกตญฺญ
 มิตฺตทพฺภี, อยํ เม กุฏฺปนฺณํ วา
 กุฏฺลญฺจํ วา กตฺวา ปุตฺเต
 ฆาตาเปยฺยา"ติ. โส ปุตฺเต
 ปกุโกสาเปตฺวา ตมตฺถํ อโรเจตฺวา
 "ตาต ตุมฺหากํ อธิ วสนฺตานํ
 อนฺตราโยปี ภาเวยฺย, ตุมฺเห สามนฺตรชฺชํ
 วา อรญฺณํ วา คนฺตฺวา มม
 มรณกาเล อาคนฺตฺวา กุลสนฺตํ รชฺชํ
 คณฺหธา"ติ วตฺวา ปุน เนมิตฺตเก
 พุราหฺมณฺเ ปกุโกสาเปตฺวา อตฺตโน

ประทานราชสมบัติแก่พระโอรส ของ
 หม่อมฉันเถิด" พระราชาทรงตบพระหัตถ์
 ตรัสขู่ส่ำทับว่า "ชะ หญิงถ่อย เธอจง
 พิณาศ, โอรสของเรา ๒ องค์ กำลังรุ่งโรจน์
 ดุจดังทองอัคคี, เธอให้คนฆ่าโอรส ๒ องค์
 นั้นเสียก่อนซิ แล้วจึงค่อยขอราชสมบัติ
 แก่โอรสของเธอ". พระอัครมเหสีนั้นทรง
 หวาดกลัว จึงเสด็จเข้าห้องพระบรรทมอัน
 มีสิริ แม่ในวันต่อ ๆ มา ก็ทูลขอราชสมบัติ
 กะพระราชาแล้ว ๆ เล่า ๆ อยู่นั่นเอง.

พระราชาไม่ได้ทรงประทานพรให้แก่
 พระนางทันที ทรงดำริว่า "ธรรมดาหญิง
 เป็นผู้ไม่รู้คุณคน มักประทุษร้ายมิตร,
 พระอัครมเหสีของเรานี้ อาจทำหนังสือ
 ปลอมหรือให้สินบนลวงให้ฆ่าโอรสทั้งสอง
 ก็ได้". พระองค์จึงรับสั่งให้เรียกโอรส
 ทั้งสองมาเฝ้า แล้วตรัสบอกเนื้อความนั้น
 ว่า "ลูกรัก เมื่อเธอทั้งสองอยู่ในที่นี้
 อาจจะมีอันตรายก็ได้, เธอทั้งสองจงไปสู
 พระราชอาณาจักกรไถ้เคียง (ชายแดน)
 หรือสุป่า ในเวลาที่พอตายจึงกลับมา
 ยึดครองราชสมบัติ อันเป็นของประจำ
 ตระกูลเถิด" แล้วตรัสสั่งให้เรียกพราหมณ์

อายุปัจจุเจกั ปุ่จจิตฺวา "อญฺญานิ
ทฺวาทส วสุสฺยานิ ปวตฺติสฺสตี"ติ สุตฺวา
"ตาดตา อิตฺเต ทฺวาทสวสุสฺยเจยน
อานนฺตฺวา ฉตฺตํ อุตฺตสาเปยฺยถา"ติ
อาห. เต "สาธฺม"ติ วตฺวา ปิตริ
วณฺหิตฺวา โรทฺหนฺตา ปาสาทา โอตฺริสุ.
สีตา เทวี "อหฺมปิ ภาตฺเกหิ สทฺธิ
คฺมิสฺสสามี"ติ ปิตริ วณฺหิตฺวา โรทฺหนฺตา
นิกฺขมิ. เต ตโยปิ มหาชนเนน ปริวฺตฺตา
นคฺรา นิกฺขมิตฺวา มหาชนํ นินฺวตฺเตตฺวา
อนฺุพฺพุเพน หิมนฺวตฺตํ ปวิสิตฺวา
สมฺปนฺโนทกมฺลผลาผล^๑ ปเทเส อุตฺตมํ
มาเปตฺวา ผลาผลเนน ยาเปนฺตฺวา วสิสุ.

ผู้ทำนายมาตรัสถามถึงกำหนดพระชนมายุ
ของพระองค์ ครั้นทรงสดับว่า "ยังมี
พระชนมายุอีก ๑๒ ปี" จึงตรัสว่า
"ลูกรักทั้งสอง จากนี้ล่วงไป ๑๒ ปี เธอ
ทั้งสองพึงกลับมาให้ยกฉัตรขึ้นเถิด".
พระโอรสทั้งสองนั้น ทูลรับพระบรม
ราชโองการว่า "สาธฺม" แล้วถวายบังคม
พระราชบิดา ทรงกันแสง เสด็จลงจาก
ปราสาท. พระราชธิดาสีดาเทวีถวาย
บังคมพระราชบิดา ด้วยกราบทูลว่า "แม้
หม่อมฉันก็จะตามเสด็จไปกับพระเจ้าพี่
ทั้งสองด้วย" แล้วก็ทรงกันแสงเสด็จ
ออกไป. พระราชโอรสและพระราชธิดา
แม้ทั้ง ๓ พระองค์นั้น มีมหาชนห้อมล้อม
เสด็จออกจากพระนคร แล้วให้มหาชน
กลับ เสด็จเข้าป่าหิมพานต์ตามลำดับ
สร้างอาศรมอยู่ ณ สถานที่มีน้ำและ
ผลหมากรากไม้อุดมสมบูรณ์ ทรงดำรง
พระชนมชีพอยู่ด้วยผลไม้ไม่น้อยใหญ่.

ลกฺขณปณฺทิตฺโต จ สีตา จ
รามปณฺทิตฺติ ยาจิตฺวา "ตฺเมห อมฺหากั

ลักษณะบัณฑิตพระอนุชา และสีดา
พระกนิษฐภคินี ขอร้องกับรามบัณฑิต

^๑ ฉ. สมฺปนฺโนทก สุลลผลาผล.

ปิตุภูจาเน จิตา, ตสุมา อสุสมปเทเยว^๑
 โทถ, มยั ผลาผลั อหริตฺวา ตฺเมห
 ไปเสสุสามา"ติ ปฏิญญั คณฺหีสฺสุ. ตโต
 ปฏฺฐาย รามปณฺทิตฺโต ตตฺถเว อโหสิ.
 อิตเร ผลาผลั อหริตฺวา ตั ปฏฺฐคฺคีสฺสุ.
 เอว เตสฺส ผลาผลเน ยยาเปตฺวา
 วสนฺตานิ ทสฺสรมหาราชฺชา ปุตฺตโสเกน
 นวเม สัฏฺฐเว กาลมกาสิ.

พระเชษฐาว่า "พระองค์ดำรงอยู่ในฐานะ
 พระบิดาของหม่อมฉันทั้งสอง, เพราะ
 ฉะนั้น พระองค์จึงทรงพักอยู่แต่ใน
 อาศรมบพอย่างเดียว, หม่อมฉันทั้งสอง
 จะหาผลไม้ไม่น้อยใหญ่มาเลี้ยงดูพระองค์"
 แล้วรับปฏิญญา. จำเดิมแต่นั้นมา ราม-
 บัณฑิตก็อยู่แต่ในอาศรมบพเท่านั้น. ส่วน
 ลักษณะบัณฑิตและสีกาก็ช่วยกันหาผลไม้
 น้อยใหญ่ มาบำรุงเลี้ยงดูรามบัณฑิต
 พระเชษฐานั้น. เมื่อโอรสและธิดาทั้ง ๓
 พระองค์นั้น ทรงเลี้ยงชีพให้เป็นไปอยู่
 ด้วยผลไม้ไม่น้อยใหญ่อย่างนี้ เพราะความ
 โศกเศร้าถึงพระโอรส. ท้าวทศร-
 มหาราชฯ จึงได้สวรรคตในปีที่ ๙

ตสุสฺส สรีริกัจจํ กาวเรตฺวา เทวี "อตุตฺโน
 ปุตฺตตฺสฺส ภรตฺกุมารสฺส ฉตฺตํ
 อสุสาเปธา"ติ อาน. อมจฺจา ปน
 "ฉตฺตสฺสามิกา อรณฺเณ วสนฺตี"ติ น
 อทฺสฺ. ภรตฺกุมารโ "มม ภาตริ
 รามปณฺทิตํ อรณฺเณโต อานตฺวา ฉตฺตํ
 อสุสาเปสุสามิ"ติ ปญฺจราชกกุณฺถกณฺทานิ
 คเหตฺวา จตฺรจฺคินิยา เสนาย ตสุสฺ

พระเทวีทรงให้จัดงานพระศพของพระราชฯ
 นั้นเสร็จแล้ว ตรัสว่า "พวกท่านจงให้
 ยกเศวตฉัตรขึ้น ถวายพระภรตกุมาร
 ผู้เป็นโอรสของเรา". แต่ทว่า อำมาตย์
 ทั้งหมด ไม่ยินยอมให้ ด้วยทูลว่า
 "พระโอรสและพระธิดา ผู้เป็นเจ้าของ
 เศวตฉัตรยังอยู่ในป่า". พระภรตกุมาร
 จึงทูลว่า "หม่อมฉัน จะพารามบัณฑิต

อรรถกถาทศรชาดก ป-ท. ๑๖-๙

^๑ ฉ. อสุสมเยว.

วสนภูจันน์ ปตฺวา อวิหุเร ขนฺธาวาริ
 กตฺวา ตตฺถ นิวาสาเปตฺวา กติปิเยหิ
 อมฺจุเจหิ สหฺฐี ลกฺขณฺปนฺนิตฺตสฺส ๑
 สีสํตาย ๑ อรรณฺณํ คตฺทกาเล อสฺสสมปทํ
 ปวิสิตฺวา อสฺสสมปทฺทฺวาเร จปิตฺกณฺจ-
 รูปกํ วิกฺขิ รามปนฺนิตฺตํ นิราสงฺกํ
 สุขนิสินฺนํ อฺปสงฺกมิตฺวา วนฺหิตฺวา
 เอกมฺนุตฺตํ จิตฺโต รณฺโณ ปวตฺตํ
 อาโรเจตฺวา สหฺฐี อมฺจุเจหิ ปาทฺเส
 นิปตฺติตฺวา โรทฺติ.

รามปนฺนิตฺโต เนว โสจฺจํ น โรทฺติ.
 อิทฺถุทริยวิการมตฺตมฺปิสุตฺต นนาโหสิ, ภวตฺตสฺส
 ปน โรทิตฺวา นิสินฺนกาเล สายณฺหสมเย
 อิตฺเต เทว ผลาผลํ อาทาย อาคมฺมึสุ.
 รามปนฺนิตฺโต จินฺนเตสิ "อิมํ ทหฺรา
 มยฺหํ วิกฺขิ น ปริคฺคฺคฺทหนฺนปญฺญา เอเตสฺ

ผู้เป็นพระเชษฐาของหม่อมฉันมาจากป่า
 แล้วให้ยกเสวตฉัตรขึ้น" แล้วถือเอา
 เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ ไปยังสถาน
 ที่อยู่ของพระเชษฐานั้น พร้อมด้วย
 จตุรงคเสนา (กองทัพสี่เหล่า) จึงตั้ง
 ค่ายพักอยู่ในที่ไม่ไกล ให้กองทัพพักอยู่
 ในที่นั้น ในเวลาที่ลักษณะบัณฑิตกุมาร
 และสีดาเทวีไปสู่อป่า จึงเข้าไปยัง
 อาศรมบท พร้อมด้วยอำมาตย์ ๒-๓ คน
 แล้วเข้าไปหารามบัณฑิตผู้เป็นพระเชษฐา
 ซึ่งนั่งอย่างสุขสำราญ ปราศจากความ
 หวาดระแวงกังวล ดุจดั่งรูปหล่อทองคำ
 ตั้งไว้ที่ประตูอาศรมบท ถวายบังคมแล้ว
 ประทับยืนอยู่ข้างหนึ่ง ทูลความเป็นไป
 ของพระราชินีแล้ว พลังทรงกันแสง
 หมอบลงแทบเท้า พร้อมด้วยหมู่อำมาตย์.

รามบัณฑิตไม่ทรงเศร้าโศก, ไม่ทรง
 กันแสง. แม้เพียงความผิดแปลกแห่ง
 อินทรีก็มิได้มีแก่ท่าน. แต่ในขณะที่
 พระภรตกุมารนั่งกันแสง ลักษณะกุมาร
 และสีดาเทวี ทั้งสองพระองค์ก็ถือผลไม้
 น้อยใหญ่กลับมาในเวลาเย็น. รามบัณฑิต
 คิดว่า "พระอนุชาทั้งสองนี้ยังเป็นเด็ก
 หนุ่มสาว พวกเขาไม่มีปัญญาเป็นเครื่อง

อตุถิ, สหสา ปิตา โว มโตติ วุตโต^๑
 โสภัง สนุชาเรตุ อสกุโกนุตานัง หทยมปิ
 เนสสิ ฝเลยย, อุปาเยน เต
 อุทกั โอตาเรตฺวา เอตัง ปวตฺตี
 สวาเสสฺสามิ"ติ."^๒ อถ เนสสิ ปุโรโต เอกัง
 อุทกฺกุจฺจํ ทสฺเสตฺวา "ตุเมห อติจิเรน
 อาคตา, อิทัง โว ทนฺนุทกฺกมฺมํ โหตุ,
 อิมัง อุทกั โอตริตฺวา ติฏฺฐถา"ติ
 อุปทฺถมคาคัง ตาว อาน

กำหนดรู้เหมือนอย่างเรา, เมื่อเรารู้รับ
 บอกว่า 'พระราชบิดาของพวกเราสวรรคต
 แล้ว' เมื่อพระอนุชาและพระกนิษฐภคินี
 ทั้งสองไม่สามารถอดกลั้นความโศกไว้ได้
 ดวงหทัยของพวกเขาก็พังแตกทำลายก็ได้,
 เราจึงใช้อุบายให้พระอนุชา และพระ
 กนิษฐภคินีนั้นลงน้ำ แล้วจึงจะบอกเล่า
 เรื่องนี้ให้ฟัง". ที่นั้นรามบัณฑิตจึงชี้ให้ดู
 สถานที่มีน้ำแห่งหนึ่งข้างหน้าแก่พระอนุชา
 และพระกนิษฐภคินี แล้วตรัสว่า "เธอ
 ทั้งสองกลับมาช้าเหลือเกิน, นี่เป็นการ
 ลงโทษพวกเธอ, พวกเธอจงลงน้ำตรงนี้
 แล้วยืนแช่อยู่ก่อน" แล้วตรัสถึงคาถา
 ก่อนว่า

๘๔. "เอถ ลกฺขณสีตา จ
 อุโก โอตโรโกทกนฺ"ติ.
 ตสฺสตุโถ เอถ, ลกฺขณสีตา จ
 อาคจฺจนฺตุ,"^๓ อุโก โอตโรถ อุทกนฺติ.

๘๔. "มานีเกิด เจ้าลักษณและเจ้าสีดา
 น้องทั้งสองจงมาลงน้ำ".
 เนื้อความแห่งคาถานั้นว่า เธอ
 ทั้งสอง จงมาเกิด, อนึ่ง น้องลักษณ
 และน้องสีดาทั้งสองจงมาลงน้ำ.

^๑ ฉ. วุตเต.
^๒ ฉ. อวาโรเสสสามิ.
^๓ ฉ. อาคจฺจถ.

เต เอกวจเนเนว โอตริตฺวา
อฏฺฐิสฺสุ. อถ เนสฺส ปิตุ ปวตฺตี
อาโรเจนฺโต เสสฺส อูปชฺฐมคคาถมาห

ด้วยคำเพียงคำเดียวเท่านั้น ทั้งสอง
ก็ได้ลงไปยืนแช่น้ำ. ต่อมาพระราม-
บัณฑิต เมื่อจะแจ้งข่าวของพระราชบิดา
ให้แก่ทั้งสองนั้น จึงกล่าวถึงคาถา
ที่เหลือว่า

“เอวายํ ภรโต อาห
ราชา ทสฺรธเ มโต”ติ.

พระภรตจะกล่าวอย่างนี้ว่า พระเจ้า
ทสฺรธสวรรคตเสียแล้ว”.

เต ปิตุ มตฺตาสนํ สุตฺวา
วิสฺนุณฺณิ^๑ อหฺสิ. ปุณฺปิ เนสฺส กเถสิ.
ปุณฺ วิสฺนุณฺณิ^๑ อหฺสิ. เอวํ ยาวตฺตียํ
วิสฺนุณฺณิตํ ปตฺเต เต อมจฺจา อุกฺขิปิตฺวา
อุทกา นีหริตฺวา ๓เล นิสฺสาเปสฺสุ.^๒
ลทฺธสฺสาเสสฺสุ เตสฺสุ สพฺเพ อญฺญมญฺญํ
โรทิตฺวา ปรีเทวิตฺวา นิสฺสีทิสฺสุ. ตทา
ภรตฺกฺมาโร จินฺนเตสิ “มยฺหํ ภาตา
ลกฺษณฺกฺมาโร จ ภคินี จ สีตา เทวี
ทสฺรธสฺส ปิตุ มตฺตาสนํ สุตฺวา โสภํ

พระลักษณและพระนางสีดาอพยพ
ข่าวพระราชบิดาสวรรคตแล้วเท่านั้น ก็ถึง
กับสลบหมดความรู้สึก. รามบัณฑิตบอก
แก่ทั้งสองนั้นอีกครั้ง. ทั้งสองก็สลบ
ไปอีกครั้ง. เมื่อพระลักษณและพระนาง
สีดาถึงความสลบสามครั้งสามคราอย่างนี้
อำมาตย์ทั้งหลายช่วยกันอุ้มพระลักษณ
และพระนางสีดาขึ้นจากน้ำ ให้นั่งบนบก.
เมื่อพระลักษณและพระนางสีดาเหล่านั้น
ได้รับการปลอบใจแล้ว เขาทั้งสองก็พากัน
นั่งร้องไห้คร่ำครวญซึ่งกันและกัน. ที่นั้น
พระภรตกุมารคิดในใจว่า “ลักษณกุมาร
พระภาดาและสีดาเทวีพระภคินีของเรา
ฟังข่าวพระทสฺรธราชบิดาสวรรคตแล้ว

^๑ ฉ. วิสฺนุณฺณา.

^๒ ฉ. นิสฺสาเปตฺวา.

สนุธาเรตุํ น สกุโกนุติ, รามปณฺทิตโต
 ปน น โสจติ, น ปริเทวติ, กิณฺนุโข
 ตสฺส อโสจนการณํ, ปุจฺฉิสฺสามิ นนฺ"ติ.
 โส ตํ ปุจฺฉนฺโต ทุตฺติยํ คาถมาห

ไม่สามารถจะอดกลั้นความโศกไว้ได้, ส่วน
 พระรามบัณฑิตไม่เศร้าโศก, ไม่คร่ำครวญ
 เลย, อะไรหนอเป็นเหตุแห่งความไม่
 เศร้าโศกของท่าน, เราจะถามท่านดู".
 พระราชกุมารนั้น เมื่อจะทูลถามพระ
 รามบัณฑิตนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๘๕. "เกน ราม ปภาเวน
 โสจิตพฺพํ น โสจสิ
 ปิตริํ กาลกตํ สุตฺวา
 น ตํ ปสฺสเหตฺ ทฺขนฺ"ติ.

๘๕. "เจ้าพี่ราม ด้วยอำนาจอะไร เจ้าพี่
 จึงไม่เศร้าโศก ถึงสิ่งที่ควรเศร้าโศก
 ความทุกข์ มิได้ครอบงำเจ้าพี่
 เพราะได้ทรงสดับว่า พระราชบิดา
 สวรรคตแล้ว".

ตตฺถ ปภาเวเนวติ อานุกาเวเน.
 นํ ตํ ปสฺสเหตฺ ทฺขนฺติ เอวรูปิํ ทฺกฺขํ
 เกน การณฺน ตํ น ปิเพฺติ, กิ เต
 อโสจนการณํ, กเถहि ตาว นินฺติ.^๑
 อถสฺส รามปณฺทิตโต อตฺตโน อโสจน-
 การณํ กเถนฺโต อาห

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ด้วย
 อำนาจ ได้แก่ ด้วยอานุภาพ. คำว่า
 ความทุกข์มิได้ครอบงำเจ้าพี่ ความว่า
 เพราะเหตุไร ทุกข์เห็นปานนี้จึงไม่บีบคั้น
 เจ้าพี่, อะไรเป็นเหตุแห่งความไม่เศร้าโศก
 ของเจ้าพี่, ขอเจ้าพี่โปรดบอกพวกนี้เอง
 ก่อนเถิด. ต่อมา รามบัณฑิต เมื่อจะ
 บอกเหตุที่ตนไม่เศร้าโศก แก่พระภราต-
 อนุชานั้น จึงกล่าวว่า

^๑ อ. นนฺติ.

๘๖. "ยี่ น สกุกา นั ปาเลตุ
 ไปเสน ลปตี พหุ
 ส กิสฺส วิณฺณ เมธาวี
 อตุตตานมฺปตาปเย.
๘๗. ทหฺรา จ หิ เย วุฑฺฒา
 เย พาลา เย จ ปณฺทิตา
 อทฺฐา เจว ทลิตฺทา จ
 สพฺเพ มจฺจุปรายนา.
๘๘. ผลานมิว ปกุกานั
 นิจุจํ ปตฺนโต ภยั
 เอวํ ชาตาน มจฺจานั
 นิจุจํ มรณโต ภยั.
๘๙. สายเมเก น ทิสฺสนฺติ
 ปาโต ทิฏฺฐา พหุ ชนา
 ปาโต เอเก น ทิสฺสนฺติ
 สายั ทิฏฺฐา พหุ ชนา.
๙๐. ปรีเทวยมาโน เจ
 กิณฺจิทตฺถิ อุตฺตพฺพเห
 สมฺมุฬฺหุหิ หีสฺมตฺตานั
 กยิรา ตั วิจกฺขณเ.
๙๑. "คนเรา ไม่สามารถจะรักษาชีวิต
 ที่คนเป็นอันมาก พร้าเพื่อถึง
 นักปราชญ์ผู้รื้อนั้น จะทำตนให้
 เตือดร้อน เพื่ออะไรกัน.
๙๒. ทั้งคนหนุ่ม ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งพาล ทั้ง
 บัณฑิต ทั้งคนมั่งมี ทั้งคนยากจน
 ทั้งหมด ล้วนบ่ายหน้าไปหามฤตยู
 ทั้งนั้น.
๙๓. ผลไม้ที่สุกแล้ว ย่อมมีภัย เพราะ
 จะต้องร่วงหล่นลงเป็นแน่ ฉันทไค
 สัตว์ทั้งหลายเกิดมาแล้ว ก็ย่อม
 มีภัย เพราะจะต้องตายเป็นแน่
 ฉันทนั้น.
๙๔. เวลาเข้าเห็นกันอยู่มากคน พอถึง
 เวลาเย็น บางคนกลับไม่เห็นกัน
 เวลาเย็นเห็นกันอยู่มากคน พอถึง
 เวลาเข้าบางคนไม่เห็นกัน.
๙๕. ถ้าบุคคลผู้คร่ำครวญ หลงเบียด-
 เบียดตนอยู่ จะพึงได้รับประโยชน์
 สักเล็กน้อยไซ้ บัณฑิตผู้มีปรีชา
 ก็จะไม่พึงทำเช่นนั้นบ้าง.

๙๑. กิโธ วิวณฺโณ ภวติ
 หีสมตฺตานมตฺตโน
 น เตน เปตา ปาเลนฺติ
 นีรตฺตา ปรีเทวนา.
๙๒. ยถา สรณมาทิตฺตํ
 วารินาว นิพฺพทาเปย
 เอวมฺปิ ธีโร สุตฺวา
 เมธาวี ปณฺทิตฺโต นโร
 จิปฺปมฺปตฺติตํ โสภํ
 วาโต ตูลํวํ ธีสเย.
๙๓. เอโกว มจฺจุใจ อจฺเจติ
 เอโกว ชายเต กุเล
 สํโยคปรมาเตวว
 สมโภคา สพฺพปาณินํ.
๙๔. ตสฺมา หิ ธีรสฺส พหุสฺสฺตสฺส
 สมฺปฺสฺสโต โลกมิมํ ปรนฺยจ
 อญฺญา ย ฌมฺมํ หทยํ มนฺนฺยจ
 โสกา มหนฺตปิ น ตาปยฺนฺติ.
๙๕. โสฬํ ยสฺนฺยจ โภคนฺยจ
 ภริยาปิ จ ภาตเก
๙๑. บุคคล ผู้เบียดเบียนตนของตนอยู่
 ย่อมชুবผอม ปราศจากสง่าราศี
 สัตว์ผู้ตายไปแล้ว ไม่ได้ช่วย
 คุ่มครอง รักษาด้วยการรำไห้ นั้นเลย
 การรำไห้ไร้ประโยชน์.
๙๒. คนฉลาด ควรดับไฟที่ไหม้เรือน
 ด้วยน้ำ ฉันทใด คนเป็นนักปราชญ์
 ได้รับการศึกษามาดี มีปัญญา
 เฉลียวฉลาด ควรรีบกำจัด
 ความโศกที่เกิดขึ้น โดยฉับพลัน
 เหมือนลมพัดปยุ่นไป ฉันทนั้น.
๙๓. คนๆ เดียวเท่านั้น ตายไป คนๆ
 เดียวเท่านั้น เกิดในตระกูล ส่วน
 การคบหากันของสรรพสัตว์ มี
 ความเกี่ยวข้องกันเป็นอย่างยิ่ง.
๙๔. เพราะเหตุนั้นแล ความเศร้าโศก
 แม้จะมากมาย ก็ไม่ทำจิตใจของ
 นักปราชญ์ผู้เป็นพหูสูต รู้ทั่วถึง
 ธรรม มองเห็นโลกนี้และโลกหน้า
 ให้เราร้อนได้.
๙๕. เราจักให้ยศ และโภคสมบัติแก่ผู้ที่
 ควรจะได้ จักอุปถัมภ์บำรุงเลี้ยง

เสลี สมุปาลยิสสุสามิ
กิจจเมตัง วิชานโต^๑ติ.

ภรรยาและญาติ และคนที่เหลือ
นี้เป็นกิจของบัณฑิตผู้มีปรีชา".

อิมานิ จหิ คาถานิ อนิจจัตถัง ปกาเสสิ.

รามบัณฑิต ได้ประกาศความไม่เที่ยง
ด้วยคาถาทั้ง ๖ เหล่านี้.

ตตถ ปาเลตุนตี^๑ รกขิตุ. ลปนฺนติ
ลปนฺนทานัง. อิทัง วุตตัง โหติ ตาต ภรต
ยัม สุตตทานัง ชีวิตัง, ตัง พหุปี วิลปนฺนทานัง
ปุริสทานัง เอเกนาปี มา อุปฺปจฺจิสฺสิติ น
สกุกา รกขิตุ, โสทานิ มาทิสฺโส อญฺจ
โลกธมฺเม ตตฺตโต^๒ ชานนฺโต วิญญู
เมธาวิ ปญฺจทิตฺโต มรณปริโยสานชิวิตฺเตสุ
สตุเตสุ มเตสุ กิสฺส อตฺตทานมฺปตาปเย,
กีการณา อญฺปกาเรน สกทุกฺเขน^๓
อตฺตทานัง สนนฺตาเปยฺยาติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จะรักษา
ได้แก่ เพื่อรักษา. คำว่า พร่ำเพ้อถึง
ได้แก่ บ่นเพ้อถึง. มีคำอธิบายดังนี้ว่า
ภรตะ น้องรัก บรรดาบุรุษผู้พร่ำเพ้ออยู่
บุรุษ แม้คนเดียวก็ไม่สามารถจะรักษา
ชีวิตเป็นอันมากของสัตว์ทั้งหลายไว้ว่า
อย่าแตกดับ, มาบัดนี้บัณฑิตผู้รู้ประจักษ์
เป็นนักปราชญ์เช่นเรา รู้โลกธรรม ๘ โดย
ความเป็นจริง เมื่อสัตว์ทั้งหลายที่ชีวิตมี
ความตายเป็นที่สุดมาตายลง จะทำตนให้
เดือดร้อนเพื่ออะไรกัน, คือว่า จะทำตน
ให้เดือดร้อนด้วยความทุกข์ของตนเอง อัน
ปราศจากความเก้อเหินเพราะเหตุไร.

ทหฺรา จาติ คาถา "มจฺจุ นาเมสา
ตาต ภรต เณว สุวณฺณรูปกสทิสานัง
ทหฺรานัง ขตฺติยกุมาราทินัง, น คุณ-

คาถาว่า ทหฺรา จ เป็นอัน
รามบัณฑิต กล่าวเพื่อชี้แจงว่า "ภรตะ
น้องรัก ชื่นชื่อกว่ามฤตยูนี้ ไม่ละอายต่อ

^๑ ฉ. นิปาเลตุนตี.

^๒ ฉ. ตถโต.

^๓ ฉ. โลกทุกฺเขน.

มรณโต ภยฺหุ"ติ นตฺถิ โส ชโน วา
ลโย วา ยตฺถ เอเตสํ มรณํ น
อาสงฺกิตพฺพํ ภเวยฺยชาติ.

สาขณฺติ วิกาล, อิมินา รตฺติภาเค
๑ ติฏฺฐานํ ทิวสภาเค อทฺตฺสนํ,
ทิวสภาเค ๑ ติฏฺฐานํ รตฺติภาเค
อทฺตฺสนํ ที่เปติ. กิจฺจิทฺตฺถนฺติ "ปีตา
เม, ปุตฺโร เม"ติ อาทีหิ ปริเทวมาโน
โปโส สมนฺุโฬห อตฺตฺตานํ หีสฺนฺุโต
กิลเมฺนฺุโต อปฺปมตฺตฺกมฺปิ อตฺถํ
อาหเรยฺย.

กยฺรา ตํ วิจฺจฺขณฺติ อถ ปณฺุฑฺฒิตฺโต
ปุริโส เอวํ ปริเทวํ กเรยฺย, ยสฺมา
ปนฺ ปริเทวณฺุโต มตํ วา อานตฺุ
อณฺุณํ วา ตสฺส วุฑฺฒิกาทฺุ น
สฺกโกติ, ตสฺมา นิรตฺถกตา ปริเทวิตสฺส
ปณฺุฑฺฒิตา น ปริเทวณฺุฑฺฒิตี.

ต้องตายตายเดียวเท่านั้น ขณะหรือ
ครู่หนึ่ง ที่ฝูงสัตว์เหล่านั้น จะไม่ต้อง
ระแวงความตายนั้น ไม่มีเลย.

คำว่า เวลาเย็น ได้แก่ ในเวลา
วิกาล, รามบัณฑิตแสดงถึงคนที่เคยพบ
ในเวลากลางคืนจะไม่พบกันในกลางวัน,
และคนที่เคยพบในกลางวันจะไม่ได้พบกัน
ในเวลากลางคืน ด้วยคำนี้. คำว่า
ประโยชน์เล็กน้อย ความว่า คน
คร่ำครวญด้วยคำเป็นต้นว่า "บิดาของเรา,
บุตรของเรา" มัวหลงเบียดเบียน คือ
ทำตนให้ลำบากอยู่ จะพึงนำประโยชน์
แม้เพียงเล็กน้อยมาให้.

คำว่า บัณฑิตผู้มีปรีชาจะพึงทำ
เช่นนั้น ความว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น บุรุษ
ผู้เป็นบัณฑิตพึงทำการร้องไห้อย่างนี้, แต่
เพราะเหตุที่เมื่อรำไห้ ก็ไม่สามารถนำ
คนตายไปแล้วกลับคืนมาได้ หรือเพื่อจะ
ทำความเจริญอย่างอื่น แก่คนตายนั้นได้
ฉะนั้น, เพราะการรำไห้เป็นสิ่งที่ไร้
ประโยชน์ บัณฑิตทั้งหลายจึงไม่รำไห้.

อุตตทานมตฺตโนติ อตฺตโน อตฺตภาวํ
โสภปริเทวทุกฺเขน หีสฺนุโต.

น เตนาคิ เตน ปริเทเวณ ปฺรโลกคตฺตา
สฺตฺตนา น ปาเลนฺนุติ, น ยาเปนฺนุติ.

นิริตฺตภาติ ตสฺมา เตสํ มตฺตสฺตฺตทานํ อญ
ปริเทวนา นิริตฺตภา.

สฺรณฺนุติ นิवासนเคหํ. อิทํ วุตฺตํ โหติ
ยถา ปณฺนุติโต ปุริโส อตฺตโน
วสนาคาเร อาทิตฺเต มฺหุตฺตํปิ โวसानํ
อนาปฺชฺชิตฺตวา สมฺภูสฺเตน สมฺภูสฺหสฺเสน
วารินา นิพฺพาปฺยเตว, เอวํ ธีโร
อุปฺปตฺติตํ โสภํ ชิปฺปเมว นิพฺพาปเย.
ตุลํ วิย วาโต ยถา สณฺนุชาตุํ น
สภโกติ, เอวํ ธีสเย วิทฺธํเสยฺยยาติ
อตุโถ.

คำว่า ตนของตน ความว่า
เปียดเบียนอัตภาพของตนด้วยความทุกข์
คือความโศกเศร้า ความคร่ำครวญ.

คำว่า ไม่ได้...ด้วยการร่ำไห้ นั้น ความว่า
สัตว์ทั้งหลาย ผู้ไปยังโลกอื่นแล้ว ไม่ช่วย
คุ้มครองรักษา ไม่ยังอัตภาพให้เป็นไปได้
ด้วยการร่ำไห้ นั้น.

คำว่า ไร้ประโยชน์ ความว่า เพราะ
ฉะนั้น การร่ำไห้ เพื่อสัตว์ที่ตายแล้ว
เหล่านั้น จึงไร้ประโยชน์.

คำว่า เรือน ได้แก่ เรือนที่อยู่อาศัย.
มีคำอธิบายว่า นักปราชญ์พึงดับความ
โศกเศร้าที่เกิดขึ้นแล้ว โดยฉับพลันทันที
เหมือนบุรุษผู้ฉลาด เมื่อเรือนที่อยู่อาศัย
ของตนถูกไฟไหม้ ไม่มัวรีรอนิ่งเฉย
แม้แต่ครู่เดียว ใช้น้ำจำนวนมากถึง ๑๐๐
หม้อ ๑,๐๐๐ หม้อ ดับเสียทันที ฉะนั้น.
อธิบายว่า นักปราชญ์พึงทำลาย คือ
ขจัดความโศกเศร้า โดยประการที่
ความโศก ไม่สามารถจะดำรงอยู่ได้
เหมือนลมพัดปยุ่นกระจายไป ฉะนั้น.

เอโกว มจฺเจติ เอตฺถ ตาต
ภรต อีเม สตุตา กมฺมสุสกา นาม,
เดหิ^๑ อิตฺ ปฺรโลกํ คจฺจนฺโต สตุโต
เอโกว อจฺเจติ อติกุมฺติ, ขตฺติยาภิเก
กุเล ชายมาโนปิ เอโกว คนฺตุวา
ชายติ. ตตฺถ ตตฺถ ปน ภาติมิตฺต-
สํโยควเสน "อัยฺ เม ปิตา, อัยฺ เม
มาตา, อัยฺ เม มิตฺโต"ติ สํโยค-
ปรมาเตวว สมฺโภคา สพุพปาณินฺ,
ปรมตฺถน ปน ตีสุ ภเวสุ
กมฺมสุสกาเวเต สตุตาติ อตฺถโถ.

ตสฺมาติ ยสฺมา เอตฺสํ สตุตานํ
ภาติมิตฺตสํโยคํ ภาติมิตฺตปริโภคมตฺตํ
จเปตฺวา อิตฺ ปรี อญฺญํ นตฺถิ,
ตสฺมา.

ในคำนี้ว่า คน ๆ เดียวเท่านั้น
ความว่า พระภรตะน้องรัก สัตว์เหล่านี้
ชื่อว่า มีกรรมเป็นของตน, สัตว์ไปสู่
โลกอื่นจากโลกนี้ ก็ไป คือ ล่วงลับไป
แต่เพียงผู้เดียว, แม้ผู้เกิดในตระกูล
กษัตริย์เป็นต้น ก็ไปเกิดเพียงผู้เดียว
เท่านั้น. ส่วนการคบหากันของสรรพสัตว์
ซึ่งว่ามีความเกี่ยวข้องกันเป็นอย่างยิ่ง
เพราะอรรถว่า "ผู้นี้เป็นบิดาของเรา,
ผู้นี้เป็นมารดาของเรา, ผู้นี้เป็นมิตร
ของเรา" ด้วยอำนาจความเกี่ยวข้อง
กันฉันญาติและมิตร ในตระกูลนั้น ๆ,
แต่ว่าโดยปรมาตต์สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น
มีกรรมเป็นของตนเอง ในภาพทั้ง ๓
นั่นเอง.

คำว่า เพราะเหตุ นั้น ความว่า เพราะ
เหตุที่ความเกี่ยวข้องกันฉันญาติและมิตร
แห่งสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ ยกเว้นเหตุ
สักว่า การคบหากันฉันญาติและมิตร
เหตุอื่น นอกจากนี้ไปไม่มี.

^๑ อ. ตถา หิ.

น ตาปยุตตีติ เอวเมตถ อตถเ
ทฎฐพโพ.

โสหนิ ยสญจ โภคญจาทิ
คาถาย ตาต ภรต อญุพาลสตุตานิ
วिय มม โรทนปริเทวนิ นาม
อนนุจจวิกิ, อหิ ปน ปิตุ อจฺเจน
ตสฺส จาเนว จตุวา กปณาทินิ
ทานารหานิ ทานิ, จานนุตวรหานิ
จานนุตริ, ยสสารหานิ ยสํ ทสฺสสามิ,
ปิตรา เม ปริภุตตนเยน อิสฺสริยํ
ภุญฺชิสฺสสามิ, ฌาตเก โปเสสฺสสามิ,
อวเสสญจ อนฺโต ปริชนาทิกิ ชนํ
ปาเลสฺสสามิ, ธมฺมิกสมณพฺรหฺมณานํ
ธมฺมิการกฺขาวรณคฺคฺติ กริสฺสามิติ
เอตถุหิ วิชานโต ปณฺทิตปฺริสฺส
อนฺรุปี กิจฺจนฺติ อตถเ.

ปริสา อิมิ รามปณฺทิตสฺส
อนิจฺจตาปกาสนิ ธมฺมเทสนิ สุตฺวา

ความเศร้าโศกแม้จะมีมากมาย ก็ไม่ทำให้
จิตใจของนักปราชญ์เร่าร้อนได้.

เนื้อความแห่งคาถาว่า เราจัก
ให้ยศและโภคสมบัติดังนี้ มีอธิบายว่า
ภรตะนั้นองค์รัก ธรรมดาว่าการร่ำให้
คร่ำครวญ เหมือนของคนโง่เขลา
เบาปัญญา ไม่สมควรแก่เราเลย, แต่ว่า
พระราชบิดาสวรรคตแล้ว เราจะ
ดำรงอยู่ในตำแหน่งของพระราชบิดานั้น
ทันที แล้วจะให้ทานแก่บุคคลผู้สมควร
แก่ทานมีคนกำพร้าเป็นต้น, จะให้
ฐานันดรแก่บุคคลผู้สมควรแก่ฐานันดร,
จะให้ยศแก่ผู้สมควรแก่ยศ, เราจะเสวย
อิสริยยศตามวิธีที่พระราชบิดาของเรา
ทรงเสวยราชย์มา, เราจะซบเลี้ยงพระ
ประยูรญาติ, และเราจะเลี้ยงดูชนที่เหลือ
ชั้นที่สุดกระทั่งบริวารชนเป็นต้น เราจะ
ทำการอารักขาอันประกอบด้วยธรรม
ปกป้องคุ้มครอง แก่สมณพราหมณ์
ผู้ประพฤติธรรม นี้แลเป็นกิจอันสมควร
แก่บุรุษผู้เป็นบัณฑิตผู้รอบรู้.

บริษัทพึงธรรมเทศนาประกาศความ
ไม่เที่ยงของรามบัณฑิตนี้แล้ว ก็หาย

ปาตุกา คเหตุวา รามปณฺชิตํ วนฺทิตฺวา
มหาชนปริวฺตา พาราณสี อคมฺสฺ. ตีณิ
สํวจฺจรานิ ปาตุกา รชฺชํ กาเรสุ.

อมจฺจา ตินฺปาตุกา ราชปลฺลฺงเก
จเปตฺวา อฏฺฐํ วินิจฺจนฺนฺติ. สเจ
ทฺวินิจฺจโต โหติ, ปาตุกา อญฺญมญฺญํ
ปฺฏิทฺถนฺนฺติ, ตาย สญฺญาเย ปุณ
วินิจฺจนฺนฺติ, สมฺมาวินิจฺจิตกาเล ปาตุกา
นิสฺสทฺทาว สนฺนิสีทฺนฺติ, รามปณฺชิตโต
ติณฺณํ สํวจฺจรานํ อจฺจเยน อรญฺญา
นิทฺขมิตฺวา พาราณสีนฺครํ ปตฺวา อุยฺยานํ
ปาวิสฺสี. ตสฺสาคตฺถาวํ ฅตฺวา กุมารา
อมจฺจปริวฺตา อุยฺยานํ ฅนฺตฺวา สีตํ
อคฺคฺมเหสี กตฺวา อุภินฺนฺมฺปิ อภิเสกํ
อภิสฺ. เอวํ อภิเสกํ ปตฺโต มหาสฺตฺโต
อลงฺกตฺรเถ ฅตฺวา มหฺนฺเตน ปริวาเรณ
นฺครํ ปวิสฺสิตฺวา ปทฺกฺขินฺนิ กตฺวา
สฺนฺนฺทนฺปาสาทฺวรสฺส^๑ มหาตลฺลํ อภิสฺสิ.

รามปณฺชิต ฅวดลฺลํอมด้วยมหาชน
เดินทางไปยังพระนครพาราณสี. ฉลอง
พระบาทเสวยราชย์ได้ครบถึง ๓ ปี.

อํามาตย์ทั้งหลายวางฉลองพระบาท
ไว้ที่ราชบัลลังก์ แล้วตัดสินคดี. ถ้าหาก
ตัดสินคดีไม่ถูกต้อง, ฉลองพระบาทก็จะ
กระทบกันและกัน, ด้วยสัญญาอัน
อํามาตย์ก็จะตัดสินคดีอีกครั้ง, ในเวลาที่
ตัดสินถูกต้อง ฉลองพระบาทก็จะ
สงบเสงี่ยมเงียบอยู่กับที่, เมื่อล่วงไปได้
๓ ปี รามปณฺชิตก็ออกจากป่าสู่
พระนครพาราณสี เข้าสู่พระอุทยาน.
กุมารทั้งหลายทราบว่ารามปณฺชิตเสด็จมา
ถึงแล้ว จึงแวดล้อมด้วยอํามาตย์เสด็จไป
ยังพระอุทยาน ยกสีดาเทวีให้เป็นพระ
อัครมเหสี แล้วได้ทำการอภิเษกแด่
ทั้งสองพระองค์. พระมหาสัตรีได้รับการ
อภิเษกอย่างนี้ ประทับยืนบนราชรถที่
ประดับตกแต่งแล้ว เสด็จเข้าพระนคร
ด้วยบริวารชนเป็นจำนวนมาก ทรงทำ
ประทักษิณพระนคร เสด็จขึ้นบนสุนันท-

^๑ ฉ. จนฺทกปาสาทฺวรสฺส.

ตโต ปฏุจาย โสฬสวสุสสทสุสานิ
ธมฺเมเน รชฺชํ กาเรตฺวา อายุปริโยसाने
สคฺคปฺริ^๑ ปุเรสิ.

ปราสาทที่งามสง่า. จำเดิมแต่นั้นมา
พระเจ้ารามบัณฑิตเสวยราชย์โดยธรรม
สิ้นเวลา ๑๖,๐๐๐ ปี ในเวลาสิ้นพระชนม์
ทรงบำเพ็ญเมืองสวรรค์ไว้อย่างบริบูรณ์.

คาถานี้ว่า

๙๖. "ทสวสุสสทสุสานิ
สภูจิวสุสสตานิ จ
กมฺพุคิโว มหาพานุ
ราโม รชฺชมการยิ"ติ

๙๖. "พระเจ้ารามผู้มีพระศอ ดุจกลอง-
ทอง มีพระพานาใหญ่ ทรง
ครอบครองราชสมบัติอยู่ ตลอด
๑๖,๐๐๐ ปี".

อຍํ อภิสมฺพุทฺธคาถา ตมตฺถํ ปกาเสติ.

เป็นคาถาของพระองค์ ผู้ตรัสรู้แล้ว
ประกาศเนื้อความนั้น.

ตตถ กมฺพุคิโวติ สุวณฺณาลิงคสทิสคิโว.
สุวณฺณํ हि กมฺพุติ วุจฺจติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้มีพระศอ
ดุจกลองทอง ได้แก่ มีพระศอเช่นกับ
ลักษณะกลองทอง. แท้จริง ทอง ท่าน
เรียกว่า กัมพู.

สตุถา อิมิ ธมฺมเทสนํ อahrti วา
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานสิ.
สจฺจปริโยसाने กุฏุมฺพโก โสตาปตฺติผล
ปติภูจฺหิ. "ตทา ทสฺรธมหาราชา
สุทฺโธทนมหาราชา อโหสิ, มาตา

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศสัจจะ
ทั้งหลาย แล้วทรงประมวลชาดก. ในเวลา
จบสัจจะ กุฏุมพิดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล.
"ท้าวทศรธมหาราชในเวลานั้นได้เสด็จ

ขรรษาแกเบ เต ๑๑ ป-ท. ๑๖-๑๐

^๑ ฉ. สคคปท.

มหาเมวา"ติ.
 มหามายา, สีดา ราชุลมาตา, ภรโต
 อานนุโท, ลกุขโณ สาริปุตโต, ปริสา
 พุทธปริสา, รามปณฺธิโต ปน

สมภพมาเป็นพระเจ้าสุทโธทนมหาราช,
 พระราชมารดา กลับชาติมาเป็นพระนาง
 มหามายา, สีดาเทวี กลับชาติมาเป็น
 พระมารดาของพระราหุล, พระภรตกุมาร
 กลับชาติมาเป็นอานนท์, พระลักษณกุมาร
 กลับชาติมาเป็นสาริปุตฺร, บริษัทได้เป็น
 พุทธบริษัท, ส่วนพระเจ้ารามบัณฑิต
 "ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง" ดังนี้แล.

ทสฺรตชาตกวรรณนา สุตตมา.

พรรณนาทสฺรตชาตก ที่ ๗ จบ.

๘. สักรบาทก (๘๖๒)

๘๗. "ชานนุโต โน มหาราช
 ตว สีสั ชนาริโป
 อิเม กุมारे पुणेनुโต
 न तं केनचि मनुष्ये.

๘๘. तिग्गुणुเต โน มหาราช
 आतु^๑ เทเว ทิวงคเต
 ภาตี^๒ ตं สมนุมนุณีสุ^๒
 สมุปสูสั อุตถมตตโน.

๘๙. เกน สักรวตเตน
 สญชาเต อภิติฏจสิ
 เกน ตं นาติวตตनुติ
 ภาตिसงฆา สมากตา.

๘. สักรบาทก (๘๖๒)

๘๗. "ข้าแต่มหาราช พระราชา ผู้เป็น
 จอมนรชน ทรงทราบถึงศีลและ
 จริยาวัตรของพระองค์ ทรงบูชา
 พระกุมารเหล่านี้ มิได้สำคัญ
 พระองค์ ด้วยชนบทอะไรเลย.

๘๘. เมื่อพระมหาราช ผู้สมมติเทพ
 ยังทรงพระชนม์อยู่ หรือสวรรคต
 แล้วก็ตาม พระประยูรญาติ
 ผู้พิจารณา เห็นประโยชน์ตนเป็น
 สำคัญ จึงพากันยอมรับนับถือ
 พระองค์.

๘๙. ข้าแต่พระเจ้าสังวรมหาราช ด้วย
 ศีลและจริยาวัตรข้อไหน พระองค์
 จึงสถิตอยู่เหนือพระเชษฐภคินี ผู้
 ทรงร่วมกำเนิดได้ ด้วยศีลและ
 จริยาวัตรข้อไหน หมู่พระญาติ
 ที่ประชุมกันแล้ว จึงยำยิพระองค์
 ไม่ได้.

^๑ ส. อ. อาท.

^๒ น. สมนุมนุณีสุ.

๑๐๐. น ราชปุตฺต อุตฺตสุยยามิ^๑
 สมณานํ มहेสินํ
 สกุกจฺจนฺเต นมฺสฺสามิ
 ปาทะ วรฺหามิ ตาทินิ.

๑๐๑. เต มํ ฐมฺมคฺเณ ยุตฺติ
 สฺสฺสฺสมนฺนุสฺสฺยยกิ^๒
 สมณา สมนฺนุสฺสาสนฺติ
 อธิฐมฺมคฺเณ รตา.

๑๐๒. เตสํ วจฺนํ สุตฺวา
 สมณานํ มहेสินํ
 น กิณฺจิ อติมณฺเฑมา
 ฐมฺเม เม นิรโต มโน.

๑๐๓. หตฺถาโรหา อณีกฺุชา
 รติกา ปตฺติการกา
 เตสํ^๓ นปฺปฏิพนฺธามิ
 นิวิฏฺฐิ^๔ ภาตฺตเวตฺตนิ.

๑๐๐. ข้าแต่พระราชบุตร หม่อมฉันมิได้
 วิชาสมณะทั้งหลาย ผู้แสวงหา
 คุณอันใหญ่หลวง หม่อมฉัน
 นอบน้อมท่านเหล่านั้น โดยเคารพ
 ไหว้เท้าของท่านผู้คงที่.

๑๐๑. สมณะเหล่านั้น ยินดีแล้วในคุณ-
 ธรรมของท่าน ผู้แสวงหาความดี
 พราศอนหม่อมฉัน ผู้ประกอบใน
 คุณธรรม ผู้พอใจฟัง ไม่มีความ
 วิชา.

๑๐๒. หม่อมฉันได้ฟังคำสอนของสมณะ
 ผู้แสวงหาคุณ อันใหญ่หลวง
 เหล่านั้นแล้ว มิได้ดูหมิ่นสักน้อย
 หนึ่งเลย ใจของหม่อมฉันยินดี
 แล้วในธรรม.

๑๐๓. กองพลช้าง กองพลม้า กองพล
 รถ และกองพลทหารเดินเท้า
 หม่อมฉันไม่ตัดเบียดเบียน และ
 บำเหน็จบ้านาญ (ที่ตั้งบ
 ประมาณไว้แล้ว) ของจาตุรงค-
 เสนาเหล่านั้น.

^๑ ฉ. อุตฺตสุยยามิ.

^๓ อี. เตส.

^๒ ฉ. สฺสฺสฺสมนฺนุสฺยยกิ.

^๔ สี. อี. นิพฺพธิ.

๑๐๔. มหามตฺตา จ เม อตฺถิ
 มนฺติโน ปริจาริกา
 พาราณสี โวหรนฺติ
 พหุมนฺสิ สุโรทกั.

๑๐๕. อโถปิ วาณิชา ฆีตา
 นานารฎฺเจหิ อาคตา
 เตสุ เม วิหิตา รกฺษา
 เอวํ ชานาหุไปสธ.

๑๐๖. ธมฺเมน กิร ฅาตีนั
 รชฺชั กาเรหิ สัวร
 เมธาวิ ปณฺชิตไ จาสี^๑
 อโถปิ ฅาตีนั หิโต.

๑๐๔. อัมมาตยัผู้ใหญ่ และข้าราชการ
 ผู้มีปรีชา ของหม่อมฉันมีอยู่
 พวกเขาช่วยกัน บำรุงพระนคร
 พาราณสี ให้มีเนื้อมาก มีน้ำ
 อุดมดี.

๑๐๕. อนึ่ง พวกพ่อค้าผู้มั่งคั่ง มาแล้ว
 จากรัฐต่าง ๆ หม่อมฉันช่วยจัด
 อารักขา ให้พ่อค้าเหล่านั้น
 ขอท่านได้โปรดทราบอย่างนี้เถิด
 เจ้าพี่อุโบสถ.

๑๐๖. ข้าแต่พระเจ้าสังฆราช ได้ยินว่า
 พระองค์ ทรงครอบครองราช-
 สมบัติแห่งหมู่พระญาติโดยธรรม
 พระองค์ เป็นผู้ที่มีพระปรีชาและ
 เป็นบัณฑิต ทั้งยังทรงเกื้อกูล
 พระประยูรญาติด้วย.

^๑ ส. อ. จาปี.

๑๐๗. ตั้ ตั้ ภาติปริพยุพินัน
 นานารตนโมจิตัน
 อมิตตดา นปฺปสหนุตติ
 อินฺทว อสุรธาธิโป"ติ.

สังวรชาตกั อฏฺฐมัม.

๑๐๗. คัศฺตรูทังหลาย ย่อมไม่เบียดเบียน
 พระองค์ ผู้แวดล้อมไปด้วย
 พระประยูรญาติ ผู้มั่งคั่งไปด้วย
 รัตนะต่าง ๆ เหมือนจอมอสูร
 ไม่เบียดเบียนพระอินทร์ ฉะนั้น.

สังวรชาดก ที่ ๘.

๘. สักรชาตกถา (๘๖๒)

ชานนุโต โน มหาราชาติ อิทํ
สตุตา เขตวเน วิหรนุโต เอกํ
โอสกุจวีรียํ ภิกขุํ อารพุก กเถสิ.

โส กิร สวตถิวาสี กุลปุตโต
สตุถุ ฐมมเทสนํ สตุวา ปพพชิตวา
ลทฐปสมุปโท อัจริยปชฎายวตฺตํ
ปฺนุเรนุโต อุกยานิ ปาฏิโมกขานิ
ปคฺคณานิ กตฺวา ปริปฺนฺณปญฺจวสุโส
กมฺมกุชานํ คเหตุวา "อรณฺเณ
วสิสฺสามิ"ติ อัจริยปชฎายเ อปาจฺฉิตวา
โกสฺลรรุเจ เอกํ ปจฺจนตคามํ คนฺตฺวา
ตตฺถ อิริยาปเถ ปสนฺเนหิ มนฺสุเสหิ
ปณฺณสาลํ กตฺวา อฺปฺกุชฺยมาโน วสุลํ
อฺปคฺคนฺตฺวา ยฺญชฺนุโต ฆญฺญนุโต
วายมนุโต อารทฺเธน วีริเยน เตมาลํ
กมฺมกุชานํ ภาเวตฺวา โอบาสมตฺตมฺปิ
อฺปฺปาเทตฺถุ อสกุโกนุโต จินฺตฺเตสิ "อทุธา

๘. พรรณนาสังวรชาดก (๘๖๒)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้
คลายความเพียรรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรม
เทศานี้ว่า ข้าแต่มหาราชา...ทรงทราบ
ดังนี้เป็นต้น.

เล่ากันว่า ภิกษุรูปนั้นเป็นกุลบุตร
ชาวเมืองสาวัตถีพึ่งพระธรรมเทศนาของ
พระบรมศาสดาแล้ว ได้บรรพชาอุปสมบท
บำเพ็ญอภจริยวัตร และอุปัชฌายวัตร
ครบถ้วน ท่องจำพระปาติโมกข์ทั้งสอง
(ภิกษุปาติโมกข์ ภิกษุณีปาติโมกข์) ได้
คล่องแคล่ว มีพรรษาครบ ๕ แล้ว
เรียนเอากัมมัฏฐาน ลาพระอาจารย์และ
พระอุปัชฌาย์ว่า "ข้าพเจ้าจะอยู่ในป่า"
เดินทางไปยังหมู่บ้านชายแดนตำบลหนึ่ง
ในแคว้นโกศล เมื่อชาวบ้านที่ล้อมโอบใน
อิริยาบถท่าน ช่วยกันสร้างบรรณศาลา
ถวายแล้ว อุปถัมภ์บำรุง จึงเข้าจำพรรษา
พากเพียร สืบต่อ พยายาม เจริญ
กัมมัฏฐานตลอด ๓ เดือน ด้วยความเพียร
ที่ตนปรารภแล้ว ก็ยังไม่สามารถเพื่อจะ
ให้นิमित แม้เพียงแสงสว่างเกิดขึ้นได้ จึง

อนั สตุถารา เทสิเตสุ จตุสุ ปุคฺคเลสุ
 ปทปรโม, ก็ เม อรณฺณวาเสน,
 เขตวนั คนฺตุวา ตถาคตฺตสุ รูปสิริ
 ปสฺสนฺโต มรฺุหมฺมเทสนั สฺนฺนฺโต
 วิติณามะสุสามิ"ติ.

โส วิริยั โอสฺซุชิตฺวา ตโต นิภฺขณฺโต
 อณฺุพฺพเพน เขตวนั คนฺตุวา อจฺริยฺ-
 ปชฺฌมาเยหิ เจว สนฺุทฺธิจฺสมภตฺเตหิ จ
 อาคมนการณั ปฺภูโจ ตมตฺถั กเถตฺวา
 เตหิ "กสฺมา เอวมกาสี"ติ ครหิตฺวา
 สตฺถุ สนฺุติกั เนตฺวา "ก็ ภิกฺขเว
 อนิจฺจมานั ภิกฺขุ อานยิตฺถา"ติ วุตฺเต
 "อัย ฆนฺเต วิริยั โอสฺซุชิตฺวา อาคโต"ติ

คิดในใจว่า "เราคงจะเป็นปทปรมนุคคล"^๑
 ในบุคคล ๔ เหล่า ที่พระศาสดาทรง
 แสดงแล้วเป็นแน่, การอยู่ป่าจะมี
 ประโยชน์อะไรแก่เรา, เราจะไป
 พระเชตวัน มองดูสิริรูปของพระตถาคต
 พึงพระธรรมเทศนาอันไพเราะให้เวลา
 ผ่านไปเถิด".

ภิกษุ นั้น จึงคลายความเพียรแล้ว
 ออกจากป่า นั้น เดินทางไปถึงพระเชตวัน
 โดยลำดับ ถูกพระอาจารย์และพระ
 อุปัชฌาย์ และเพื่อนเห็นเพื่อนคบถาม
 ถึงเหตุแห่ง การมา จึงบอกเนื้อความนั้น
 เมื่อพระอาจารย์และพระอุปัชฌาย์เหล่านั้น
 ทราบเห็นว่า "เพราะเหตุไร ท่านจึงได้ทำ
 อย่างนี้" แล้วนำไปยังสำนักของ
 พระศาสดา เมื่อพระพุทธองค์ตรัสถามว่า
 "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพาภิกษุผู้ไม่
 ประารถนามาทำไม" จึงกราบทูลว่า
 "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุรูปนี้คลาย
 ความเพียรกลับมาแล้ว" พระศาสดาจึง

^๑ ผู้มีบทเป็นอย่างยิ่ง ไม่สามารถบรรลุนิพพานได้เลย
 (บุคคล ๔ เหล่าคือ อุกมปฏิตฺตญฺญ วิปจิตตฺตญฺญ
 เนยยะ และปทปรมะ).

อาโรจิโต. สตถา "สจฺจํ กิรา"ติ
 ปุจฺฉิตฺวา "สจฺจํ ภนฺเต"ติ วุตฺเต
 "กสฺมา ภิกฺขุ วิริยํ โอสชฺชิ, อิมสฺมึ
 หิ สาสเน นิพฺพริยสฺส กุสิตฺตปฺกคฺคสฺส
 อคฺคผลํ อรหตฺตผลํ นาม นตฺถิ,
 อารทฺธวิริยา อธิคมธมฺม^๑ อาราธเนติ,
 ตฺวํ โข ปน ปุพฺเพ วิริยวา
 โอวาทกฺขโม, เตเนว การณน
 พาราณสีรณฺโอบ ปุตฺตสฺตสฺส สพฺพกนิฺภูโจ
 หุตฺวาปี ปณฺฑิตานํ โอวาทे จตฺวา
 เสตฺยจฺจตฺตํ ปตฺโตสึ"ติ วตฺวา อตฺตํ
 อหริ

ตรัสถามว่า "ทราบว่าเป็นความจริง
 หรือ" เมื่อเธอกราบทูลว่า "เป็นความจริง
 พระพุทธเจ้าข้า" จึงตรัสต่อไปว่า "ภิกษุ
 เพราะเหตุไร เธอจึงคลายความเพียร,
 เพราะว่า ในศาสนานี้ อรหัตผลซึ่ง
 เป็นผลอันเลิศย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้
 เกี่ยวคร้าน ปราศจากความเพียร, บุคคล
 ทั้งหลาย ที่มีความเพียรปรารภแล้ว
 ย่อมยังการบรรลุนิพพานให้สำเร็จได้, ส่วน
 เธอเล่าเมื่อก่อนมีความเพียร อุตุนต่อ
 คำสั่งสอน, เพราะเหตุนี้มันนั่นแล แม้เป็น
 พระกนิษฐาองค์สุดท้ายแห่งพระโอรส
 ๑๐๐ พระองค์ ของพระเจ้าพาราณสี
 ดำรงอยู่ในโอวาท ของบัณฑิตแล้ว
 จึงได้รับเศวตฉัตร" ดังนี้แล้ว ทรงนำ
 อตฺตนิทานมาว่า

อตฺตํ พาราณสียํ พุรหมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต สํวรกฺมาโร นาม
 ปุตฺตสฺตสฺส สพฺพกนิฺภูโจ อโหสิ. ราชฯ
 เอเกกํ ปุตฺตํ "สิกฺขิตฺตพฺพุตฺตก

ในอตฺตนิทานเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชย์ ณ พระนครพาราณสี พระ
 โอรสพระนามว่า สังวรกุมาร เป็นพระ
 กนิษฐาองค์สุดท้ายแห่งพระโอรสทั้งหมด
 ๑๐๐ พระองค์. พระราชาทรงมอบหมาย
 พระราชโอรสแต่ละพระองค์แก่อำมาตย์

^๑ ฉ. อิมิ ธมฺม.

สิกขาเปลา"ติ เอเกกสุส อมจฺจสุส
 อทาสี. สัวรกุมารสุส อาจฺริโย อมจฺจโ
 โพรสิตฺตโต อโหสิ ปณฺหิตโต พุยฺตโต
 ราชปุตฺตสุส ปิตฺถุจฺจาเน จิตฺ. อมจฺจ
 สิกฺขิตฺตสิปฺเป ราชปุตฺเต รณฺโถ ทสฺเสสุ.
 ราชา เตสํ ชนปทํ ทตฺวา อุยฺโยเชสิ.
 สัวรกุมารโ สพฺพสิปฺปสุส นิปฺผตฺติ
 ปตฺวา โพรสิตฺตํ ปุจฺฉิ "ตาท สเจ มํ
 ปิตา ชนปทํ เปเสติ, กิ กโรมี"ติ
 "ตาท ตฺวํ ชนปเท ทิยมาเน ตํ
 อคฺคเหตฺวา 'เทว อหํ สพฺพกนิฺจฺโ
 มยิปิ คเต ตุมฺหากํ ปาทมฺลํ ตฺจจฺฉิ
 ภวิสฺสติ, อหํ ตุมฺหากํ ปาทมฺลเยว
 วสิสฺสามิ"ติ วเทยฺยาสี"ติ.

เอกทิวสํ ราชา สัวรกุมาริ วนฺหิตฺวา
 เอกมนตํ นิสินฺนํ ปุจฺฉิ "กิ ตาท

แต่ละคนว่า "พวกท่านพึงให้ศึกษา
 ศิลปศาสตร์ ที่สมควรศึกษา". อำมาตย์
 ผู้เป็นอาจารย์ ของสังวรกุมารเป็นพระ
 โพรสิตฺตํ เป็นบัณฑิตผู้เฉลียวฉลาด
 ดำรงอยู่ในฐานะบิดาของพระราชโอรส.
 อำมาตย์ทั้งหลาย นำพระราชโอรส
 ที่ศึกษาศิลปศาสตร์สำเร็จแล้ว เข้าเฝ้า
 พระราชา. พระราชาพระราชทาน
 ชนบทให้พระราชโอรสเหล่านั้น แล้วทรง
 ส่งไป. สังวรกุมาร บรรลุความสำเร็จ
 แห่งศิลปศาสตร์ทั้งปวงแล้ว รับสั่งถาม
 พระโพรสิตฺตํว่า "พ่อ ถ้าหากพระราชบิดา
 ส่งข้าพเจ้าไปยังชนบท, ข้าพเจ้าจะทำ
 อย่างไรดี". พระโพรสิตฺตํตอบว่า "ลูกรัก
 เมื่อพระราชาจะพระราชทานชนบทพระองค์
 อย่าพึงรับ พึงกราบทูลว่า "ขอเดชะ
 พระองค์ผู้สมมติเทพ ข้าพระองค์เป็น
 กนิษฐาคนสุดท้าย, แม้เมื่อข้าพระองค์ไป
 เสียแล้ว แทบพระยุคลบาทของพระองค์
 ก็จักว่างเปล่า, ข้าพระองค์จะอยู่เฝ้าแทบ
 พระยุคลบาทของพระองค์".

อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาตรัสถามสังว-
 รกุมารผู้ถวายบังคมแล้วนั้น ณ ที่ข้างหนึ่ง

โส ตถา กตฺวา อนฺุตินคฺเร กสฺสจฺจ
 กิณฺจฺจ อหาเปตฺวา ฆตฺตเวตฺนํ ทตฺวา
 ปุณฺ โพิธิสฺสตุตฺตํ ปุจฺจิตฺวา ราชาณํ
 วิญญาเปตฺวา อนฺุตินเวสเน ทาส-
 โปริสทานมฺปิ หตฺถินมฺปิ อสฺสทานมฺปิ
 พลกายสฺสสาปี วตฺตํ อปริหาเปตฺวา
 อทาสี, ติโรชนปเทหิ อาคตานิ ทูตาทีนํ
 นิवासญฺจานาทีนํ วาณิชาณํ สุงฺกนฺติ
 สพุพฺพกรณียานิ อตฺตนาถ อทาสี, เอวํ
 โส มหาสत्ตสฺส อโวกเท จตฺวา สพุพฺพ
 อนฺุตินชณฺเฏจ พหิชนชณฺเฏจ นาคเร จ
 ฏฺฐวาสิโน จ อาคนฺตุเก จ
 อายวตฺตเน จ เตน เตน สงฺคหวตฺตนา
 อาพฺพุนฺธิตฺวา สงฺคณฺหิ, สพุพฺพสํ ปิโย
 อโหสิ มนาไป.

อปฺรภาเค ราชาณํ มรณมณฺเฏ
 นิปฺนุณํ อมจฺจา ปุจฺจิสฺส "เทว
 ตุมหากํ อจฺจเยน เสตฺจจตฺตํ กสฺส
 ทสฺสามา"ติ. "ตาด มม ปุตฺตา

สังวรกุมารนั้นทรงทำตามนั้น ไม่ทำ
 สิ่งของอะไรของใคร ๆ ภายในพระนคร
 ให้เสียหายเลย ทรงให้อาหารและค่าจ้าง
 แล้วถามพระโพิธิสฺสตุตฺตํ ทูลให้พระราช
 ทรงทราบไม่ให้เสียธรรมเนียมของทาส
 และบุรุษบ้าง ของช่างบ้าง ของม้าบ้าง
 ของกองทัพบ้าง ได้ให้ที่ภายในราชนิเวศน์,
 ได้สร้างนิवासสถานเป็นต้น แก่ทูตมาจาก
 ต่างประเทศ ได้ทำกิจอันควรทำทั้งปวง
 คือ ส่วยของพวกพ่อค้าทั้งหลาย ด้วย
 พระองค์เองที่เดียว. สังวรกุมารนั้นดำรง
 อยู่ในโอวาทของพระมหาสัตรีอย่างนี้แล้ว
 ผูกพัน สงเคราะห์คนภายในและคน
 ภายนอกทั้งปวง ชาวเมืองและชาว
 แคว้นแคว้น คนจรมา และคนผู้จัดผล
 ประโยชน์ด้วยสังคหวตฺตุนั้น ๆ, สังวรกุมาร
 จึงกลายเป็นที่รัก เป็นที่ชบใจของคน
 ทั้งปวง.

ในเวลาต่อมา อำมาตย์ทั้งหลาย
 ทูลถามพระราชซึ่งประทับบรมมบน
 พระแท่นที่สวรรคตว่า "ขอเดชะพระ
 สมมติเทพ เมื่อพระองค์สวรรคต
 พวกข้าพระองค์จะถวายเศวตฉัตรแก่ใคร".
 พระราชาตรัสว่า "พ่ออำมาตย์ ไอรส

สพเพปิ เสตจจตุตตสฺส สามิโน, โย
 ปน ตุมหากิ มนํ คณฺหาติ, ตสฺสเสว
 เสตจจตุตฺติ ทเพยยาถา"ติ. เต ตสฺสมิ
 กาลกเต ตสฺส สรีรปริหาริ กตฺวา
 สตุตฺตเม ทิวเส สมนุปีตติวฺวา "รณฺญา
 'โย ตุมหากิ มนํ คณฺหาติ, ตสฺส
 จตุตฺติ อุตฺสาเปยฺยาถา"ติ วุตฺติ,
 อมฺหากญฺจ อยํ สัวรฺกฺมาโร มนํ
 คณฺหาตี"ติ ญาตเกหิ ปริวาริตา
 กญฺจนมาลี เสตจจตุตฺติ อุตฺสาปยีสฺสุ.
 สัวรฺมหาราชา โพิธิสตุตฺตสฺส โอิวาท
 จตุวฺวา ธมฺเมน รชฺชํ กาเรสิ.

อิตเร เอกฺกนสตฺกฺมารา "ปีตา กิร โน
 กาลกโต, สัวรฺกฺมารสฺส กิร จตุตฺติ
 อุตฺสาเปสฺสุ, โส สพฺพกนิฏฺโຈ, ตสฺส
 จตุตฺติ น ปาปฺญาติ, สพฺพเชฏฺฐสฺส
 จตุตฺติ อุตฺสาเปสฺสุสมา"ติ สพฺเพ เอกโต

ทั้งหลายแม้ทั้งหมดของเรา เป็นเจ้าของ
 เสวตฉัตร์ทั้งหมด, แต่โอรสองค์ใด
 ครอบครองจิตใจของท่านได้, พวก
 ท่านจงถวายเสวตฉัตร์แก่โอรสองค์นั้น
 เถิด". เมื่อพระราชานั้น สวรรคตแล้ว
 อำมาตย์เหล่านั้นได้จัดงานถวายพระเพลิง
 พระบรมศพของพระองค์เรียบร้อยแล้ว
 ในวันที่ ๗ จึงประชุมปรึกษากันว่า
 "พระราชาตรัสสั่งไว้ว่า 'โอรสองค์ใด
 ครอบครองจิตใจของท่านได้, พวก
 ท่านจงให้ยกฉัตร์ขึ้นถวายแก่โอรสองค์
 นั้น', ก็สังวรกุมารนี้ครอบครองจิตใจของเรา
 ไว้ได้" ดังนี้แล้ว จึงพร้อมด้วยมวณฺญาติ
 แวดล้อม ต่างพากันยกเสวตฉัตร์อัน
 ประดับทองคำขึ้นถวาย. พระเจ้า
 สังวรมหาราชทรงตั้งอยู่ในโอวาทของ
 พระโพธิสัตว์ เสวยราชย์โดยธรรม.

พระกุมารอีก ๙๙ พระองค์ กล่าวว่า
 "ทราบแล้ว พระราชบิดาของพวกเรา
 สวรรคตแล้ว, ข้าพเจ้าพวกอำมาตย์ให้ยก
 เสวตฉัตร์ถวายแก่สังวรกุมารแล้ว, สังวร-
 กุมารนั้นเป็นน้องคนสุดท้าย, เสวตฉัตร์
 จะถึงแก่สังวรกุมารนั้นยังไม่ได้, พวกเรา
 จะให้ยกเสวตฉัตร์แก่พระเจ้าพี่องค์ใหญ่"

อาคนตุวา "อตุตฺติ วา โน เทตุ, ยุทฺธิ
วา"ติ สัมมหาราชสฺส ปณฺณํ เปเสตฺวา
นครํ อุปฺปรุณฺธีสุ. ราชฯ โพิสฺสตุตฺส
ตํ ปวตฺตี อโรเจตฺวา "อิทานิ ก็
กโรมา"ติ ปุจฺฉิ. "มหाराช ตว
ภาติเกหิ สหฺธิ ยฺชฺฉณนิกิจฺจํ นตฺถิ, ตวํ
ปิตุ สนฺตํ ฌนํ สตโกฏฺสาเส กาเรตฺวา
เอญฺณสฺตํ ภาติกาณํ เปเสตฺวา "อิมํ
ตุมาหํ ปิตุ สนฺตํ โกฏฺสาสํ คนฺหนต,
'นาหํ ตฺเมเหหิ สหฺธิ ยฺชฺฉณามิ'ติ สาสณํ
ปหิณฺนาหิ"ติ. โส ตถา อกาสิ.

อถสฺส สพฺพเชฏฺฐกภาติโก อุโปสฺถกฺมาโร
นาม เสเส อามนฺเตตฺวา "ตาตา
ราชานํ นาม อภิภวิตุํ สมตฺโต นตฺถิ,
อญฺญจ โน กนิฐฺภาติโก ปฏฺิสตฺตฺปิ
หุตฺวา น ติฏฺฐติ, อุมหาภํ ปิตุ
สนฺตํ ฌนํ เปเสตฺวา 'นาหํ ตฺเมเหหิ

ทั้งหมดจึงพากันเดินทางมาพร้อมกัน แล้ว
ส่งพระราชสาส์นไปถวายพระเจ้าสังวร-
มหาราชว่า "พระองค์จะยอมยกเศวตฉัตร
แก่พวกเรา หรือจะทำสงคราม" แล้ว
ปิดล้อมพระนครไว้. พระราชาตรัส
บอกชื่อนั้นแก่พระโพิสฺสตร์ พร้อมกับ
ตรัสถามว่า "บัดนี้ เราจะทำอย่างไร".
พระโพิสฺสตร์ทูลว่า "ข้าแต่มหาราชเจ้า
กิจที่จะรบกับพระเจ้าพี่ของพระองค์ไม่มี,
พระองค์โปรดให้แบ่งพระราชทรัพย์ซึ่งเป็น
ของพระราชบิดาออกเป็น ๑๐๐ ส่วนแล้ว
ส่งพระราชทรัพย์ ๙๙ ส่วนไปแก่พระเจ้าพี่
ส่งพระราชสาส์นไปว่า 'พระเจ้าพี่โปรด
รับส่วนเป็นของพระราชบิดาของพระเจ้าพี่
นี้ไปเถิด, หม่อมฉันไม่สู้รบกับพระเจ้าพี่'.
พระเจ้าสังวรมหาราชนั้น ได้ทรงกระทำ
ตามนั้น.

ที่นั่น พระเชษฐภคินีแห่งพระราชบุตร
ทั้งหมดของพระราชานั้น พระนามว่า
อุโปสฺถกฺมาร ตรัสเรียกอนุชาที่เหลื่อมา
รับสั่งว่า "น้องรักทั้งหลาย ผู้ที่สามารถจะ
เอาชนะพระราชินีไม่มี, อนึ่ง กนิษฐภคินี
ของพวกเราไม่มีได้ทรงดำรงอยู่ เป็นศัตรู
ฝ่ายตรงกันข้าม, พระองค์ทรงส่งพระ

สทุธิ ฤษฏามามี'ติ เปเสสิ, น ไช ปน
มยี่ สพุเพปี เอกกฤษณ ฆตต์
อุสุสาเปม, เอกสุเสว ฆตต์ ทสุสาม,
อยเมว ราชชา โหตุ, เอถ, นั ปสฺสิตฺวา
ราชกุมภี ปฏิจฺจาทเตตฺวา อมหากั
ชนปทเมว คจฺจามามี'ติ อห. อถ เต
สพุเพปี กุมารา นครทวารั วิวราเปตฺวา
ปฏิสตฺตฺโน อหุตฺวา นคริ ปวิสิสุ.

ราชาปี เตสั อมจฺเจหิ สกฺกาเร
คาหาเปตฺวา ปฏิมคฺคิ เปเสสิ. กุมารา
นาติมหนฺเตน ปรีวาเรน ปตฺติกา
อาคณฺตฺวา ราชนิเวสนิ อภิสฺสิตฺวา
สังวรมหาราชสุส นิปจฺจนากาเร ทสุเสตฺวา
นีจาสเน นิสฺสีทิสฺสุ. สังวรมหาราชา
เสตจฺจตฺตฺตฺสฺส เหนฺจสา สีหาสเน นิสฺสีทิ.
มหนฺโต ยโส มหนฺตํ สีริโสภคฺคิ อโหสิ.
โอลอิกิโตโลกิตฺตฺตฺจฺจานํ กมฺปติ. อุโปสถ-
กุมาริ สังวรมหาราชสุส สีริวิภา

ราชทรัพย์ของพระราชบิดาแก่พวกเราแล้ว
ทรงส่งพระราชสาส์นมาว่า 'หม่อมฉันไม่
สู้รบกับพระเจ้าพี่', ก็พวกเราแม้ทุกคน
จะยกเศวตฉัตรขึ้นให้กันในขณะเดียวกัน
หาได้ไม่, พวกเราจะถวายเศวตฉัตรแก่
พระราชอาพระองค์เดียวเท่านั้น, สังวรกุมาร
นี้แหละ จงเป็นพระราชบิดาเถิด, มาเถิด
พวกท่าน, พวกเราจะเข้าไปเฝ้าพระเจ้า
สังวรมหาราชนั้น น้อมเกล้า ฯ ถวาย
ราชสมบัติ แล้วจะกลับไปยังชนบทของ
พวกเราตามเดิม". ต่อมา พระกุมาร
ทั้งหมดนั้นรับสั่งให้เปิดประตูพระนคร
เข้าไปยังพระนครแล้ว ไม่เป็นศัตรูกับ
ฝ่ายตรงกันข้าม.

ฝ่ายพระราชารับสั่งให้พวกอำมาตย์
ถือเครื่องสักการะส่งสวนทางไปถวายพระ
เชษฐภคินีเหล่านั้น. พระกุมารทั้งหลาย
มีบริวารไม่มากนัก เดินเข้ามาขึ้นสู่ราช-
นิเวศน์ แสดงอาการน้อมเคารพแต่
พระเจ้าสังวรมหาราชแล้ว ประทับนั่งบน
ที่นั่งเบื้องต่ำ. พระเจ้าสังวรมหาราช
ประทับนั่งบนสิงหাসน์ภายใต้เศวตฉัตร.
ยศอันยิ่งใหญ่ได้เป็นความงามสง่าอย่าง
ใหญ่หลวง. สถานที่พระองค์ทอดพระเนตร

โอบิลเกตวา "อุมหากัม ปิตา อตฺตโน
 อจฺเจยน สัมมวรมารสฺส ราชภาวํ ฅตฺวา
 มณฺเณ อุมหากัม ชนปเท ทตฺวา อิมสฺส
 น อทาสี"ติ จินฺนเตตฺวา เตน สทฺธี
 สลฺลปนฺโต ติสฺสโส คาถา อภาสิ

๙๗. "ชานนฺโต โน มหาราช
 ตว สีสํ ชนาธิโป
 อิเม กุมारे ปุเชนฺโต
 น ตํ เกนจิ มณฺเณ.

๙๘. ติญฺจนฺเต โน มหาราช
 อาหุ เทเว ทิวฺจเต
 ภาตี ตํ สมนฺมณฺเณปิสฺสุ
 สมฺปสฺสํ อตฺถมตฺตโน.

๙๙. เกน สัมม วตฺเตน
 สณฺชาเต อภิติญฺจสิ

แลดูแล้วถึงกับหัวน้ไหว. อุโบสถกุมารชม
 สิริราชสมบัติ ของพระเจ้าสังวรมหาราช
 พลังดำริในใจว่า "พระราชบิดาของ
 พวกเรา ชะรอยจะทรงทราบว่
 เมื่อพระองค์สวรรคตแล้ว สังวรมุ
 จะเป็นพระราชา จึงพระราชทานชนบท
 ให้พวกเรา ไม่พระ ราชทานแก่สังวรมุ
 นี้" เมื่อจะทรงสนทนากับพระองค์ จึงได้
 ตรัส ๓ คาถาว่า

๙๗. "ข้าแต่มหาราช พระราชา (พระราช-
 บิดา) ผู้เป็นจอมนรชน ทรงทราบ
 ถึงศีลและจริยาวัตร ของพระองค์
 ทรงบูชาพระกุมารเหล่านี้ มิได้
 สำคัญพระองค์ ด้วยชนบทอะไร.

๙๘. เมื่อพระมหาราช ผู้สมมติเทพ
 ยังทรงพระชนม์อยู่ หรือสวรรคต
 แล้วก็ตาม พระประยูรญาติ
 ผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ตน เป็น
 สำคัญ จึงพากันยอมรับนับถือ
 พระองค์.

๙๙. ข้าแต่พระเจ้าสังวรมหาราช ด้วย
 ศีลและจริยาวัตรข้อไหน พระองค์

ติฏฺฐนฺเต โนติ ติฏฺฐนฺเต นุ, ธรรมานเวย
นฺติ ปุจฺจติ.

อาหุ เทเวติ อุทาทุ อมฺหากิ ปิตริ
ทิวฺจฺเจเต อตฺตโน อตฺถิ วุฑฺฒิ
ปฺลฺลสฺสนฺตา สทฺธิ ราชการเกหิ เนคม-
ชนปเทหิ ภาตติโย^๑ ตํ "ราชา โหหิ"ติ
สมนฺนุมนฺตฺตํ.

วตฺเตนาติ สีลาจาเรน. สญฺชาเต
อภิติฏฺฐสฺสิติ สมานชาติเก เอญฺนสฺตภาตโร
อภิวิตฺตวา ติฏฺฐสฺสิ. นาติวตฺตนฺตฺตติ
นาภิววฺตติ.

ตํ สุตฺวา สํวรมหาราช อตฺตโน
คฺคณิ กถนฺโต ฉ คาธา อภาสิ

๑๐๐. "น ราชปฺตฺต อุตฺตฺตฺตยา มิ
สมณฺนํ มเหสินิ

ทูลถามว่า เมื่อพระราชายังทรงดำรงอยู่,
คือ ยังทรงพระชนม์อยู่นั้นเอง.

คำว่า หรือสวรรคตแล้ว ความว่า
หรือเมื่อพระราชบิดาของพวกเขาสวรรคต
แล้ว พระประยูรญาติ พร้อมด้วย
ข้าราชการชาวนิคมนชนบท พิจารณาเห็น
ประโยชน์ คือ ความเจริญของตน
จึงพากันยอมรับนับถือพระองค์ว่า "ขอ
พระองค์ จงเป็นพระราชา".

คำว่า ด้วยศีลและจริยาวัตร ได้แก่
ด้วยศีลและความประพฤติ. คำว่า
พระองค์จึงสถิตอยู่เหนือพระเชษฐภคินี
ผู้ทรงร่วมกำเนิดได้ ความว่า พระองค์
สถิตอยู่เหนือเชษฐภคินี ๙๙ พระองค์
ผู้มีพระชาติกำเนิดเท่าเทียมกัน. คำว่า
ย้ายพระองค์ไม่ได้ ได้แก่ จึงย้ายไม่ได้.

พระเจ้าสังวรมหาราช ทรงสดับ
คำนั้นแล้ว เมื่อจะตรัสถึงคุณของพระองค์
ได้ตรัส ๖ พระคาถาว่า

๑๐๐. "ข้าแต่พระราชบุตร หม่อมฉันมิได้
ริษยาสมณะทั้งหลาย ผู้แสวงหา

^๑ ฉ. ม. ภาตติโย.

สกกจฺจนฺเต นมฺสฺสามิ
ปาเท วฺนฺทามิ ตาทินิ.

คุณอันใหญ่หลวง หม่อมฉัน
นอบน้อมท่านเหล่านั้น โดยเคารพ
ไหว้เท้าของท่านผู้คงที่.

๑๐๑. เต มํ ฐมฺมคฺเณ ชุตฺตํ
สฺสฺสฺสฺสมนุสฺสฺสยฺกํ
สมณฺา สมนุสฺสฺสาสนฺติ
อิสี ฐมฺมคฺเณ รตา.

๑๐๑. สมณะเหล่านั้น ยินดีแล้วในคุณ-
ธรรม ของท่านผู้แสวงหาความดี
พร้าสอนหม่อมฉัน ผู้ประกอบ
ในคุณธรรม ผู้พอใจฟัง ไม่มี
ความริษยา.

๑๐๒. เตสํหิ วจฺนํ สฺตฺวา
สมณานํ มहेสิ นํ
น กิณฺจฺจ อติมณฺญามิ
ธมฺเม เม นิรโต มโน.

๑๐๒. หม่อมฉันได้ฟังคำสอนของสมณะ
ผู้แสวงหาคุณ อันใหญ่หลวง
เหล่านั้นแล้ว มิได้ดูหมิ่นสักน้อย
หนึ่งเลย ใจของหม่อมฉันยินดี
แล้วในธรรม.

๑๐๓. หตฺถาโรหา อนิโกฏฺจา
รติกา ปตฺติการกา
เตสํ นปฺปฏิพฺนุชฺชามิ
นิวิฏฺจํ ฆตฺตเวตฺนํ.

๑๐๓. กองพลช้าง กองพลม้า กองพล
รถ และกองพลทหารเดินเท้า
หม่อมฉันไม่ตัดเบียดเลี้ยง และ
บำเหน็จ (ที่ตั้งงบประมาณไว้
แล้ว) ของจาดุรงคเสนาเหล่านั้น.

๑๐๔. มหามตฺตา จ เม อตฺถิ
มนฺติโน ปฺริจาริกา
พาราณสี โวหรนฺติ
พหุมนฺสิ สุโรทกํ.

๑๐๔. อำมาตย์ผู้ใหญ่ และข้าราชการ
ผู้มีปรีชา ของหม่อมฉันมีอยู่
พวกเขาช่วยกันบำรุง พระนคร
พาราณสี ให้มีเนื้อมาก มีน้ำ
อุดมดี.

๑๐๕. อถปิ วาณิชา ฝีตา
 นานารฎเจหิ อาคตา
 เตสุ เม วิหิตา รกฺษา
 เอวํ ชานาหุโปสธา"ติ.

ตตถ น ราชปุตฺตาทิ อหิ
 ราชปุตฺต กญฺจิ ชนํ "อัยํ นาม
 สมฺปตฺติ อิมสฺส มา โหตุ"ติ น
 อุตฺตสุยฺยามิ.^๑

ตาทินนฺตติ ตาทิลกฺขณมฺตฺตทานํ สมิต-
 ปาปตฺตาย สมณานํ มหนฺตทานํ
 สีสฺชนธาทีนํ คุณฺดานํ เอลิตตฺตาย มฺหฺสิณํ
 ธมฺมิกสมณานํ^๒ ปญฺจปติฏฺฐิจิตฺตน ปาทเว
 วนฺทามิ, ทานํ ททฺนฺโต ธมฺมิกญฺจ
 เนลํ รกฺษาวรณคฺตฺตํ ปจฺจปฏฺฐาเปนฺโต

๑๐๕. อนึ่ง พวกพ่อค้าผู้มั่งคั่ง มาแล้ว
 จากรัฐต่าง ๆ หม่อมฉันช่วยจัด
 อารักขา ให้พ่อค้าเหล่านั้น
 ขอท่านได้โปรดทราบ อย่างนี้เกิด
 เจ้าพี่อุโปสถ".

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า ข้าแต่
 พระราชบุตร หม่อมฉันมิได้ริษยา
 ความว่า ข้าแต่ราชบุตร หม่อมฉันมิได้
 ริษยาใคร ๆ ว่า "สมบัติชื่อนี้ จงอย่ามี
 แก่บุคคลนี้".

คำว่า ของท่านผู้คงที่ ความว่า
 หม่อมฉันไหว้เท้าด้วยเบญจางคประดิษฐ์
 ของบุคคลผู้ประกอบด้วยลักษณะ ของ
 ผู้คงที่ ชื่อว่า เป็นสมณะ เพราะเป็นผู้มี
 บาบอันสงบแล้ว ชื่อว่า เป็นผู้แสวงหา
 คุณอันใหญ่หลวง คือ สมณะผู้ตั้งอยู่
 ในธรรม เพราะความที่คุณทั้งหลาย มี
 กองศีลเป็นต้น อันใหญ่หลวง อันท่าน
 แสวงหาแล้ว, และหม่อมฉันเมื่อจะ
 ให้ท่าน ให้จัดตั้งการอารักขาคุ้มครอง
 ป้องกันอันชอบธรรมแก่สมณะเหล่านั้น

^๑ อ. อุตฺตสุยฺยามิ

^๒ อ. ธมฺมิกสมณพฺุราหฺมณานํ.

สกุจฉนเต นมสฺสามิ, มเนน ไหว้ท่านโดยเคารพ, คือ มีใจรักใคร่
 สมปิยายนฺโตว ปุเชมีติ อตุโถ. ยกย่อง บูชาอย่างแท้จริง.

เต มนฺติ เต สมณา มํ “อัย คำว่า สมณะเหล่านั้น...พริ้งสอน
 ฌมฺมิกโกฏฺฐาเส ยุตฺตปยุตฺโต สฺสสฺส- หม่อมฉัน ความว่า สมณะเหล่านั้น
 มนุสฺสยฺยโก”ติ ตถโต ฌตฺวา มํ รู้จักหม่อมฉันอย่างถ่องแท้ว่า “ผู้นี้เป็น
 ฌมฺมคฺคณฺสํยุตฺตํ สฺสสฺสํ อนุสฺสยฺยกํ ผู้ประกอบและชวนชวายนในส่วนอันประกอบ
 อนุสาสนฺติ, “อิทํ กร, อิทํ มา กรี”ติ ด้วยธรรม พึงอยู่ด้วยดี “ไม่มีความริษยา”
 โฉวทนต์ฺติ อตุโถ. จึงพริ้งสอนหม่อมฉันผู้ประกอบพร้อมด้วย
 คุณธรรม พึงอยู่ด้วยดี ผู้ไม่มีความริษยา,
 คือ ย่อมกล่าวสอนว่า “เธอจงทำสิ่งนี้,
 เธออย่าทำสิ่งนี้”.

เตสาหนฺติ เตสํ อหํ. หตฺถาโรหาติ คำว่า เตสาห์ แยกบทออกเป็น เตสํ
 หตฺถี อารุญฺห ยุชฺฌนโยธา. อดฺธิกฺฐาติ อหํ (แปลว่า หม่อมฉันได้ฟังคำของสมณะ
 หตฺถานีกาทีสุ จิตฺตา. รติกาติ รติโยธา. เหล่านี้แล้ว). คำว่า กองพลช้าง ได้แก่
 ปตฺติการกาติ ปตฺติโนว. ทหารที่ขี่ช้างออกรบ. คำว่า กองพลม้า
 ได้แก่ ทหารที่ตั้งอยู่ในกองทัพทั้งหลายมี
 กองทัพช้างเป็นต้น. คำว่า กองพลรถ
 ได้แก่ กองพลรถรบ. คำว่า กองพล
 ทหารเดินเท้า ได้แก่ กองทหารเดินเท้า
 นั้นเอง.

นิวิฏฺชนฺติ ยํ เตหิ สชฺชิตํ ภาตฺตณฺจ คำว่า เปี้ยเลี้ยง ความว่า หม่อมฉัน
 เวตฺนณฺจ, อหํ ตํ นบุปฏิพนฺธามิ, จะไม่ตัดเปี้ยเลี้ยงและบำเหน็จบำนาญ

อปริหาเปตฺวา ททามิติ อตุโณ.

ที่ตระเตรียมไว้ให้จาดรงคเสนาเหล่านั้น
คือ จะให้โดยไม่ตัดทอนเลย.

มหามตฺตาติ ภาติก มยุหิ
มหาปญฺญา มนุเตสุ กุสลา
มหาอมจุจฺจาเจว อวเสสฺมนฺติโน จ
ปริจจรรกา อตฺถิ. อิมินา อิมํ ทสฺเสติ
“ตุเมห มนฺตสฺมปฺนฺเน ปณฺทิตฺเต อจฺจริเย
น ลภิตฺถ, อมฺหากํ ปน อจฺจริโย
ปณฺทิตฺเต อูปายกุสโล, เต โน
เสตจฺจตฺเตน โยเชสนฺ”ติ.

คำว่า **อำมาตย์ผู้ใหญ่** ความว่า
ข้าแต่เจ้าพี่ **อำมาตย์ผู้ใหญ่และมนตรี**
ที่เหลือ **ผู้มีปัญญามาก** เฉลียวฉลาด
ในการให้คำปรึกษา เป็นข้าราชการบริพาร
ของหม่อมฉันมีอยู่. พระเจ้าสังวรมหาราช
ทรงชี้แจงข้อความนี้ ด้วยคำนี้ว่า “ท่าน
ทั้งหลาย ไม่ได้อาจารย์ที่เป็นบัณฑิต
เพียบพร้อมด้วยความรู้, แต่ว่าหม่อมฉัน
มีอาจารย์ผู้เป็นบัณฑิตฉลาดหลักแหลม
ในอุบาย, อาจารย์เหล่านั้นจึงผูก
หม่อมฉันไว้ด้วยเศวตฉัตร”.

พาราณสีนฺติ ภาติก มม จตฺตํ
อุสฺสาปิตกาลโต ปฏฺจาย “อมฺหากํ
ราชา ฐมฺมิโก อพฺตฺมาลี^๑ เทโว วสฺสติ,
เตน สสฺसानิ สมฺปชฺชนฺติ, พาราณสียิ
พฺหุ^๒ ขาติตพฺพยฺตฺตํ มจฺจมํลี
ปาทพฺพยฺตฺตํ^๒ สุโรทกญฺจ ขาตฺนฺ”ติ.

คำว่า **พระนครพาราณสี** ความว่า
ข้าแต่พระภาคฯ ตั้งแต่**อำมาตย์ยกฉัตรให้**
หม่อมฉันแล้ว ชาวเมืองต่างก็กล่าวว่า
“พระราชาของพวกเรา ทรงตั้งอยู่ในธรรม
ฝนจึงตกทุกกิ่งเดือน, เพราะเหตุนั้น
ข้าวกล้ำจึงออกงามสมบูรณ์, ในพระนคร
พาราณสี มีปลาและเนื้ออันจะพึงกิน
เป็นจำนวนมาก และน้ำอันจะพึงดื่ม

^๑ ฉ. อานุวทุธมาลี.

^๒ ฉ. ปายิตพฺพยฺตฺตํ.

เอวํ ภูษวาสีโน พหุ มจฺจมัสสํ สุโรทกั^๑
กตฺวา พาราณสี โวหรนฺติ.

ก็สะดวกดี". ชาวแคว้นแคว้น พวกนั้นบำรุง
พระนครพาราณสีให้มีปลาและเนื้อมาก
มีน้ำสะดวกดี ด้วยประการฉะนี้.

ผีตาติ หตุถิรตฺนอสุสฺรตฺนมุตตารตฺนาทีนึ
อาหริตฺวา นิรุปรุทฺทฺวา โวหารํ กโรนฺตุ
ผีตา สมิทฺธา.

คำว่า ผู้มั่งคั่ง ความว่า พวกพ่อค้านำ
ช้างแก้ว ม้าแก้ว และรัตนะคือแก้วมุกดา
เป็นต้นมาทำการค้า อย่างปราศจาก
อันตราย จึงเป็นผู้มั่งคั่ง ร่ำรวย.

เอวํ ชานาหีติ ภาติก อุโปสถ อหิ
อิเมหิ เอตฺตเกหิ การณฺเห สพุทฺทนิฏฺเฐปิ
หุตฺวา มม ภาติเก อภิภาวิตฺวา
เสตจฺจตุตฺติ ปตฺโต, เอวํ ชานาหีติ.

คำว่า ขอท่านโปรดทราบอย่างนี้เกิด
ความว่า เจ้าพี่อุโบสถ หม่อมฉันถึงแม้
จะเป็นน้องคนเล็กกว่าเขาทั้งหมด ด้วย
เหตุเหล่านี้ คือ ถึงเพียงนี้ จึงขำพวก
เจ้าพี่ของหม่อมฉัน ถึงเศวตฉัตร ขอ
เจ้าพี่โปรดทราบอย่างนี้เกิด.

อถสฺส คุณฺตี สุตฺวา อุโปสถ
กุมารโ ทฺเว คาถา อภาสิ

ต่อมา อุโบสถกุมารฟังคุณของ
พระเจ้าสังวรมหाराชนั้นแล้ว ได้กราบทูล
๒ คาถาว่า

๑๐๖. "ธมฺเมเน กิร ญาตีนิ
รชฺชํ กาเรหิ สํวร

๑๐๖. "ข้าแต่พระเจ้าสังวรราช ได้ยินว่า
พระองค์ ทรงครอบครองราช-
สมบัติแห่งหมู่พระญาติโดยธรรม
พระองค์ เป็นผู้มิมีพระปรีชาและ

อรรถกถาชาดก ป-ท.๑๖-๑๑

^๑ ฉ. พหุสสุโรทกั.

เมธาวี ปณฺหิตโต จาสี
อโถปี ภาตินี หิตโต.

เป็นบัณฑิต ทั้งยังทรงเกื้อกูล
พระประยูรญาติด้วย.

๑๐๗. ตํ ตํ ภาติปริพฺยุพฺหํ
นानารตนโมจิตํ
อมิตฺตนา นปฺปสหนฺติ
อินฺทํ อสุรราชิปฺ"ติ.

๑๐๗. ศัตรูทั้งหลาย ย่อมไม่เบียดเบียน
พระองค์ ผู้แวดล้อมไปด้วย
พระประยูรญาติ ผู้มุ่งคั่งไปด้วย
รัตนะต่าง ๆ เหมือนจอมมอสร
เบียดเบียน พระอินทร์ไม่ได้
ฉะนั้น".

ตตฺถ ธมฺเมเน กิราติ ตาต สํวร
มหาราช ธมฺเมเน กิร ตฺวํ เอกุณฺสตาณํ
ภาตินี อตฺตโน เชฏฺฐภาตีกาณํ
อานุกาวิ อภิภาวสี, อิตโต ปญฺจาย
ตฺวเมว รชฺชํ กาเรหิ, ตฺวเมว เมธาวี
เจว ปณฺหิตโต จ ภาตীনญฺจ หิตฺติ
อตุโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ได้ยินว่า
พระองค์ทรงครอบครองราชสมบัติ
โดยธรรม ความว่า ข้าแต่พระเจ้าสังวร-
มหาราชน้องรัก ได้ยินว่า พระองค์ทรง
ครอบงำอาณาเขต ของพระเชษฐภคินี
ทั้งหลายของพระองค์ ผู้เป็นพระ
ประยูรญาติ ๙๙ พระองค์ ได้โดยธรรม,
ตั้งแต่นี้ไป พระองค์นั้นแหละ จง
เสวยราชย์, พระองค์เท่านั้น ทรงเป็น
นักปราชญ์ และทรงเป็นบัณฑิต
ทั้งยังทรงเป็นผู้เกื้อกูลพระประยูรญาติ.

ตํ ตนฺติ เอวํ วิวิธคุณฺสมปฺนุณํ ตํ.
ภาติปริพฺยุพฺหฺนฺติ อเมฺหหิ เอกุณฺส-

คำว่า พระองค์ ความว่า พระองค์นั้น
ผู้เฝ้าพร้อมไปด้วยคุณต่าง ๆ อย่างนี้.
คำว่า ผู้แวดล้อมไปด้วยพระ
ประยูรญาติ ความว่า มีพระประยูรญาติ

ณาคเกหิ ปริวาริตฺติ. นานารตนโมจิตนุติ
 นานารตเนหิ โอจิตฺติ สญฺจิตฺติ พุรตฺน-
 สญฺจยฺ.

อสุรราชิปติ ยถา ตาวตีสเหหิ ปริวูตฺติ
 อีนุทฺติ อสุรราชา นปฺปสหติ, เอรุ
 อเมหหิ อารกฺขํ กโรนฺเตหิ ปริวาริตฺติ
 ติโยชนสสติเก กาสิกกรฎฺเจะ ทฺวาทล-
 โยชนิกาย พาราณสียา รชฺชํ กาเรนุตฺติ
 อมิตฺตา น พาสิสฺสนุตฺติ ติเปติ.

สังวรมหาราชฯ สพุเพสํ ภาติกานํ
 มหนุตฺติ ยสํ อทาสี. เต ตสฺส สนฺติเก
 อทฺตมาสํ วสิตฺวา “มหาราช ชนปฺเทสฺ
 โจเรสฺ อญฺจหนฺเตสฺ มยํ ชานิสฺสาม,
 ตฺวํ รชฺชสฺสุขํ อนุภาวา”ติ วตฺวา อตฺตโน
 อตฺตโน ชนปทํ คตา. ราชานิ

๙๙ พระองค์ เหล่านี้ห้อมล้อม. คำว่า
 ผู้มั่งคั่งไปด้วยยรัตนะต่าง ๆ ความว่า
 มีรัตนะชนิดต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงรวบรวม
 ไว้ สะสมแล้ว คือ สิ่งสมรัตนะไว้เป็น
 อันมาก.

คำว่า จอมอสูร อุโบสถราชกุมารชี้แจง
 ว่า คัดรู้ทั้งหลายจะไม่เบียดเบียนพระองค์
 ซึ่งพวกข้าพระองค์แวดล้อมไว้แล้ว ทำการ
 ป้องกันรักษาอยู่ ทรงเสวยราชย์ในกรุง
 พาราณสีกว้างใหญ่ ๑๒ โยชน์ ในแคว้น
 กาสีซึ่งมีอาณาเขต ๓๐๐ โยชน์ เหมือน
 อสุรราชาไม่เบียดเบียนพระอินทร์ ซึ่งมี
 เทพชั้นดาวดึงส์แวดล้อมไว้แล้ว ฉะนั้น.

พระเจ้าสังวรมหาราชได้พระราชทาน
 ยศอันยิ่งใหญ่ แก่พระเจ้าพี่ทั้งปวง.
 พระเจ้าพี่เหล่านั้น ทรงพักแรมอยู่สิ้น
 กึ่งเดือนในราชสำนักของพระเจ้าสังวร-
 มหาราชนั้น แล้วกราบทูลว่า “มหาราช
 เจ้า เมื่อพวกโจรในชนบททั้งหลายกำเริบ
 เลิบสานขึ้น ข้าพระองค์จะรู้ (จะ
 ปราบปราม), ขอพระองค์ทรงครอบครอง
 ราชสมบัติให้สุขสบายเถิด” แล้วก็ไปยัง
 ชนบทของตนๆ. ฝ่ายพระราชาทรงดำรง

โพธิสตตฺตสฺส โอิวาทะ จตฺวา อายุ-
ปรีโยसानะ เทวณฺครี ปุณฺเณโต อคฺมาสิ.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
“ภิกฺขุ เอวํ ตวํ ปุพฺพเพ โอิวาทกฺขโม,
อิทานิ กสมฺมา วิริยํ น อกาสิ”ติ วตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานะสิ.
สจฺจปรีโยसानะ โส ภิกฺขุ โสตาปตฺติผล
ปตฺติภูจฺหิ. “ตทา สํวรกฺมาโร ราชานํ อญฺ
ภิกฺขุ อโหสิ, อุโปสถกฺมาโร สารีปฺตุโต,
เสสภาทิกานํ เถรานุเถระ, ปรีสา ปน
พฺพุทฺธิปรีสา, โอิวาททายโก อมจฺใจ ปน
อหเมว”ติ.

สังวรชาตกถาอนุภนา อฏฺฐมา.

อยู่ในโอวาท ของพระโพธิสัตว์แล้ว
ในเวลาสิ้นพระชนมายุ ได้เสด็จไปเพิ่ม
เทพนครให้บริบูรณ์.

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ตรัสว่า “ภิกษุ เมื่อก่อน
เธออดทนต่อโอวาทอย่างนี้, บัดนี้ เพราะ
เหตุไร เธอจึงไม่ยอมทำความเพียรเล่า”
ทรงประกาศสังข์จะทั้ง ๔ ทรงประมวล
ชาดก. ในเวลาจบสังข์จะ ภิกษุรูปนั้น
ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล. “สังวรกุมาร-
ราชา ในครั้งนั้น ได้เป็นภิกษุรูปนี้,
อุโปสถกุมาร ได้เป็นสารีบุตร, เจ้าที่
ที่เหลือได้เป็นพระเถรานุเถระ, ส่วน
บริษัทได้เป็นพุทธบริษัท, ฝ่ายอำมาตย์
ผู้ถวายโอวาทได้แก่เราตถาคตนั่นเอง”
ดังนี้.

พรรณนาสังวรชาดก ที่ ๘ จบ.

๑๑๒. ยถา ทธี ๑ ชีรณฺจ
 สมฺมุตฺโต ปฏฺฐิตฺตฺสฺสตี
 สุปฺปารกนฺตํ ปุจฺฉาม
 สมฺมุตฺโต กตฺโม อโย.

๑๑๓. ภรฺกจฺฉา ปยาดานํ
 วาณิชาณํ ธเนสนิํ
 นาวาย วิปฺปนฺนุชฺชาย
 ทธิมาลิตฺติ วุจฺจติ.

๑๑๔. ยถา กุโส ๑ สฺสฺโส ๑^๑
 สมฺมุตฺโต ปฏฺฐิตฺตฺสฺสตี
 สุปฺปารกนฺตํ ปุจฺฉาม
 สมฺมุตฺโต กตฺโม อโย.

๑๑๕. ภรฺกจฺฉา ปยาดานํ
 วาณิชาณํ ธเนสนิํ
 นาวาย วิปฺปนฺนุชฺชาย
 กุสมมาลิตฺติ วุจฺจติ.

๑๑๖. ยถา นโฬ ๑ เวฬุ ๑^๒
 สมฺมุตฺโต ปฏฺฐิตฺตฺสฺสตี

๑๑๒. ทะเลนี้ ปรากฏเหมือนนมส้ม
 และนมสด พวกข้าพเจ้าขอถาม
 ท่านสุปฺปารกะ ทะเลนี้ชื่ออะไร.

๑๑๓. เมื่อท่านทั้งหลาย เป็นพ่อค้า
 แสวงหาทรัพย์ ออกจากท่าชื่อ
 ภรฺกัจฉะ เมื่อเรือแล่นไปผิดทาง
 ทะเลที่มาถึงนี้ เขาเรียกว่า
 ทธิมาลี.

๑๑๔. ทะเลนี้ ปรากฏเหมือนหญ้าคา
 และข้าวกล้า พวกข้าพเจ้า
 ขอถามท่านสุปฺปารกะ ทะเลนี้
 ชื่ออะไร.

๑๑๕. เมื่อท่านทั้งหลาย เป็นพ่อค้า
 แสวงหาทรัพย์ ออกจากท่าชื่อ
 ภรฺกัจฉะ เมื่อเรือแล่นไปผิดทาง
 ทะเลที่มาถึงนี้ เขาเรียกกันว่า
 กุสมมาลี.

๑๑๖. ทะเลนี้ ปรากฏเหมือนไม้ซ้อ
 และไม้ไผ่ พวกข้าพเจ้าขอถาม

^๑ ฉ. ยถา กุโสว สฺสฺโสว.

^๒ ฉ. ยถา นโฬว เวฬุว.

อุปปรากนตฺติ ปุจฉาม
สมุทฺโท กตโม อยฺม.

ท่านอุปปรากะ ทะเลนี้ชื่ออะไร.

๑๑๗. ภรูกุฉา ปยาตานํ
วาณิชนํ ธเนสินํ
นาวาย วิปฺปนฺนุชาย
นพฺมาลิตฺติ วุจฺจติ.

๑๑๗. เมื่อท่านทั้งหลาย เป็นพ่อค้า
แสวงหาทรัพย์ ออกจากท่าชื่อ
ภรูกัฉจะ เมื่อเรือแล่นไปผิดทาง
ทะเลที่มาถึงนี้ เขาเรียกกันว่า
นพมาลี.

๑๑๘. มหพฺภโย ภีสนโก
สมุทฺโท สุขฺยติ มานุโส
ยถา โสพฺโภ ปปาโตว
สมุทฺโท ปฏฺิทธิสฺสติ
อุปปรากนตฺติ ปุจฉาม
สมุทฺโท กตโม อยฺม.

๑๑๘. เสียงนำสะพริงกล้ว นำสยดสยของ
ฟังเหมือนเสียงอมมนุษย์ ทะเลนี้
ปรากฏเหมือนบึงและเหว พวก
ข้าพเจ้า ขอถามท่านอุปปรากะ
ทะเลนี้ชื่ออะไร.

๑๑๙. ภรูกุฉา ปยาตานํ
วาณิชนํ ธเนสินํ
นาวาย วิปฺปนฺนุชาย
พลวามุชิตฺติ^๑ วุจฺจติ.

๑๑๙. เมื่อท่านทั้งหลาย เป็นพ่อค้า
แสวงหาทรัพย์ ออกจากท่าชื่อ
ภรูกัฉจะ เมื่อเรือแล่นไปผิดทาง
ทะเลที่มาถึงนี้ เขาเรียกว่า
พลวามูชี (ภูเขาไฟได้น้ำ).

^๑ ฉ. พหฺวามุชิตฺติ. ส. อ. วพฺภามุชิตฺติ.

๑๒๐. ยโต สรามิ อตุตานํ

ยโต ปตุโตสุมิ วิญญุตํ

นาภิชานามิ สญฺจิจฺจ

เอกปาณมฺปิ หีลิตํ

เอเตน สจฺจวชฺเชน

โสตุถี นาวา นิวตฺตตุ"ติ.

สุปฺปารกชาตกํ นวมํ.

๑๒๐. ตั้งแต่ข้าพเจ้าระลึกถึงตนได้ ถึง
ความเป็นผู้รู้ได้ยงสาแล้ว ข้าพเจ้า
ไม่เคยรู้สึก แกล้งเบียดเบียนสัตว์
แม้สักตัวหนึ่งเลย ด้วยสัจวาจา
ขอเรื่องกลับได้โดยสวัสดิ์เกิด".

สุปฺปารกชาดก ที่ ๙.

๙. สุปารกษาดกวณณา
(๕๖๓)

อุมมุขขุณฺตี นิมุขขุณฺตีติ อิหํ
สตถา เขตวเน วิหรนฺโต ปญฺญาปารมี
อารพฺภา กเถสิ.

เอกทิวสํ หิ สายณฺหสมเย
ตถาคตสฺส ฐมฺมํ เทเสตุํ นิกุขมนํ
อาคมยมาณา ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ
นินฺสีทิตฺวา "อาวุโส อโห วต สตถา
มหาปญฺโญ ปุณฺณปญฺโญ หาสปญฺโญ
ชวณปญฺโญ ติกฺขปญฺโญ นิพฺเพธิกปญฺโญ
ตตฺร ตตฺร อูปายาย ปญฺญาย
สมนฺนาคโต วิปุลาย ปจฺจวีสมาย
มหาสมฺพุทฺโธ วिय คมฺภีราย อากาโส
วिय วิตฺติณฺณาย, สกฺลชมฺพุทฺธิปสฺสุมี หิ
อฺภูจิตฺปญฺเฬห ทสพลํ อติกุภมิตฺวา คนฺตุํ

๙. พรรณนาสุปารกษาดก
(๕๖๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระปัญฺญา-
บารมี (ธรรมชาติอันให้ถึงฝั่งแห่งปัญฺญา)
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ดำมืดดำว้าย
อยู่ เป็นต้น.

มีเรื่องย่อว่า ในเวลาเย็นวันหนึ่ง
พวกภิกษุทั้งหลายคอยพระตถาคตเสด็จออกเพื่อ
ทรงแสดงธรรมในธรรมสภา ต่างพากัน
นั่งสรรเสริญยกย่อง พระปัญฺญาบารมี
อันยิ่งใหญ่ของพระทศพลว่า "ผู้มีอายุ
น่าอัศจรรย์จริงหนอ พระศาสดามีพระ
ปัญฺญามาก มีพระปัญฺญาแน่นอน มี
พระปัญฺญาน่ายินดี มีพระปัญฺญาว่าองไ
มีพระปัญฺญาหลักแหลม มีพระปัญฺญา
รู้แจ้งแทงตลอด ทรงประกอบด้วยพระ
ปัญฺญาเป็นอุบายในเหตุการณ์นั้น ๆ มี
พระปัญฺญาอันไพบลูย์ เสมอด้วยแผ่นดิน
มีพระปัญฺญาอันลึกล้ำ ดุจดังมหาสมุทร
มีพระปัญฺญาอันกว้างขวาง ดุจดัง
อากาศ, เพราะว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นใน
ชมพูทวีปทั้งสิ้น ชื่อว่า สามารถล่องล้า

สมตฺโถ นาม นตฺถิ, ยถา มหาสมฺมุทฺเท
อุฏฺฐิตา อุมุมิ เวลฺลํ ปตฺตมตฺตาว
ภิกฺขุชฺติ,^๑ เอวํ น โภจฺจि ปโยห ทสพฺลํ
อติภฺกมฺมิ, สตฺถุ ปาหฺมุลํ ปตฺโต
ภิกฺขุชฺติเอวา"ติ ทสพฺลสฺส มหาปญฺญา-
ปารมฺมี วณฺณยนฺตฺวา นิสฺสีทิสฺสุ.

สตฺถวา อาคนฺตุวฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สมนฺนิสิทฺถนา"ติ ปุจฺจิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกฺขเว
ตถาคโต อิทาเนว ปญฺญวฺวา, ปุพฺพเพปิ
อปริปกฺกถาณน ปญฺญวฺวาเยว อนฺุโรปิ
นุตฺวา มหาสมฺมุทฺเท อุทกสญฺญา
'อิมสฺมึ สมฺมุทฺเท อิทํ นาม รตนฺ'ติ
อญฺญาสิ"ติ วุตฺวา อตีตํ อหริ

อตีเต กุรุรฏฺฐเ จ กุรุราชา นาม
รชฺชํ กาเวสิ. ภุจฺจจฺฉ^๒ นาม
ปฏฺฏนคฺคาโม อโหสิ. ตทา โพิธิสฺสโต

เกินพระทศพลไปไม่มีเลย, ปัญหาอะไร ๆ
มิได้ลวงล้าเกินพระทศพลไปได้ ตกถึง
บาทมูลของพระศาสดาแล้ว ก็แตกทำลาย
ไปที่เดียว อุปมาเหมือนคลื่นที่ก่อตัวขึ้น
ในมหาสมุทร พอถึงฝั่งเท่านั้นก็แตกสลาย
ไปสิ้น ฉะนั้น".

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า
"ภิกษุทั้งหลาย เวลานี้พวกเธอนั่งสนทนา
เรื่องอะไรกัน" เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า
"เรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย
มิใช่แต่ชาตินี้เท่านั้นที่เราตถาคตมีปัญญา,
แม้ในชาติก่อนก็มีปัญญา ด้วยญาณ
ที่ยังไม่แก่กล้านั่นเอง ถึงแม้จะเป็น
คนตาบอดก็ยังสามารถรู้ได้ว่า 'ในทะเลตรงนี้
มีรัตนะชื่อนี้' ด้วยการหมายรู้น้ำ
ในมหาสมุทร" แล้วทรงนำอดีตนิทาน
มาว่า

ในอดีตกาล พระราชาทรงพระนาม
ว่ากุรุ เสวยราชย์ในแคว้นกุรุ. มีหมู่บ้าน
ท่าเรือ ชื่อว่าภุจฺจจฺฉะ. ครั้งนั้น

^๑ จ. อุฏฐิตอุมิโย เวลล์ นาทิกกมนฺติ, เวลล์ ปตฺตวาว
ภิกฺขุชฺติ.

^๒ จ. ภุจฺจจฺฉ เอว.

ภรูกุเจ นิยามกเขฎฐกสฺส ปุตโต
 หุตฺวา นิพพตฺติ ปาสาทิกโก สุวณฺณ-
 วณฺโณ. "สุปฺปารกกุมาโร"ติสฺส นามํ
 กิริสฺส. โส มหนฺเตน ปริวารเณ
 วฑฺฒนฺโต โสฬสวสฺสกาเลเยว นิยาม-
 กสิปฺเปเยว นิปฺพตฺติ ปุตฺวา อปรภาเค
 ปิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 นิยามกเขฎฐกโก หุตฺวา
 นิยามกกมฺมํ อกาสิ, ปญฺชิตฺโต ฅาน-
 สมฺปนฺโน อโหสิ. เตน อารุฬฺหนาวาย
 พฺยาปตฺติ นาม นตฺถิ. ตสฺส อปรภาเค
 โลกนชลปฺหตานิ เทวปี จกฺขุณี นสฺสึสฺส.
 โส ตโต ปญฺจาย นิยามกเขฎฐกโก
 หุตฺวาปิ นิยามกกมฺมํ อกตฺวา "ราชานํ
 นิสฺสาย ชีวิสฺสคามิ"ติ ราชานํ อฺปสงฺกมิ.
 อถ นํ ราชาน อคฺชมาปนิยกมฺเม จเปสิ.
 โส ตโต ปญฺจาย รณฺโณ หตฺถิรตน-
 อสฺสรตนญฺจ มุตฺตฺตาสารมณิสาราทินิ
 อคฺชมาเปสิ.

พระโพธิสัตว์เกิดเป็นบุตรของหัวหน้า
 ตันหน ที่ทำชื่อภรูกุเจจะมีรูปร่างน่ารัก
 มีผิวพรรณดุจทองคำ. พวกญาติตั้งชื่อ
 เด็กนั้นว่า "สุปปรากกุมาร". สุปปราก-
 กุมารนั้นเจริญเติบโตด้วยบริวารมาก
 เวลาเมื่ออายุได้ ๑๖ ปีเท่านั้น ก็ถึงความ
 สำเร็จในศิลปวิทยาเป็นต้นหนเร็ว ต่อมา
 เมื่อบิดาล่วงลับไป ก็ได้ทำหน้าที่เป็น
 ต้นหนเร็วชั้นหัวหน้า, เธอเป็นบัณฑิต
 สมบูรณ์ด้วยปัญญา. ในเรื่องที่พระ
 โพธิสัตว์ขึ้นแล้ว ขึ้นชื่อว่าการอับปาง
 ไม่มีเลย. เวลาต่อมา ตาสองข้างของท่าน
 ถูกน้ำเค็มกัดบอดสนิท. ตั้งแต่นั้นมา
 พระโพธิสัตว์นั้น ถึงแม้จะเป็นต้นหนเร็ว
 ชั้นหัวหน้า แต่ก็มิได้ทำหน้าที่เป็นต้นหน
 จึงเข้าไปเฝ้าพระราชา ด้วยตั้งใจว่า
 "เราจะอาศัยพระราชาเลี้ยงชีวิตอยู่". ที่นั้น
 พระราชา จึงแต่งตั้งเขาไว้ในตำแหน่ง
 เจ้าหน้าที่ตีราคาของ. ตั้งแต่นั้นมา
 ท่านก็ตีราคาช้างแก้ว ม้าแก้ว และ
 แก้วมุกดา อันมีค่า แก้วมณี อันมีค่า
 เป็นต้นของพระราชา.

อถกทิวส์ "รณโณ มงฺคฺลหตฺถี
 ภวิสฺสตี"ติ กภาพฺสาณณฺฏวณฺณํ เอกํ
 วารณํ อานนฺสุ. ตํ ทิสฺวา ราชา
 "ปณฺทิตสฺส ทสฺเสถา"ติ อาน. อถ นํ
 ตสฺส สนฺตํ นยีสฺ. โส หตฺถเณ ตสฺส
 สวีริ ปริมฺขชิตฺวา "นายํ มงฺคฺลหตฺถี
 ภวิตุํ อนุจฺฉวโก ปจฺจมา ปาเทหิ
 วามนฺกธาตุโก เอส, เอตํ หิ มาตา
 วิชายนฺนา องฺเกน ปฏิจฺฉิตฺุ นาสกฺขิ,
 ตสฺมา ภูมियํ ปตฺติตฺวา ปจฺฉิมปาเทหิ
 วามนฺกธาตุโก ชาโต"ติ อาน. เต
 หตฺถี คเหตุวฺวา อาคเต มนฺุสฺเส ปุจฺฉีสฺ.
 เต "สจฺจํ ปณฺทิตโต กเถตี"ติ วทีสฺ.
 ตํ การณํ ราชา สุตฺวา หนฺุจฺฉตฺถุโจ
 ตสฺส อญฺุจ กหาปณฺเ ทาเปสิ.

ปุเนกทิวส์ "รณโณ มงฺคฺลอสฺโส
 ภวิสฺสตี"ติ เอกํ อสฺสํ อานยีสฺ. ตํปี
 ราชา ปณฺทิตสฺส สนฺตํ เปเสสิ. โส
 ตํปี หตฺถเณ ปรามสิตฺวา "อัย

ครั้นต่อมาวันหนึ่ง มีคนนำช้างมา
 เชือกหนึ่ง มีสีเด่นเหมือนแผ่นหินสีดำ
 ด้วยประสงค์ว่า "จะเป็นช้างมงคลสำหรับ
 พระราชา". พระราชาทอดพระเนตรเห็น
 ช้างนั้นแล้ว จึงตรัสว่า "พวกท่านจงแจ้ง
 ท่านผู้เป็นบัณฑิตก่อน". จากนั้นเขาก็
 นำช้างนั้นไปยังสำนักของพระโพิสสัตว์นั้น.
 พระโพิสสัตว์นั้นใช้มือลูบคลำตัวช้างนั้น
 แล้วพูดว่า "ช้างเชือกนี้ไม่เหมาะสมที่จะ
 เป็นช้างมงคล ช้างเชือกนี้มีขาหลัง
 ทั้งสองข้างสั้น, เพราะว่าแม่ของมันเมื่อจะ
 ตกลูกช้างเชือกนี้ ไม่สามารถจะใช้สะเอว
 รับไว้ได้, เพราะฉะนั้น ช้างเชือกนี้จึง
 ตกลงยังพื้นดิน กลายเป็นช้างมีขาหลัง
 ทั้งสองข้างสั้น". คนเหล่านั้นจึงถาม
 พวกมนุษย์ที่นำช้างมา. เขาเหล่านั้น
 พูดว่า "ท่านบัณฑิต พูดความจริง".
 พระราชาทรงสดับเหตุนี้แล้ว ทรงพอ
 พระทัย จึงรับสั่งให้พระราชทานทรัพย์
 ๘ กหาปณะ แก่พระโพิสสัตว์นั้น.

อยู่มาวันหนึ่ง คนนำม้ามาตัวหนึ่ง
 ด้วยตั้งใจว่า "จะให้ เป็นม้ามงคลของ
 พระราชา". พระราชาจึงทรงส่งม้าตัวนั้น
 ไปยังสำนักของท่านบัณฑิต. ท่านบัณฑิต

มงคลอสุโส ภวิตุ น ยุตโต, เขตสุส
 หิ ชาตทิวเสเยว มาตา. มริ, ตสุมา
 มาตุ ชีริ อลภนุโต น สมุมา
 วฑุฒิโต"ติ อาห. อสุเส คเหตุวา
 อาคตมนุสสา "สาปิสฺส" กถา สจฺจวา"ติ
 วทิสฺส. ตมฺปิ สุตฺวา ราชา ตฺสิตฺวา
 อฏฺฐ กหาปณเยว ทาเปสิ.

โพธิสัตว์นั้น ใช้มีอุปคลำมาตัวนั้นแล้ว
 พุดว่า "มาตัวนี้ไม่สมควรเป็นม้ามงคล,
 เพราะว่า ในวันที่มาตัวนี้เกิดนั่นเอง
 แม่ม้าก็ตาย, เพราะเหตุนั้น มาตัวนี้
 เมื่อไม่ได้ให้น้ำนมแม่ จึงไม่เติบโต
 เท่าที่ควร". พวกมนุษย์ที่นำมาถวาย
 จึงกล่าวว่า "คำพุดแม่นั้นของบัณฑิต
 นั้นเป็นความจริง". พระราชาทรงสดับ
 คำนั้นแล้วทรงพอพระทัย รับสั่งให้
 พระราชทานทรัพย์ ๘ กหาปณะ
 เช่นเดียวกัน.

อถกทิวสํ "รณฺโณ มงฺคฺลโร ภวิสฺสตี"ติ
 รถํ อานยิสฺส. ตมฺปิ ราชา ตสุส
 สนฺติกํ เปเสสิ. โส ตํ หตฺถเณ
 ปรามสิตฺวา "อโย รโถ สฺสิรรุจฺเณ
 กโต, ตสุมา รณฺโณ น อญฺจวิโก"ติ
 อาห. สาปิสฺส กถา สจฺจวา อโหสิ.
 ราชา ตมฺปิ สุตฺวา ตฺสิตฺวา
 อฏฺฐกหาปณ ทาเปสิ. อถสุส มหคฺษํ
 กมฺพลรตน์ อหริสฺส. ตมฺปิ ตสุเสว

ต่อมาอีกวันหนึ่ง คนนำรถมาด้วยตั้งใจว่า
 "จะให้ เป็นรถมงคลของพระราชา". พระ
 ราชาทรงส่งรถคันนั้นไปยังสำนักของท่าน
 บัณฑิตนั้น. ท่านบัณฑิตนั้นใช้มีอุปคลำ
 รถนั้นแล้วกล่าวว่า "รถคันนี้สร้างด้วยไม้
 มีโพรง, เพราะฉะนั้น จึงไม่เหมาะสมแด่
 พระราชา". แม้คำพุดของท่านบัณฑิต
 นั้นก็เป็นความจริงอีก. พระราชาทรง
 สดับคำแม่นั้นแล้ว ก็ทรงพอพระทัย
 จึงรับสั่งให้พระราชทานทรัพย์ ๘
 กหาปณะ. ต่อมาคนนำผ้ารัตนกัมพล

^๑ ฉ. สาปิสฺส กถา สจฺจวา อโหสิ.

เปเสสิ. โส ตมปิ หตุเถน ปรามสิตวา
 “อิมสฺส มฺลิกจฺฉินฺนํ เอกํ จานํ อตฺถิ”ติ
 อาห. โสเธนฺตา ตํ ทิสฺวา รมฺโถ
 อาโรเจสฺสํ. ราชฺชา ตํ การณํ สุตฺวา
 ตฺสิตฺตฺวา อฏฺเจว กหาปณฺเ ทาเปสิ.

โส จินฺเตสิ “อภัย ราชฺชา เอวรฺูปานิ
 อจฺฉริยานิ ทิสฺวา อฏฺเจว กหาปณฺเ
 ทาเปสิ, อิมสฺส ทาโย นฺหาปิตทาโย,
 นฺหาปิตสฺส ชาติโก ภวิสฺสติ, กิ เม
 เอวรฺูเปเน ราชฺูปฏฺฐาเนน, อตฺตโน
 วสนฺภูจฺานเมว คมิสฺสสามิ”ติ โส
 ภรฺกจฺฉปฏฺฐานเมว ปจฺจาคมิ. ตสฺมี ตตฺถ
 วสนฺเต พาณิชา นาวํ สขฺเขตฺตวา “กํ
 นิยามกํ กริสฺสสามา”ติ มนฺเตตฺวา^๑

มีค่ามากมาถวายพระองค์. พระราชา
 ทรงส่งแม้ผ้ารัตนกัมพลนั้นไปให้ท่าน
 บัณฑิตนั้นเช่นเดียวกัน. ท่านเอามือ
 จับผ้ารัตนกัมพลเมื่อนั้นแล้วกล่าวว่า “ผ้า
 กัมพลผืนนี้มีรอยถูกหนูกัดอยู่แห่งหนึ่ง”.
 เจ้าพนักงานนำผ้าไปซักแล้วเห็นรายนั้น
 จึงกราบทูลแด่พระราชา. พระราชาทรง
 สดับเหตุนั้นแล้วทรงพ้อพระทัย รับสั่ง
 ให้พระราชทานทรัพย์ได้ ๘ กหาปณะ.

บัณฑิตโพธิสัตว์นั้นคิดว่า “พระ
 ราชานี้เห็นความอัศจรรย์เห็นปาน
 ฉะนี้ จึงรับสั่งให้พระราชทานทรัพย์เพียง
 ๘ กหาปณะเท่านั้น, รางวัลของพระราชา
 พระองค์นี้ เป็นรางวัลสำหรับช่างกลบ,
 พระองค์ทรงเสวยพระชาติแห่งช่างกลบ,
 จะมีประโยชน์อะไรแก่เรา ด้วยการ
 รับราชการอย่างนี้, เราจะไปยังที่อยู่ของ
 ตนตามเดิม” ท่านจึงกลับมายังท่าเรือ
 ชื่อภรฺกจฺฉะ. เมื่อพระโพธิสัตว์นั้นอยู่ที่
 ท่าเรือ นั้น พวกพ่อค้าพากันจัดเตรียมเรือ
 แล้วปรึกษากันว่า “พวกเราจะต้องใครให้
 เป็นต้นหน” ตกลงกันว่า “เรือที่มี

^๑ ฉ. มนฺเตสฺ.

“สุปปรารกปณฺฑิตฺเตน อารุฬฺหนาวา น พุยาปชฺชติ, เอส ปณฺฑิตโต อุบายกุสโล, อนุโร สมานปี สุปปรารกปณฺฑิตโต จ อุตฺตโม”ติ ตํ อุปสงฺกมิตฺวา “นียามโก โน โหหี”ติ วุตฺวา “ตาทา อหํ อนุโร, กถํ นียามกมฺมํ กริสฺสามี”ติ วุตฺเต “สามิ อนุธาปี ตฺเมหเยว อมฺหากํ อุตฺตมา”ติ ปฺนปฺปุนํ ยาจีสุ.^๑ “สาธุ ตาทา ตฺเมหิ อารโจิตสฺสญฺญา ย นียามโก ภวิสฺสามี”ติ เตสํ นาวํ อภิวฺหิ.

เต นาวาย มหาสมุทฺทํ ปกฺขนฺทิสฺส. นาวา สตุตฺ ทิวสานิ นโรปทฺทวา อคฺมาสิ. ตโต อกาลวาทํ อุปฺปาติตํ อุปฺปชฺชติ. นาวา จตฺตาริ มาเส ปกฺติสมุทฺทปิฏฺเฐ จริตฺวาว ชุรมาลีสมุทฺทํ นาม ปตฺตฺตา. ตตฺถ มจฺฉา มนุสฺส- สมานสรีราว ชุรนาสา อุทเก

สุปปรารกปณฺฑิตฺตํขึ้นเดินทางไปด้วยไม่ อับปางเลย, เขาเป็นบัณฑิตฉลาดใน อุบาย, ถึงแม้ว่าสุปปรารกปณฺฑิตจะเป็น คนตาบอด แต่ก็ยังเป็นบัณฑิตชั้นเยี่ยม” จึงพากันไปหาสุปปรารกปณฺฑิต แล้วกล่าวว่า “ท่านจงเป็นต้นหนเรือของเราเถิด” เมื่อสุปปรารกปณฺฑิตตอบว่า “พ่อคุณ ทั้งหลาย เราเป็นคนตาบอดจะทำงาน ต้นหนเรือได้อย่างไร” จึงพากันอ้อนวอน บ่อย ๆ ว่า “นาย ถึงท่านจะเป็นคนตาบอด ก็ยังเป็นผู้ดีที่สุดของเรา”. สุปปรารก- ปณฺฑิตจึงรับว่า “ก็ดีแล้วพ่อคุณทั้งหลาย เราจะเป็นต้นหนเรือ ตามสัญญาณที่ พวกท่านบอกให้” จึงขึ้นเรือของพ่อค้า เหล่านั้น.

พวกพ่อค้าเหล่านั้น เล่นเรือไปยัง มหาสมุทฺร. ตลอด ๗ วัน เรือแล่นไป โดยปราศจากอันตราย. ต่อจากนั้น ลมอันมิใช่ฤดูกาล พัดฝนผวนก่อตัวขึ้น. ตลอด ๔ เดือน เรือได้แล่นไปบนผิวน้ำทะเลตามปรกติ จนลู่ถึงทะเลชื่อ ชุรมาลี. ปลาทั้งหลายในชุรมาลีสมุทฺร

^๑ จ. ยาจียมาโน.

อุมมุชฺชนิมมุชฺชํ ภิโรนฺติ. พาณิชา เต
ทิสฺวา มหาสตุตฺติํ ตสฺส สมฺพุทฺทสฺส
นามํ ปุจฺจนฺตา ปชฺมี คาถมาหํสุ

นั้น มีตัวขนาดเท่ามนุษย์ มีจุมกแหลม
กำลังดำมืดดำว่ายอยู่ในน้ำ. พวกพ่อค้า
เห็นปลาเหล่านั้นแล้ว เมื่อจะถาม
พระมหาสัตว์ถึงชื่อทะเลนั้น จึงกล่าว
คาถาที่ ๑ ว่า

๑๐๘. "อุมมุชฺชนฺติ นิมุชฺชนฺติ
มฺนุสฺสา ชุรนาสิกา
สุปฺปารกนฺตํ ปุจฺจาม
สมฺพุทฺโธ กตโม อยฺนุ"ติ.

๑๐๘. "พวกมนุษย์จุมกแหลม ดำมืด
ดำว่ายอยู่ พวกข้าพเจ้าขอถาม
ท่านสุปปารกะ ทะเลนี้ชื่ออะไร".

เอวํ เตหิ ปุญฺโজ มหาสตุโต
อตุตฺตโน นียามกสฺสตุเตน สํสนฺนเตตฺวา
ทฺติยํ คาถมาห

พระมหาสัตว์ ถูกพ่อค้าเหล่านั้น
ถามแล้วอย่างนี้ เทียบเคียงตามตำรา
ต้นหนังสือของตนแล้ว จึงกล่าวคาถา
ที่ ๒ ว่า

๑๐๙. "ภฺรูกฺจฺฉา ปยาตานิ
วาณิชนํ ฐเนสินํ
นาวาย วิปฺปณฺญาย
ชฺรมาลิตฺติ วุจฺจตี"ติ.

๑๐๙. "เมื่อท่านทั้งหลาย เป็นพ่อค้า
แสวงหาทรัพย์ ออกจากท่าชื่อ
ภรูกัจฉะ เมื่อเรือแล่นไปผิดทาง
ทะเลที่มาถึงนี้ เขาเรียกว่า
ชรมาลี".

ตตฺถ ปยาตานนฺติ ภฺรูกฺจฺฉปฺญานา
นิกฺขมิตฺวา คจฺจนฺตานิ. ฐเนสินนฺติ
ตฺมฺหากิ พาณิชนํ ฐนํ ปริเยสนฺตานิ.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า ออกจาก
ความว่า เมื่อพวกท่านออกจากท่าชื่อ
ภรูกัจฉะไป. คำว่า แสวงหาทรัพย์
ความว่า เมื่อพวกท่านเป็นพ่อค้า
แสวงหาทรัพย์.

นาวาย วิปฺปณฺฐายาติ ตาตา ตุมฺหากิ
อิมาย วิเทสึ ปกฺขนฺตาย นาวาย
กมฺมการณาย^๑ ปกฺติสมฺพุทฺธิ อติกฺกมิตฺวา
สมฺปฺตโต อัย สมฺพุทฺโธ "ขุรมาลี"ติ
วฺจฺจติ. เอวเมตํ ปณฺชิตา กถเณตฺติติ.

ตสฺมี ปน สมฺพุทฺโธ วชิริ อุตฺตสนฺนํ
โหติ. โส มหาสฺตฺโต "สจฺจํ 'อัย
วชิรสมฺพุทฺโธติ เอวํ เอเตสึ กถเณตฺตมิม,
โลภาน พหุ วชิริ คเหตุวา นาวํ
โอสฺสีทาเปตฺตสนฺตี"ติ เตสึ อนาจิกฺขิตฺวา
นาวํ โอลมฺพาเปตฺวา^๒ อฺปาเยเนกํ
โยตฺตํ คเหตุวา มจฺจคฺคณฺนิยาเมน
ชาลํ ขิปาเปตฺวา วชิรสารํ อฺพุทฺธิตฺวา
นาวาย ปกฺขิปิตฺวา อณฺณํ อปฺปคฺขํ
ภณฺฑํ อฺพุทฺธาเปสิ. นาวา ตํ สมฺพุทฺธิ
อติกฺกมิตฺวา ปฺรโต อคฺคิมาลี นาม

คำว่า เมื่อเรือแล่นไปผิดทาง ความว่า
พ่อทั้งหลาย เมื่อเรือของพวกท่านนี้แล่น
ผิดสถานที่ ทะเลซึ่งพวกท่านแล่นเรือ
ล่องเลยทะเลธรรมดามาถึงแล้ว เพราะ
เหตุแห่งการงาน นี้เขาเรียกกันว่า
"ขุรมาลี" (พวงมาลัยเพชร), บัณฑิต
ทั้งหลายเรียกทะเลนั้นอย่างนี้.

อนึ่ง ในทะเลนั้นมีเพชรอยู่มากมาย.
พระมหาสัตว์นั้น ไม่บอกแก่พวกพ่อค้า
เหล่านั้น ด้วยความวิตกว่า "ถ้าหากเรา
บอกพวกพ่อค้าเหล่านั้น อย่างนี้ว่า 'นี่คือ
ทะเลเพชร', พวกพ่อค้าก็จะพากัน
ขนเพชรไปเป็นอันมาก เพราะความโลภ
ก็จะทำให้เรือจมได้" จึงให้เรือลอยลำ ใช้
อูบายถือเชือกเส้นหนึ่งหย่อนลงไป
ทำนองจับปลา ครั้นเก็บเพชรอันมีค่าขึ้น
ใส่ลงในเรือแล้ว ให้ทิ้งสิ่งของอื่นที่มีค่า
น้อยเสีย. เรือแล่นผ่านทะเลนั้นไป
ข้างหน้าถึงทะเลชื่ออัคริมาลี (พวง
มาลัยเพลิง). ทะเลดอกไม้เพลิงนั้น
ทอแสงสว่างเจิดจ้า ดุจดังกองไฟ

^๑ อ. กมฺมการกํ.

^๒ อ. ลคฺคาเปตฺวา.

คตา. โส ปชฺชวลิตอคคิกขณฺโธ วีย
มชฺฌนฺตีกสุริโย^๑ วีย จ โสภาส์
มฺญฺจฺนฺโต อฏฺฐาสสิ. พาณินชา

๑๑๐. ยถา อคฺคิ สุริโย จ
สมฺมุทฺโท ปฏฺิทิสฺสติ
สุปฺปารกนฺตํ ปุจฺฉาม
สมฺมุทฺโท กตโม อยฺนฺ"ติ.

คาถาย ตํ ปุจฺฉิสฺสุ. ปฺน มหา-
สฺตฺโตปิ เนสํ อนนฺตรคาถาย กเถสิ

๑๑๑. "ภรฺกจฺจฺวา ปยาตานิ
วาณิชาเน ฐเนสินํ
นาวาย วิปฺปนฺนุสฺสาย
อคฺคิมาลีตี วุจฺจตี"ติ.

ตสฺมี ปน สมฺมุทฺเท สุวณฺณํ
อุสฺสสนฺนํ อโหสิ. มหาสฺตฺโตปิ
ปุริมฺนเยเนว ตโตปิ สุวณฺณํ
คาหาเปตฺวา นาวาย ปกฺขิปาเปสิ.
นาวาปิ ตํ สมฺมุทฺทํ อติกฺกมิตฺวา ชีริ
วีย ทธี วีย จ โสภาสฺนตํ ทริมาลี
นาม สมฺมุทฺทํ ปาปฺปณิ. พาณินชา อิมาย

ที่ลูกโพงไซติช่วง และดุจดังดวงอาทิตย์
ยามเที่ยงวัน. พวกพ่อค้า จึงถาม
พระมหาสัตว์นั้นด้วยคาถาว่า

๑๑๐. "ทะเลนี้ ปรากฏเหมือนกองไฟ
และพระอาทิตย์ ข้าพเจ้าทั้งหลาย
ขอถามท่านสุปปรากะ ทะเลนี้
ชื่ออะไร".

ฝ่ายพระมหาสัตว์ก็ตอบพวกพ่อค้า
เหล่านั้นด้วยคาถาติดต่อกันไปว่า

๑๑๑. "เมื่อท่านทั้งหลาย เป็นพ่อค้า
แสวงหาทรัพย์ ออกจากท่าชื่อ
ภรฺกจฺจ จะ เมื่อเรือแล่นไปผิดทาง
ทะเลที่มาถึงนี้ เขาเรียกว่า
อัคคิมาลี (มัลลยเพลิง)".

อนึ่ง ในทะเลนั้น มีทองคำอยู่
มากมาย. ฝ่ายพระมหาสัตว์ ก็ให้ชน
เอาทอง แม้จากทะเลนั้นโดยท่านองก่อน
เหมือนกัน แล้วให้ใส่ไว้ในเรือ. แม้เรือก็
แล่นผ่านทะเลนั้นไป จนไปถึงทะเล
ทริมาลี (พวงมัลลยมลลัม) ซึ่งกำลัง
ทอแสงเจิดจ้าเหมือนน้ำมันสด และ

^๑ ฉ. มชฺฌนฺตีกสุริโย.

คาถาย ตสฺสาปิ นามํ ปุจฺฉิสฺสุ.

เหมือนนมส้ม. พวกพ่อค้าจึงถามชื่อทะเล
แม่น้ำนั้น ด้วยคาถานี้ว่า

๑๑๒. "ยถา ทถิ จ ชีรญจ
สมฺพุทฺโธ ปฏฺิทธิสฺสติ
สุปฺปารกนฺตํ ปุจฺฉาม
สมฺพุทฺโธ กตโม อยญฺ"ติ

๑๑๒. "ทะเลนี้ ปราภฏเหมือนนมส้ม
และนมสด พวกข้าพเจ้าขอถาม
ท่านสุปารกะ ทะเลนี้ชื่ออะไร".

เตสํ มหาสตุโต อนนฺตรคาถาย
อากิจฺชិ

พระมหาสัตว์ก็บอกพวกพ่อค้า
เหล่านั้น ด้วยคาถาติดต่อกันไปว่า

๑๑๓. "ภรฺกจฺจฺฉา ปยาตานิ
วาณิชาเน ฐเนสิเน
นาวาย วิปฺปญฺจาย
ทริมาลิตฺติ วุจฺจตี"ติ.

๑๑๓. "เมื่อท่านทั้งหลาย เป็นพ่อค้า
แสวงหาทรัพย์ ออกจากท่าชื่อ
ภรฺกัจฉะ เมื่อเรือแล่นไปผิดทาง
ทะเลที่มาถึงนี้ เขาเรียกกันว่า
ทริมาลี (ทะเลนมส้ม)".

ตสฺมี ปน สมฺพุทฺเท รชตํ อุสฺสนุเน
โหติ. . . อถ โส ตํปิ อูปาเยน
คาหาเปตฺวา นาวาย ปกฺขิปาเปสิ. นาวา
ตํ สมฺพุทฺธํ อติภฺกมิตฺวา นิลกฺุสฺตติณฺ
วีย สมฺปฺนุสฺสสฺมิว จ โอบาสมานํ
นึลวณฺณํ กุสฺมาลี นาม สมฺพุทฺธํ
ปาปฺุณิ. พาณิชา คาถาย ตสฺสาปิ
นามํ ปุจฺฉิสฺสุ.

อนึ่ง ในทะเลนั้น มีเงินแท่งอยู่
มากมาย. ที่นั้นพระมหาสัตว์นั้นก็ใช้
อุบายให้เขาเอาเงินแม่น้ำนั้น ใส่ไว้ในเรือ.
เรือแล่นผ่านทะเลนั้นไปจนถึงทะเลชื่อว่า
กุสมาลี มีสีเขียว กำลังทอแสงเจิดจ้า
เหมือนหย้าคา สีเขียวและเหมือน
ข้าวกล้าที่ขึ้นงอกงาม. พวกพ่อค้าจึง
ถามชื่อทะเลแม่น้ำนั้น ด้วยคาถาว่า

๑๑๔. "ยถา กุโส ๑ สสุโส ๑
 สมุทโท ปฏิทิสฺสูติ
 สุปฺปารกนฺตํ ปุจฺฉาม
 สมุทโท กตโม อยนฺ"ติ

โส อนนฺตรคาถาย อัจฉิกฺขิ

๑๑๕. "ภฺรูกฺจฺฉา ปยาตานํ
 วาณิชนํ ฐเนสินํ
 นาวาย วิปฺปนฺนุจาย
 กุสฺมาลิตฺติ วุจฺจตี"ติ.

ตสฺมี ปน สมุทฺเท นิลมณฺริตนํ
 อุตฺตสนฺนํ อโหสิ. โสปี นํ อฺปาเยน
 คาหาเปตฺวา นาวาย ปกฺขิปาเปสิ.
 นาวาปี ตํ สมุทฺทํ อติกฺกมิตฺวา นพฺวัน
 วีย เวฬุวันํ วีย ๑ ขายมานํ นพฺมาลี
 นาม สมุทฺทํ ปาปฺุณิ. พาณิชา คาถาย
 ตสฺสาปี นามํ ปุจฺฉิสฺสุ.

๑๑๖. "ยถา นโฬ ๑ เวฬุ ๑
 สมุทฺโท ปฏิทิสฺสูติ
 สุปฺปารกนฺตํ ปุจฺฉาม
 สมุทฺโท กตโม อยนฺ"ติ.

๑๑๔. "ทะเลนี้ ปรากฏเหมือนหญ้าคา
 และข้าวกล้า พวกข้าพเจ้าขอถาม
 ท่านสุปฺปารกะ ทะเลนี้ชื่ออะไร".

พระมหาสัตว์นั้น จึงตรัสบอก
 ด้วยคาถาต่อไปนี้ว่า

๑๑๕. "เมื่อท่านทั้งหลาย เป็นพ่อค้า
 แสวงหาทรัพย์ ออกจากท่า ชื่อ
 ภฺรูกจฺฉะ เมื่อเรือแล่นไปผิดทาง
 ทะเลที่มาถึงนี้ เขาเรียกว่า
 กุสฺมาลี".

อนึ่ง ในทะเลนั้นมีแก้วมณีสีเขียว
 อยู่มากมาย ฝ่ายพระมหาสัตว์เมื่อนั้น
 ก็ให้ชนแก้วมณีสีเขียวนั้น ไปด้วยอุบาย
 ให้ใส่ไว้ในเรือ. แม้เรือก็แล่นผ่านทะเลนั้น
 ไปถึงทะเลที่อนพฺมาลี ซึ่งกำลังปรากฏ
 ดุจดังป่าไม้จ้อ และดุจดังป่าไผ่.
 พวกพ่อค้าจึงถามชื่อทะเล เมื่อนั้นด้วย
 คาถาว่า

๑๑๖. "ทะเลนี้ปรากฏเหมือนไม้จ้อ และ
 ไม้ไผ่ พวกข้าพเจ้าขอถามท่าน
 สุปฺปารกะ ทะเลนี้ชื่ออะไร".

มหาสตโต ตี อนนุตระคาถาย
กเถสิ

๑๑๗. "ภรูกจฺฉา ปยาตานํ
พาณิชนานํ ฐเนสินํ
นาวาย วิปฺปนฺนุชาย
นพฺมาลิตฺติ วุจฺจตี"ติ.

ตสฺมี ปน สมฺพุเท มสารถลฺล-
เวพุริยํ อุตฺตสนฺนํ โหติ. โส ตมฺปิ
อุปาเยน คาหาเปตฺวา นาวาย
ปกุชิปาเปสิ.

อปโร นโย นโฬติ วิจฺฉิกนไฟ
กกุฏกนไฟปิ, โส รตฺตวณฺเณ โหติ.

เวพุติ ปน ปวาฬฺสเสเวตํ นามํ, โส
จ สมฺพุโท ปวาฬฺสส อุตฺตสนฺโน
รตฺโตภาโส อโหสิ. ตสฺมา "ยถา นโฬ
จ เวพุ จาติ ปุจฺฉิสฺสุ. มหาสตโต
ตโต ปวาฬิ คาหาเปสิตี.

พระมหาสัตว์จึงตรัสบอกชื่อทะเลนั้น
ด้วยคาถาติดต่อกันไปว่า

๑๑๗. "เมื่อท่านทั้งหลาย เป็นพ่อค้า
แสวงหาทรัพย์ ออกจากท่าชื่อ
ภรูกจจะ เมื่อเรือแล่นไปผิดทาง
ทะเลที่มาถึงนี้ เขาเรียกว่า
นพมาลี".

ก็ในทะเลนั้น มีแก้วบุษราคัมและ
แก้วไพฑูรย์ (เพชรตาแมว) เป็นอันมาก.
พระมหาสัตว์นั้น จึงให้ชนแก้วไพฑูรย์
แม้นั้นด้วยอุบาย แล้วให้ใส่ไว้ในเรือ.

อีกนัยหนึ่ง คำว่า ไม้้อ ได้แก่
ไม้้อชนิดกลวง (ไม้้อแมงป่อง) ไม้้อ
ทะเลสีแดงบ้าง (ไม้้อดปู), ไม้้อนั้นมี
สีแดง.

ก็คำว่า เวพุ นี้ เป็นชื่อของแก้วประพาฬ,
ก็ทะเลนั้นหนาแน่นไปด้วยแก้วประพาฬ
จึงได้มีแสงสว่างเรืองเป็นสีแดง. เพราะ
ฉะนั้น พวกพ่อค้าจึงถามว่า "เหมือน
ไม้้อและไม้ไผ่". พระมหาสัตว์ให้ชนเอา
แก้วประพาฬไปจากทะเลนั้น.

พาณิชา นพมาลี อติกุमितวา
 พลวามุขสมุทที นาม ปสุสีสุ. ตตถ
 อุทกั อุกกุชิตวา^๑ สพุพโต ภาเคน
 อุกคจจติ. ตสฺมี สพุพโต ภาเคน
 อุกคต^๒ อุทกั สพุพโต ภาเคน
 จินฺนตฎุมหาโสพุโก^๓ วีย ปญญาติ,
 อุมมียา อุกคตตาย เอกโต ปปาตสทิส
 โหติ, ภาชนโน สพุโท อุปปชชติ
 โสทานิ ภาณฺทฺโต วีย ททย์ ผาเลนฺโต
 วีย จ. ตั ทิสฺวา พาณิชา ภิตตสิตา
 คาถาย ตสฺส นามํ ปุจฺจิสฺสุ.

๑๑๘. "มหพฺภโย ภิสฺสโก

สพุโท สฺยุติ มานุโส
 ยถา โสพุโก ปปาโตว
 สมุทฺโท ปฏฺทิสฺสติ
 สฺอุปฺปรกนฺตํ ปุจฺจาม
 สมุทฺโท กตโม อยฺนุ"ติ.

พวกพ่อค้าแล่นเรือผ่านทะเลนพมาลี
 ไป เห็นทะเลภูเขาไฟได้น้ำ. ในทะเล
 ภูเขาไฟนั้น น้ำพุ่งขึ้นไปโดยทุกส่วน.
 น้ำที่พุ่งขึ้นโดยทุกส่วนตรงทะเลไฟนั้น
 ย่อมปรากฏดุจดั่งหน้าผาสูงชันและเหวใหญ่
 โดยทุกส่วน, เมื่อคลื่นก่อตัวขึ้น น้ำจึง
 รวมตัวกันเป็นเช่นกับเหวลึก, เสียงอัน
 ก่อให้เกิดความกลัวเกิดขึ้น ดุจจะ
 ทำลายโศตประสาท และดุจดังทำลาย
 หัวใจให้แตกสลาย. พวกพ่อค้าเห็นทะเล
 นั้นแล้ว หวาดกลัวสะดุ้งตกใจ จึงถาม
 ชื่อทะเลนั้น ด้วยคาถาว่า

๑๑๘. "เสียงน่ากลัวมาก น่าสยดสยอง

ขวัญ ฟังเหมือนเสียงอมมนุษย์
 ทะเลนี้ ปรากฏเหมือนบึง
 และเหว พวกข้าพเจ้า ขอถาม
 ท่านสุปปรกาะ ทะเลนี้ชื่ออะไร".

^๑ ฉ. กกุตฺมิตวา กกุตฺมิตวา.

^๒ ฉ. อุกคเต.

^๓ ฉ. จินฺนปปาตมมหาโสพุโก วีย.

ตตถ สุยุยติ มานุโสติ สุยุยติ
อมานุโส สทุโท.

มหาสตุโต

๑๑๙. "ภรูกจจา ปยาตานัน
วาณิชาโน ธเนสินัน
นาวาย วิปฺปนฺนุสจาย
พลวามุชิตี วุจฺจติ"ติ.

โพธิสตุโต อนนฺตรคาถาย ตสฺส
นามิ อากิจฺชิตฺวา "ตาตา อิมิ พลวามุชิตี
สมุทฺทํ ปตฺตคา นินฺนุเตตฺตํ สมตฺถา
นาม นาวา นตฺถิ, อโย สมฺปตฺตนาวิ
นิมฺมุชฺชาเปตฺวา วินาสํ ปาเปตี"ติ
อาห. ตถฺจ นาวํ สตฺต มนุสฺสสฺตานิ
อภิรุทฺธิสุ. เต สพุเพ มรณภยภิตา
เอกปฺปหาเรเนว อวิจิมฺหิ ปจฺจมาน-
สตฺตคา วีย อติกรุณฺ^๑ สริ มุญฺจยมานา
ปริเทวีสุ. มหาสตุโต "สฺเปตฺวา มํ
อญฺเอย เอเตสํ โสติภาวํ กาดุ
สมตฺถเณ นาม นตฺถิ, สจฺจกิริยาย

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ฟัง
เหมือนเสียงอมนุษย์ ความว่า ฟังดุจ
ดังเสียงอมนุษย์.

มหาสัตว์ (กล่าวคาถาว่า)

๑๑๙. "เมื่อท่านทั้งหลาย เป็นพ่อค้า
แสวงหาทรัพย์ ออกจากท่าซื้อ
ภรูกจจะ เมื่อเรือแล่นไปผิดทาง
ทะเลที่มาถึงนี้ เขาเรียกกันว่า
พลวามุชิตี (ทะเลภูเขาไฟได้น้ำ)".

พระโพธิสัตว์กล่าวบอกชื่อทะเลนั้น
ด้วยคาถาติดต่อกันไปว่า "พ่อคุณ
ทั้งหลาย เรือที่แล่นมาถึงทะเลภูเขาไฟ
ได้น้ำนี้แล้ว ชื่อว่าสามารถกลับไปได้
ไม่มีเลย, ทะเลนี้จะทำให้เรือที่มาถึงแล้ว
จมลงแล้วให้ถึงความพินาศอดวาย". ก็
มนุษย์จำนวนถึง ๗๐๐ คน ลงเรือลำนั้น
โดยสารมา. มนุษย์ทุกคนเหล่านั้น
หวาดกลัวต่อมรณภัย เปล่งเสียงอันน่า
สงสารยิ่งนัก คร่ำครวญอยู่ ดุจดั่งสัตว์
ถูกไฟเผาผลาญอยู่ในนรกพร้อม ๆ กัน
ทีเดียว. พระมหาสัตว์คิดว่า "ยกเว้น

^๑ อติการุณณ์ รั มุญจิส.

เตสํ โสตุถิ กิริสสามิ"ติ จินฺตเตตฺวา
 เต อามนฺตเตตฺวา "ตาดตา ขิปฺปิ มํ
 คนฺโธทเกน นฺหาเปตฺวา อหตฺวตฺถานิ
 นิวาสาเปตฺวา ปุณฺณปาตี สขฺเขตฺวา
 นาวาย ฐฺเร จเปถา"ติ. เต พาณิชา
 เวเคน ตถา กิริสฺ. มหาสตุโต อุโกหิ
 หตฺถเอหิ ปุณฺณปาตี คเหตุวา นาวาย
 ฐฺเร จิตฺ สจฺจกิริยํ กโรนฺโต โอสาน-
 คาทมาห

๑๒๐. "ยโต สรามิ อุตฺตานํ
 ยโต ปตฺโตตฺถสมิ วิญฺญุตํ
 นาภิขานามิ สญฺจิจฺจ
 เอกปาณมฺปิ หีสิตํ
 เอเตน สจฺจวชฺเชน
 โสตุถิ นาวา นิเวตฺตตุ"ติ.

ตตฺถ ยโตติ ยโต ปฏฺจาย อหํ
 อุตฺตานํ สราม; ยโต ปฏฺจาย จมฺหิ
 วิญฺญุตํ ปตฺโตติ อุตฺโต.

เราเสียแล้ว บุคคลอื่นที่ชื่อว่าสามารถ
 จะช่วยให้คนเหล่านี้มีความสุขได้ ไม่มี
 เลย, เราจะช่วยให้คนเหล่านี้มีความสุข
 สวัสดิ์ด้วยการทำสังจจาธิฐาน" จึงเรียก
 คนเหล่านั้นมากล่าวว่า "พ่อคุณทั้งหลาย
 พวกท่านจงเอาน้ำหอมมาอาบตัวเราเร็ว ๆ
 ให้เรานุ่งผ้าใหม่แล้ว จงจัดเตรียมถาดน้ำ
 เต็มวางไว้ที่แอกเรือ". พวกพ่อค้าเหล่านั้น
 พากันทำตามคำสั่งโดยเร็ว. พระมหาสัตว์
 เอามือทั้งสอง ถือถาดน้ำอันเต็มเปี่ยม
 ยืนอยู่ที่แอกเรือ เมื่อจะทำสังจกิริยา
 จึงกล่าวคาถาสุดท้ายว่า

๑๒๐. "ตั้งแต่ข้าพเจ้าระลึกถึงตนได้ ถึง
 ความเป็นผู้รู้เดียวสาแล้ว ข้าพเจ้า
 ไม่เคยรู้สึก แกล้งเบียดเบียนสัตว์
 แม้สักตัวหนึ่งเลย ด้วยสังจวาจา
 นี้ขอเรือจงกลับได้โดยสวัสดิ์เถิด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ตั้งแต่
 ความว่า ตั้งแต่ข้าพเจ้าระลึกถึงตนได้,
 คือว่า ตั้งแต่ข้าพเจ้าบรรลุความเป็น
 ผู้รู้เดียวสา.

เอกปาณมปิ นีสิตนุติ เขตตณุตเร
 สณฺหิจฺจุ เอกิ กุณฺหกิจฺปิปลิปาณมปิ
 นีสิตํ นาภิขานามิ. เทสนามตฺตเมเวเต.
 โพิธิสตฺโต ปน "ติณฺสลากมฺปิ อุปาทาย
 อณฺณสฺส สนฺตกํ น คหิตปฺพุพฺพํ,
 โลกเวเสน ปฺรทาริ น โอลิเกิตปฺพุพฺพํ,
 มุสา น ภาสิตปฺพุพฺพา, ตินคฺเคนาปิ
 มชฺชํ น ปิตปฺพุพฺพนุ"^๑ติ^๑ เอวํ ปณฺจ
 สิลฺลเวเสน สจฺจกิริยํ อกาสิ, กตฺวา จ
 ปน ปุณฺณปาตียา อุทกํ นาวาย ฐฺเร
 อภิสิณฺุจิ.

คำว่า เบียดเบียนสัตว์แม้แต่สักตัวหนึ่ง
 เลย ความว่า ในระหว่างนี้ข้าพเจ้าไม่
 เคยรู้สึกแก้งเบียดเบียนสัตว์แม้แต่มดดำ
 และมดแดงสักตัวเดียว. คำนี้เป็นเพียง
 การแสดงเท่านั้น. ส่วนพระโพธิสัตว์
 ได้ทำสักกิริยาด้วยอำนาจศีล ๕ อย่างนี้ว่า
 "ข้าพเจ้าไม่เคยถือสิ่งของของผู้อื่นกระทั่ง
 หญ้าเส้นหนึ่ง, ไม่เคยมองดูภรรยาของ
 ผู้อื่นด้วยอำนาจความโลภ, ไม่เคย
 พุดเท็จ, ไม่เคยดื่มน้ำเมา แม้ด้วย
 ปลายหญ้า", ก็แล ครั้นทำแล้วได้รตนน้ำ
 ในถาดเต็มลงที่แอกเรือ.

จตุตทาโร มาเส วิเทสํ ปกฺขนฺตนา
 นาวา นินฺตติตฺตวา อิทฺธิมา วิย
 สจฺจานฺุภาเวณ เอกทิวเสเนว ภฺรูกจฺฉ-
 ปฺภูฏนํ อคมาสิ. คนฺตฺวา จ ปน
 ถเล อฏฺจอุสภมตฺตํ จานํ ปกฺขนฺทิตฺตวา
 นาวิกิสฺส ฆรทฺวารเวเยว อฏฺจาสิ.
 มหาสตฺโต เตสํ พาณิชนานํ สฺวณฺฺณ-
 รชตมณิปฺวาลวชิรานิ ภาเชตฺตฺวา อทาสิ
 "เขตฺตเกหิ โว รตเนหิ อลํ, มา ปฺน
 สมฺมทํ ปวิสธา"^๑ติ เตสํ โอลวาทํ ทตฺวา

ตลอด ๔ เดือน เรือแล่นออกนอก
 ทาง แล้วจึงได้หันกลับแล่นไปยังท่าชื่อ
 ภรุก็จจะ เพียงวันเดียวเท่านั้น ด้วย
 อำนาจพลังจากริฐานดุจดั่งมีฤทธิ์. ก็แล
 ครั้นแล่นกลับไปแล้ว ได้แล่นไปถึงสถานที่
 บนบกประมาณ ๘ อุสภะ จอดที่ประตู
 เรือนของนายเรือนั่นเอง. พระมหาสัตว์
 แบ่งทองคำ เงิน แก้วมณี แก้วประพาฬ
 และเพชรให้พวกพ่อค้าเหล่านั้นทุกคนแล้ว
 กล่าววว่า "รตนะมีประมาณเท่านี้เพียงพอ

อรรถกถาชาดก ป-ท. ๑๖-๑๓

^๑ ๑. ปิวิตปฺพุพฺพนุติ.

ยารชีวิ ทานาทีนิ ปุณฺณานิ กตฺวา
เทวปุริ ปุเรสิ.

แก่พวกท่าน, ขอพวกท่านจงอย่าเล่นเรือ
ไปทางทะเลอีกเลย” แล้วให้โอวาทแก่
พวกพ่อค้าเหล่านั้น ทำบุญมีทานเป็นต้น
จนตลอดชีวิตแล้ว ไปเกิดจนเต็มเทพนคร.

สตฺถา อิมิ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา
“เอวํ ภิกฺขเว ปุพฺพเปปิ ตถาคโต
มหาปญฺโญเยวา”ติ วตฺวา ชาตกํ
สโมธานสิ “ตทา อนฺธปริสา พุทฺธปริสา
อหฺลํ, สุปฺปารกปญฺธิโต ปน
อหเมวา”ติ.

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
แม้ในชาติก่อน ตถาคตก็มีปัญญามาก
อย่างนี้เช่นเดียวกัน” ทรงประมวณชาดก
ว่า “บริษัทของต้นหนตาบอดในเวลานั้น
ได้กลับชาติมาเกิด เป็นพุทธบริษัท,
ส่วนสุปปารกบัณฑิต ได้แก่เราตถาคต
นั่นเอง” ดังนี้.

สุปฺปารกชาตกถณฺณนา นวมา.

พรรณาสูปฺปารกชาดกที่ ๙ จบ.

ตสุสุทธานิ^๑

สิริ มาตสุโปสกนาควโร
ปุณ ชุณหก รัมมมุทยวโร
อถ ปานีโย ยุธญชโย โฉ
ทสรถ สัวโร ปารคเตน นว.

เอกาทศนิบาตวรรณนา นิภูจิตา.

รวมชาดกที่มีในเอกาทศนิบาต

- ๑. มาตสุโปสกชาดก ๒. ชุณหชาดก
- ๓. ธรรมเทวปุตตชาดก ๔. อุทยชาดก
- ๕. ปานีโยชาดก ๖. ยุธัญชชาดก
- ๗. ทสรถชาดก ๘. สัจจวโรชาดก
- ๙. สุปปารกชาดก.

พรรณนาเอกาทศนิบาต จบ.

^๑ ฉ. ชาตทุทธานิ
มาตสุโปสกชุณหโ ฉ
ยุธญชโย ทสรถ
เอกาทศนิบาตมฺหิ

รัมมอุทยปานีโย
สัจจโร ฉ สุปปารโก
สจฺจิตา นว ชาตกา.

ทวาทสกนิปาต

๑. ฐัพุกุณาลชาตก (๔๖๔)

๑. "ชุกุทานัน^๑ ลหุจิตตานัน
อกตถณฺณน ทุพฺภินัน
นาเทวสตุโต ปุริโส
ถินัน สทฺธาตุมรหติ.
๒. น ตา ปชานนฺติ กตฺถิ น กิจจัน
น มาตฺริ ปิตฺริ ภาตฺริ วา
อนริยา สมตฺติกฺกนฺตธมฺมา
สสุเสว จิตฺตสฺส วสฺส วชฺชนฺติ.
๓. จิรานุญฺจุมฺปิ ปิยํ มนาปปี
อนุกฺมปฺกั ปาณสมฺนุปี สฺนฺตฺ^๒
อาวาสฺสุ กิจฺเจสฺสุ จ นัน ชนฺตฺติ
ตสฺมาหํ อิตฺถินัน น วิสฺสสฺสามิ.

ทวาทสกนิบาต

๑. ฐัพุกุณาลชาตก (๔๖๔)

๑. "บุรุษผู้ไม่ถูกผีสิง ไม่ควรเชื่อหญิง
ทั้งหลาย ผู้หยาบช้า ใจเบา อกตัญญู
ประทุษร้ายมิตร.
๒. หญิงเหล่านั้น ไม่รู้จักสิ่งที่กระทำแล้ว
สิ่งที่ควรกระทำ ไม่รู้จักมารดาบิดา
หรือพี่ชายน้องชาย ไม่มีความ
ละอายลวงเสียซึ่งธรรม ย่อมไปตาม
อำนาจจิตของตนเท่านั้น.
๓. เมื่อมีอันตรายและเมื่อกิจเกิดขึ้น ย่อม
ละทิ้งสามีนั้น ผู้เป็นที่รักเป็นที่พอใจ
แม้จะอยู่ด้วยกันมานาน เป็นผู้
อนุเคราะห์แม้เสมอด้วยชีวิต เพราะ
เหตุนั้น เราจึงไม่วิสาสะกับหญิง
ทั้งหลาย.

^๑ ฉ. ท. ลุทธานัน.

^๒ ฉ. ท. ภตฺตฺ.

๔. ถีนญหิ จิตฺตํ ยถา วานรสุส
กนฺนุปฺปกนฺนํ ยถา รุกฺขฉายา
จลาจลํ หทยํ อิตฺถิยานํ
จกฺกสุส เนมิ วิย ปริวตฺตติ.
๕. ยथा ตา ปสฺสฺสนฺติ สเมกฺขมานา
อาเทยฺยรूपํ ปุริสสุส วิตฺตํ
สณฺหาหิ วาจาหิ นยฺนฺติเมณํ
กมุโพชกา ชลเชเนว อสุลล์.
๖. ยथा น ปสฺสฺสนฺติ สเมกฺขมานา
อาเทยฺยรूपํ ปุริสสุส วิตฺตํ
สมนฺตโต ตํ ปริวชฺชยฺนฺติ
ติณฺดูเณ นทีปารคโตว กุลลํ.
๗. สีเลสุปฺมา สีขีริว สพฺพภกฺษา
ติกฺขมายา นทีริว สีสมโสตา
เสวณฺติ เหตา ปิยฺมปฺปิยญฺจ
นาวา ยถา โอระกฺกุลํ ปฺรณฺจ.
๔. จริงอยู่ จิตของหญิงเหมือนจิตของ
วานร ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เหมือนเงาไม้
หัวใจของหญิงไหวไปมา เหมือน
ล้อรถกำลังหมุน.
๕. เมื่อใด หญิงทั้งหลายพิจารณาเห็น
ทรัพย์สินของบุรุษ ที่ควรจะถือเอาได้
เมื่อนั้น ก็ใช้วาจาอ่อนหวาน ชักนำ
บุรุษนั้นไป เหมือนชาวกัมโพชะ
ลวงม้าด้วยสาหร่าย ฉะนั้น.
๖. เมื่อใด หญิงทั้งหลายพิจารณาไม่เห็น
ทรัพย์สินของบุรุษ ที่ควรถือเอาได้
เมื่อนั้น ย่อมละทิ้งบุรุษนั้นไป
เหมือนคนข้ามฟาก ถึงฝั่งโน้นแล้ว
ก็ละทิ้งแพไป ฉะนั้น.
๗. หญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนเครื่อง
ผูกมัด กินทุกอย่างเหมือนเปลวไฟ มี
มายากล้าแข็ง เหมือนแม่น้ำมีกระแส
เชี่ยว ย่อมคบบุรุษได้ทั้งที่นารัก และ
ทั้งที่ไม่นารัก เหมือนเรือจอดไม่เลือก
ฝั่งนี้และฝั่งโน้น ฉะนั้น.

๘. น ตา เอกสุส น ทูรินัน
 อาปณเว ปาสาริตโต
 โย ตา มยหนติ มณฺเฑยฺย
 วาตี ชาเลน พนฺธเย.^๑

๙. ยถา นที ๑ ปนฺโถ ๑
 ปานาคาริ สภา ปปา
 เอว โลกิตฺติโย นาม
 เวลา ตาสํ น วิชฺชติ.

๑๐. สมตาสนสมมา เอตธา
 กนฺหสฺสปฺสิฐฺฐปมา
 คาโว พหิ ติณฺสฺเสว
 โอมสนฺติ วรํ วรํ.

๑๑. สมตาสนํ กุณฺขริ กณฺหสฺสปํ
 มุฑฺธามิสฺสิตฺตํ ปมฺทา^๒ ๑ สพฺพทา
 เอเต นโร นิจฺจยโต^๓ ภาเชถ
 เตสํ หเว ทพฺพพิทุ สจฺจภาโว.^๔

๘. หญิงทั้งหลาย ไม่ใช่ของบุรุษคนเดียว
 หรือสองคน ยอมต้อนรับทั่วไป
 เหมือนร้านตลาด ผู้ที่สำคัญว่าหญิง
 เหล่านั้นเป็นของเรา ก็เท่ากับดักลม
 ด้วยตาข่าย.

๙. แม่น้ำ หนทาง โรงเหล้า สภา ป่อน้ำ
 เป็นฉันใด หญิงในโลกก็เป็นฉันนั้น
 ชิดชั้นของหญิงเหล่านั้นไม่มี.

๑๐. หญิงทั้งหลาย เสมอด้วยไฟกินเปรียง
 เปรียบด้วยหัวงูเห่า ย่อมเลือกคบ
 แต่บุรุษผู้มีทรัพย์ เหมือนโคเลือก
 กินหญ้าที่ดี ๆ ในภายนอก.

๑๑. ไฟกินเปรียง ๑ ช้างสาร ๑ งูเห่า ๑
 พระราชาผู้ได้รับมูรธาภิเษก ๑ หญิง
 ทั้งปวง ๑ สิ่งทั้ง ๕ เหล่านี้ นรชน
 พึงคบด้วยความระวังเป็นนิตย์ เพราะ
 สิ่งทั้ง ๕ เหล่านี้ เป็นสัจภาวะที่รู้
 ได้ยาก.

^๑ ฉ. ท. พารเย.

^๒ ฉ. ท. ปมทา.

^๓ ฉ. สී. นิจฺจยตฺโต.

^๔ ฉ. ท. สพฺพภาโว.

๑๒. นางจันทวณณา น พหูน กนตา
น ทกขิณา ปมูทา เสวิตพุพา
น ปรสส ภริยา น ธนสฺส เหตุ
เอตติถิโย ปญจ น เสวิตพุพา"ติ.

๑๒.ไม่ควรคบหญิงที่งามเกินไป ๑ หญิง
ที่คนหมู่มากไม่รักใคร่ ๑ หญิงที่
เหมือนมือขวา ๑ หญิงที่เป็นภรรยา
คนอื่น ๑ หญิงที่คบหาเพราะเหตุ
แห่งทรัพย์ ๑ หญิง ๕ จำพวกนี้
"ไม่ควรคบ" ดังนี้แล.

จุฬญาณาลชาดกั ปจรมิ.

จุฬญาณาลชาดก ที่ ๑.

๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐
๕๑
๕๒
๕๓
๕๔
๕๕
๕๖
๕๗
๕๘
๕๙
๖๐
๖๑
๖๒
๖๓
๖๔
๖๕
๖๖
๖๗
๖๘
๖๙
๗๐
๗๑
๗๒
๗๓
๗๔
๗๕
๗๖
๗๗
๗๘
๗๙
๘๐
๘๑
๘๒
๘๓
๘๔
๘๕
๘๖
๘๗
๘๘
๘๙
๙๐
๙๑
๙๒
๙๓
๙๔
๙๕
๙๖
๙๗
๙๘
๙๙
๑๐๐

ทวาทสกนิปาต

ทวาทสกนิบาต

๑. อฎุพกุณณาลชาตกถกถณนา (๘๖๔)

ขุทททานิ ลหุจิตตานนุติ อิทํ ชาตกํ
กุณณาลชาตเก อวภิวิสุตติ.

๑. พรรณนาอฎุพกุณณาลชาตก (๘๖๔)

ชาตกนึว่า ผู้หยาบช้า ใจเบา
เป็นต้น จักมีแจ้งในกุณณาลชาตก.

เรื่องยกมาจากกุณณาลชาตก

เอวํ ปาปธมมา อิตถิโยติ
อดีตตถุสฺสมี อิตถินิ โทสํ กถตฺวา
อปเรณปี ปริยาเยน ตาสํ โทสเมว
กถเนโต อาน

พญานกกุณณาละกล่าวโทษหญิง
ทั้งหลาย ในเรื่องอดีต ด้วยคำว่า
หญิงทั้งหลาย มีกรรมอันลามกอย่างนี้
เมื่อจะกล่าวโทษหญิงเหล่านั้น โดย
ปริยายแม่อื่นอีก จึง กล่าวว่

๑. "ขุทททานิ ลหุจิตตานิ
อกตถณฺณนุ ทุพฺภินิ
นาเทวสตุโต ปุริโส
ถินิ สทฺธาตุมรติ.

๑. "บุรุษผู้ไม่ถูกผีสิง ไม่ควรเชื่อหญิง
ทั้งหลาย ผู้หยาบช้า ใจเบา อกตัญญู
ประทุษร้ายมิตร.

๒. น ตา ปชานนุติ กตํ น กิจจํ
น มาตริํ ปิตริํ ภาทริํ วา
อนริยา สมตฺกุกนฺตธมฺมา
สสุเสว จิตฺตสฺส วสํ วชฺนุติ.

๒. หญิงเหล่านั้น ไม่รู้จักสิ่งทีกระทำแล้ว
สิ่งทีควรกระทำ ไม่รู้จักมารดาบิดา
หรือพี่ชายน้องชาย ไม่มีความ
ละอายลวงเสียซึ่งกรรม ย่อมไปตาม
อำนาจจิตของตนเท่านั้น.

๓. จิราอนุฎจุมปี ปิย์ มนาปี
อนุกุมปกิ ปาณสมมุปี สนุดิ
อวาสุ กิจุเจสุ จ นั ชนุติ
ตสุมาหิ อิตฺถินิ น วิสุสสามิ.

๔. ถีนญหิ จิตฺติ ยถา วานรสสุ
กนฺนปฺปกนฺนึ ยถา รุกฺขฉายา
จลาจลํ หทยํ อิตฺถियานํ
จกฺกสฺส เนมิ วิย ปวิวตฺตติ.

๕. ยทา ตา ปสฺสสนฺติ สเมกฺขมานา
อาเทยฺยรูปิ ปุริสสฺส วิตฺติ
สณฺหาหิ วาจาหิ นยฺนฺติเมเน
กมฺโพชกา ชลเชเนว อสฺส.

๖. ยทา น ปสฺสสนฺติ สเมกฺขมานา
อาเทยฺยรูปิ ปุริสสฺส วิตฺติ
สมนฺตโต นั ปวิวชฺชยฺนฺติ
ติณฺโณ นทีปารคฺโตว กุลลํ.

๗. สีเลสุปฺมา สีชีริว สพฺพภกฺษา
ติกฺขมายา นทีริว สีฆโสตา

๓. เมื่อมีอันตรายและเมื่อกิจเกิดขึ้น ย่อม
ละทิ้งสามีนั่น ผู้เป็นที่รักเป็นที่พอใจ
แม้จะอยู่ด้วยกันมานาน เป็นผู้
อนุเคราะห์แม้เสมอด้วยชีวิต เพราะ
เหตุนั้น เราจึงไม่วิสาสะกับหญิง
ทั้งหลาย.

๔. จริงอยู่ จิตของหญิงเหมือนจิตของ
วานร ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เหมือนเงาไม้
หัวใจของหญิงไหวไปมา เหมือน
ล้อรถกำลังหมุน.

๕. เมื่อใด หญิงทั้งหลายพิจารณาเห็น
ทรัพย์ของบุรุษ ที่ควรจะถือเอาได้
เมื่อนั้น ก็ใช้วาจาอ่อนหวาน ชักนำ
บุรุษนั้นไป เหมือนชาวกัมโพชะ
ลวงม้าด้วยสาหร่าย ฉะนั้น.

๖. เมื่อใด หญิงทั้งหลายพิจารณาไม่เห็น
ทรัพย์ของบุรุษ ที่ควรถือเอาได้
เมื่อนั้น ย่อมละทิ้งบุรุษนั้นไป
เหมือนคนข้ามฟาก ถึงฝั่งโน้นแล้ว
ก็ละทิ้งแพไป ฉะนั้น.

๗. หญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนเครื่อง
ผูกมัด กินทุกอย่างเหมือนเปลวไฟ มี

๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐

- เสวนุติ เหตา ปิยมปิยญจ
 นาวา ยถา โอรกุลั ปรญจ.
๘. น ตา เอกสุส น ทูวินุ
 อาปณิว ปาสาริต
 โย ตา มยฺหฺนุติ มญฺเญย
 วาตี ชาเลน พนฺชเย.
๙. ยถา นที จ ปนฺโถ จ
 ปานาคาริ สภา ปปา
 เอรวิ โลกิตฺติโย นาม
 เวลา ตาสึ น วิชฺชติ.
๑๐. สมตาสนสมา เอตา
 กนฺหสฺสปสิรูปมา
 คาโว พหิ ตินฺสุเสว
 โอมสนฺติ วริ วริ.
๑๑. สมตาสนํ กุณฺขริ กณฺหสฺสปิ
 มฺพุทฺธาภิสิตฺติ ปมฺทา จ สพุทา
 เอเต นโร นิจฺจยโต ภาเชถ
 เตสึ หเว ทฺพุพิทุ สจฺจภาโว.
- มายากล้าแข็ง เหมือนแม่น้ำมีกระแส
 เชี่ยว ย่อมคบบุรุษได้ทั้งที่นารัก และ
 ทั้งที่ไม่นารัก เหมือนเรือจอดไม่เลือก
 ฝั่งนี้และฝั่งนั้น ฉะนั้น.
๘. หญิงทั้งหลาย ไม่ใช่ของบุรุษคนเดียว
 หรือสองคน ยอมต้อนรับทั่วไป
 เหมือนร้านตลาด ผู้ที่สำคัญว่าหญิง
 เหล่านั้นเป็นของเรา ก็เท่ากับดักลม
 ด้วยตาข่าย.
๙. แม่น้ำ หนทาง โรงเหล้า สภา ปอน้ำ
 เป็นฉันใด หญิงในโลกก็เป็นฉันนั้น
 ชีตชั้นของหญิงเหล่านั้นไม่มี.
๑๐. หญิงทั้งหลาย เสมอด้วยไฟกินเปรียง
 เปรียบด้วยหัวงูเห่า ย่อมเลือกคบ
 แต่บุรุษผู้มีทรัพย์ เหมือนโคเลือก
 กินหญ้าที่ดี ๆ ในภายนอก.
๑๑. ไฟกินเปรียง ๑ ช้างสาร ๑ งูเห่า ๑
 พระราชาผู้ได้รับมรรคาภิเชก ๑ หญิง
 ทั้งปวง ๑ สิ่งทั้ง ๕ เหล่านี้ นรชน
 พึงคบด้วยความระวังเป็นนิตย์ เพราะ
 สิ่งทั้ง ๕ เหล่านี้ เป็นสัจภาวะที่รู้
 ได้ยาก.

๑๒. นาจจนุตวณฺณา น พหูน กนฺตา
น ทกฺขิณา ปมฺทา เสวิตพฺพา
น ปฺรสุส ภฺรียา น ธนฺสุส เหตุ
เอตฺตติโย ปญฺจ น เสวิตพฺพา"ติ.

๑๒. ไม่ควรคบหญิงที่งามเกินไป ๑ หญิง
ที่คนหมู่มากไม่รักใคร่ ๑ หญิงที่
เหมือนมือขวา ๑ หญิงที่เป็นภรรยา
คนอื่น ๑ หญิงที่คบหาเพราะเหตุ
แห่งทรัพย์ ๑ หญิง ๕ จำพวกนี้
"ไม่ควรคบ" ดังนี้แล.

ตตฺถ ขุทฺททานนฺติ ลุทฺธานํ.
กณเวรชาตเก วีย พนฺธโจเวปี สารชฺชนํ
สนฺธาเยตี วุตฺตี.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้หยาบช้ำ
ได้แก่ ผู้ร้ายกาจ. คำว่า ผู้หยาบช้ำนั้น
ท่านกล่าวหมายเอาหญิงที่มีความกำหนัด
รักใคร่ แม้ในใจที่เขามุ่งมั่นนำไปมา
เหมือนในเรื่องกณเวรชาดก ฉะนั้น.

ลหุจิตฺตานนฺติ ตํ มฺหุตฺตเมว ปฺริวตฺต-
จิตฺตานํ. จุลลนฺนคฺคชาตเกเนตี
ทีเปตพฺพํ. อกตณฺนุตา ปนฺ เอตาสํ
เอกนิปาเต ตกฺการิชฺชาตเกน ทีเปตพฺพา.

คำว่า ใจเบา ความว่า ชั่วครู่เดียวเท่านั้น
ก็มีใจเปลี่ยนไปมา. เรื่องหญิง ใจเบา
บัณฑิตพึงแสดงด้วยเรื่องจุลลนฺนคฺค-
บัณฑิตชาดก. ส่วนความที่ผู้หญิง
เหล่านั้นไม่รู้บุญคุณคน บัณฑิตพึงแสดง
ด้วยเรื่องตักการิชฺชาตก ในเอกนิบาต.

นาเทวสฺตฺโตติ น อเทวสฺตฺโต เทเวณ
อสฺตฺโต อนาสฺตฺโต อยกฺขคฺคิตโก
อญฺตาวญฺญิตฺโต ปฺริโส ถีนํ สีลวตฺวาที
สทฺธาตุํ อรหตี ญฺตาวญฺญี ปน
สทฺทเหยุ.

คำว่า ผู้ไม่ถูกผีสิง ความว่า บุรุษที่ไม่
ถูกเทวดาเข้าสิง คือไม่ถูกเทวดาเข้า
เกี่ยวข้อง ได้แก่ ไม่ถูกเทวดาเข้าจับต้อง
ไม่ถูกยักษ์เข้าสิง ไม่ถูกภูตผีเข้าสิง ไม่
ควรเชื่อคำว่าตนมีศีลพรตของหญิงทั้งหลาย
เลย ส่วนบุรุษที่ถูกภูตเข้าสิงจึงควรเชื่อ.

กตฺตุนฺติ อตฺตโน กตฺ อูปการํ. กิจฺจนฺติ
อตฺตนา กตฺตพฺพกิจฺจํ.

คำว่า ทำแล้ว คืออุปการะที่คนอื่นทำ
แล้วแก่ตน. คำว่า สิ่งทีควรทำ คือ
กิจการงานอันตนควรกระทำ.

น มาตฺรณฺติ สพฺเพปิ ฌาตเก ฌทฺเขตฺตวา
ยสฺมี ปฏฺิพฺพทฺตจิตฺตวา โหนฺติ ตณฺณเวว
อนุพฺพนฺโต เอเต มาตาทโยปิ น
ชานนฺติ นาม มหาปฺนถกมาตา วีย.

คำว่า ไม่รู้จักมารดา ความว่า หญิง
เหล่านี้ ละทิ้งญาติแม่ทั้งหมด ชื่อว่าไม่
รู้จักแม่มารดาเป็นต้น เพราะคอยติดตาม
นุรุษที่ตนมีจิตรักใคร่ ผู้เดียวเท่านั้น
เหมือนมารดาของมหาปันถก ฉะนั้น.

อนริยาติ นิลฺลชฺชา. สสฺเสวาติ สกสฺส.
อาวาสฺสูติ อาปทาสุ. กิจฺเจสุติ เตสุ
เตสุ กรณฺเียสุ.

คำว่า ไม่มีความละอาย คือไม่มี
ยางอาย. คำว่า ของตนเท่านั้น
คือของตัวเอง. คำว่า เมื่อมีอันตราย
ได้แก่ เมื่อมีอันตรายทุกอย่าง. คำว่า
เมื่อกิจ ได้แก่ เมื่อมีกิจที่ควรกระทำ
นั้น ๆ.

กนฺนปฺปกนฺนนฺติ โอตินฺณเณตฺติณฺณํ.

คำว่า ลุ่ม ๆ ดอน ๆ คือขึ้น ๆ
ลง ๆ. เหมือนอย่างว่าเงาต้นไม้ในประเทศ
ที่มีพื้นที่ไม่เสมอกัน ย่อมลงไปสู่ที่ลุ่มบ้าง
ย่อมขึ้นไปสู่ที่ดอนบ้าง ฉนั้นใด แม้ใจ
ของหญิงเหล่านั้นก็เหมือนกัน ย่อมไม่เว้น
ใคร ๆ ทั้งคนชั้นสูงสุดและคนชั้นต่ำ.
คำว่า ไหวไปมา คือไม่ตั้งอยู่ในที่เดียว.

ยถา हि विस्रमे पत्तसे रुक्खञ्जाया
निन्नपि ओโรหति ठल्लपि ओโรหति तत्त्व
तास्सपि जित्तं न गण्णि उत्तुत्तम्म
वชฺเชติ. जलजलनฺति ऐकस्सुमित्तवेव
อฺปฺปตฺติฏฺจิต्तํ.

เนมิตี สกฏฐส คจฺจโต จกุกเนมิ
 วยี ปริวตฺตมานา. อาเทยฺยรูปนฺติ
 คเหตุพฺพชาชาติกั. วิตฺตนฺติ ฐนั. นยฺนตฺติ
 อตฺตโน วสั เนนฺติ.

ชลเชนาติ ชลชาตเสวาเลน. กมฺโพช-
 ฐญฺจวาสิโน กิร ยทา อฏฺฐวิตฺโต อสฺเส
 คณฺหิตฺตุกามา โหนฺติ ตทา เอกสฺมึ
 จาเน วตฺติ ปริกฺขิปปิตฺวา ทฺวารั โยเชตฺวา
 อสฺसानันฺ อุกทปานปิฏฺเจ เสवालันฺ มจฺฉนา
 มกฺขเชตฺวา เสवालสมฺพญฺธานิ ตีเร
 ตินฺยานิ อาที กตฺวา ยาว ปริกฺขेष-
 ทฺวารานา มกฺขเชนฺติ อสฺสา ปานีนันฺ ปิวิตฺวา
 รัสคิทฺธา มจฺฉมกฺขิตฺยานิ ตินฺยานิ ชาทิตฺตุ
 จรฺนฺตา อณุกกเมเน ตัน จานันฺ ปวิสฺนฺติ
 อิติ ยถา เต ชลเชเน ปโลเกตฺวา
 อสฺสั วสั เนนฺติ ตถา เอตานิ ฐนั
 ทิสฺวา เอตสฺส คคณฺตฺตถาย สณฺหาทฺติ
 วาจาที ปริสฺสั วสั เนนฺตฺติ อตฺถ.

คำว่า ล้อรถ ความว่า ใจของหญิงยอม
 หมุนไปเหมือนกงล้อแห่งเกวียนหมุนไป
 ฉะนั้น. คำว่า ที่ควรจะถือเอาได้ ได้แก่
 ทรัพย์อันเป็นวัตถุควรจะต้องถือเอา. คำว่า
 ทรัพย์ ได้แก่ สมบัติ. คำว่า ชักนำไป
 คือชักพาไปสู่อำนาจของตน.

คำว่า ด้วยสาหร่าย ได้แก่ พืชที่เกิด
 ในน้ำ. อธิบายว่า ได้ยินว่าชาวแคว้น
 กัมโพชะทั้งหลาย ในเวลาที่ปรารภนา
 จะจับม้าจากคอง จึงกั้นคอกในที่แห่งหนึ่ง
 ตกแต่งประตูแล้ว จึงเอาน้ำผึ้งทาสาหร่าย
 ที่ลอยอยู่บนน้ำที่ม้าทั้งหลายเคยมากิน
 แล้วทอดหญ้าบนฝั่งให้ต่อเนื่องกันไปกับ
 สาหร่ายต่อ ๆ กันจนถึงประตูคอก ทา
 น้ำผึ้งตลอดมา พวกม้าลงไปดื่มน้ำแล้ว
 ติดใจในรส จึงเที่ยวไปกินหญ้าทาน้ำผึ้ง
 ก็ยอมเข้าไปสู่อันนั้นโดยลำดับ พวกชาว
 แคว้นกัมโพชะเหล่านั้นล่อม้าด้วยสาหร่าย
 นำไปสู่อำนาจได้ฉันทิ แม้หญิงเหล่านั้น
 เห็นทรัพย์แล้วยอมชักนำไปสู่อำนาจ
 ด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน เพราะ
 ต้องการจะเอาทรัพย์นั้น ก็ฉันทิ.

กุลลุนฺติ ปารตรณตุถาย ยํ กิณฺจ
คหิตํ พนฺธํ.

คำว่า แพ ได้แก่ วัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง
ที่คนผูกมัดรวมกัน แล้วยึดถือเพื่อ
ต้องการจะข้ามฟาก.

สิเลสฺพมาติ ปุริสํ จิตฺตพฺนฺธเนน
สิเลสฺสทิสฺสา. ติกฺขมายาติ ติจิณฺมายา
สีฆมายา.

คำว่า เปรียบเหมือนเครื่อง
ผูกมัด ความว่า เช่นกับเครื่องผูกมัด
เพราะผูกใจของบุรุษทั้งหลายไว้. คำว่า
มีมายากล้าแข็ง คือมีมายาแหลมคม
มีมายาเร็ว.

นทิวราติ ยถา ปพฺพเตยฺยา นทึ
สีฆไสตา เอวํ สีฆมายาติ อตุโธ.
อาปโณติ ยถา จ ปสฺริตาปโณ เยลํ
ธนาณํ มฺลํ อตุติ เตลฺลเยว อูปกาโร
ตเถว ตาปี.

คำว่า เหมือนแม่น้ำ ความว่า หญิง
ทั้งหลายมีมายาเร็วพลัน เหมือนแม่น้ำซึ่ง
มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวตกจากภูเขา ฉะนั้น.
คำว่า เหมือนร้านค้า ความว่า
ร้านค้า ที่เขาวางของขาย ย่อมเป็น
อุปการะแก่ทรัพย์ที่มีมูลค่า ฉนั้นใด
แม้พวกหญิงเหล่านั้นก็ฉนั้นเหมือนกัน.

โย ตาติ โย ปุริโส ตา อิตฺติโย.
พฺนฺธเยติ โส ชาเลน วาตปี พนฺธเยย.

คำว่า ผู้ที่ ความว่า บุรุษผู้ที่สำคัญว่า
หญิงเหล่านั้นเป็นของตน. คำว่า ดัก
ความว่า บุรุษนั้นพึงดักลมด้วยตาข่าย.

เวลา ตาลํ น วิชฺชตีติ ยถา เอเตลฺลํ
นทึอาทึนํ อสุกฺเวลายเมว เอตุถ
คนฺตพฺนฺธติ เวลา นตุติ รตฺตีปี ทิวาปี
อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตฺกฺษณฺเณ อูปคนฺตพฺพา เณว

คำว่า ชีตชั้นของหญิงเหล่านั้นไม่มี
ความว่า สถานที่มีแม่น้ำเป็นต้นเหล่านี้
ไม่มีเขตคั่นว่า จะพึงไปได้ในที่นี้ใน
เวลานั้นเท่านั้น บุคคลพึงเข้าไปได้ทุก

บุรีสี ขุทฺเทตฺวา อณฺณํ สรณเมว
ภชนตีติ อตฺถโ.

มฺหฺธาภิสฺสฺตฺนฺติ ราชานํ. ปมฺหฺทา จ
สพฺพชาติ สพฺพปา อิตฺถิโย. เอเตติ เอเต
ปณฺจ ชเน. นิจฺจยฺโตติ^๑ นิจฺจยฺสยฺโต
อุปฺภูจิสฺสตี อปฺปมฺตฺโตว หุตฺวาติ
อตฺถโ.

ทฺพพิทฺติ ทฺชฺชานโน. สจฺจภาโวติ
อชฺชมาสโย. จิรฺปริจฺจณฺณปี หิ อคฺคิ
ทหฺติ. จิรฺวิสุสฺสาสิโกปี กุณฺชโร ฆาณฺฑติ.
จิรฺจิตฺปี โฆรฺวิโส สปฺโป ทฺสตี.
จิรฺวิสุสฺสาสิโกปี ราชา อนตฺถกโร โหติ.
เอวํ จิรฺปริจฺจณฺณปี อิตฺถิโย วิปฺปการํ
ทสฺเสนฺติ.

ฉันใด แม้หญิงเหล่านี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน
ละทิ้งชายที่หมดทรัพย์ แล้วคบกับชาย
ที่มีทรัพย์คนอื่นต่อไป.

คำว่า ผู้ได้รับมูรธาภิเษก คือได้เป็น
พระเจ้าแผ่นดิน. คำว่า หญิงทั้งปวง
ได้แก่ หญิงทั้งหมด. คำว่า เหล่านี้
ได้แก่ ชน ๕ จำพวกเหล่านี้. คำว่า
ด้วยความระวางเป็นนิตย์ ความว่า
นรชนต้องมีสติตั้งมั่น คือต้องเป็นผู้ไม่
ประมาทอยู่เป็นนิตย์.

คำว่า ที่รู้ได้ยาก คือรู้ได้แสนลำบาก.
คำว่า สัจภาวะ ได้แก่ ัตถยาตย.
อธิบายว่า จริงอยู่ ไฟถึงจะนำเราอยู่นาน
(ถ้าเปลว) ก็ไหม้ได้. ช้างสารถึงคู้้นเคยกัน
มานาน ก็ฆ่าคนเลี้ยงได้. งูมีพิษร้ายแรง
(งูเห่า) แม้เลี้ยงไว้จนเชื่อง (ถ้าประมาท)
ก็กัดคนเลี้ยงได้. พระราชาแม้ทรงโปรด-
ปรานมานาน (ถ้าพลาด) ย่อมทำสิ่ง
ที่ไม่เป็นประโยชน์ได้. หญิงทั้งหลาย
ก็เหมือนกัน ถึงคลุกคลีกันมาช้านาน
(ถ้าเกิดร้ายราน) ก็จะแสดงอาการ
อันแปลก (อาจให้ถึงตายได้).

^๑ ส. อ. นิจฺจยฺตฺโตติ.

นาจจุนตวณฺณาติ น อติวณฺณา.^๑
น พหฺน กนฺตาติ อชฺฏมกาสิกคณิกา
วีย น พหฺนํ ปิยา มนาปา. น
ทกฺขิณมาติ นจฺจคิตฺกุสลา. ตถารูปาหิ
พหฺนุหิ ปตฺติตา พหฺมิตฺตา โหนฺติ ตสฺมา
น เสวิตพฺพา.

คำว่า หญิงที่งามเกินไป ความว่า
หญิงที่สวยงามเกินไป ชายไม่ควรคบ.
คำว่า หญิงที่คนหนุ่มมากไม่รักใคร่
ได้แก่ หญิงอันไม่เป็นที่รักใคร่ เป็นที่
ชอบใจของชายเป็นอันมาก ประหนึ่ง
หญิงงามเมือง เป็นที่พอใจของชาย
ชาวกาฬีตั้งครั้งแคว้น ชายไม่ควรคบ.
คำว่า หญิงที่เหมือนมือขวา ได้แก่
หญิงที่ฉลาดในการผ่อนรำ และขับร้อง
จริงอยู่ หญิงเช่นนั้นย่อมมีคนปรารถนา
มาก มีมิตรมาก เพราะฉะนั้น จึงไม่
ควรคบ.

น ธนฺสฺส เหตุติ ยา ธนเหตุเยว
ภชาติ สา อปริคฺคหาปี น เสวิตพฺพา.
สา หิ ธนํ อลภมาณา กุชฺฌติ.

คำว่า หญิงที่คบหาเพราะเหตุแห่ง
ทรัพย์ ความว่า หญิงใดคบชาย
เพราะเห็นแก่ทรัพย์อย่างเดียว หญิงนั้น
ถึงไม่มีใครห่วงแหน ชายก็ไม่ควรคบ.
ด้วยว่าหญิงประเภทนั้น เมื่อไม่ได้ทรัพย์
ย่อมโกรธ.

เอวํ วุตฺเต มหาชนิ มหาสตุตฺสฺส
มธุรธมฺมกถํ สุตฺวา "อโห สุกฺกิตฺนุ"ติ
สาธุการมหาสิ. โสปี เอตฺตเกหิ

เมื่อพญานกภูณาละ กล่าวอย่างนี้แล้ว
มหาชน ได้ฟังธรรมกถาอันไพเราะของ
พระมหาสัตว์ ก็ให้สาธุการว่า "น่าชมเชย

^๑ ฉ. อภิรูปวดี.

การณเหติ อิตถีนัน อคฺฉนํ กเถตฺวา ตฺนุเห
อโหสิ.

ตี สุตฺวา อานนฺโท คิซฺฐมราชา
“สมฺม กุณฺดาธราช อหํปี อตฺตโน
ธฺมานพฺเลน อิตถีนัน อคฺฉนํ กเถสฺสามิ”ตี
วตฺวา อคฺฉนกถํ อารภิ.

จฺฬพฺกฺกณฺลาชาตกถวณฺณนา ปจฺจมา.

ท่านกล่าวดีจริง ๆ”. แม้พญานกกุณาจะ
นั้น ครั้นได้กล่าวโทษของหญิงทั้งหลาย
ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล้วก็ได้นิ่งอยู่.

พญาแร้งชื่อว่าอานนท์ ได้ฟังคำนั้น
แล้วจึงกล่าวว่า “ดูกรพญานกกุณาละ
ผู้สหาย แม้ข้าพเจ้าก็จักขอกกล่าวโทษ
ของหญิงตามกำลังความรู้ของข้าพเจ้า
บ้าง” เริ่มกล่าวโทษต่อไป.

พรรณนาจฺฬพฺกฺกณฺลาชาดก ที่ ๑ จบ.

อาโรหปรินาเหน

อภिरูโปสฺสึ ชาตียา.

เท่ากายของท่าน ท่านเป็นไม้งาม
มาแต่กำเนิด ด้วยย่านและ
ปริมณฑล.

๑๗. ปาสาหิ การยิสฺสสามิ
เอกถมฺภํ มโนรมํ
ตตฺถ ตํ อูปเนสฺสสามิ
จิรฺนเต ยกฺข ชีวิตํ.

๑๗. ข้าพเจ้า จะให้นายช่างทำปราสาท
มีเสาเดียวเป็นที่รื่นรมย์ใจ ข้าพเจ้า
จะเชิญท่าน มาสถิตอยู่ที่ปราสาท
นั้น ดูกรยักษ์ ชีวิตของท่าน
จะยั่งยืน (ต่อไป).

๑๘. เอวํ จิตฺตํ อุตฺปาหิ
สรีเรน วนาภาโว.
ปฺฤโส มํ วิกฺนฺเตตฺตวา^๑
ชนฺทฺโส อวฺกนฺตถ.

๑๘. ถ้าพระองค์ ทรงดำริอย่างนี้
(หม่อมฉัน) ก็จำเป็นต้องพลัดพราก
จากต้นรัง อันเป็นร่างกายของ
หม่อมฉัน ขอพระองค์จงตัด
หม่อมฉันทำเป็นท่อนๆ ให้มากเถิด.

๑๙. อคฺเค จ เจตฺวา มชฺฌเณ จ
ปจฺจนา มุสฺสมฺหิ จินฺนฺทถ
เอวํ เม จิขฺขมาณสฺส
น ทฺกฺขํ มรณํ สฺสียา.

๑๙. พระองค์ทรงตัดปลายก่อน แล้ว
ตัดตรงกลาง ภายหลังจึงตัดที่โคน
เมื่อหม่อมฉันถูกตัดอย่างนี้ ถึงจะ
ตายก็ไม่มีทุกข์.

๒๐. หตฺถปาทํ ยถา จินฺนฺเท
กณฺณนาสถฺวจ ชีวโต
ตโต ปจฺจนา สิริโร จินฺนฺเท
ตํ ทฺกฺขํ มรณํ สฺสียา.

๒๐. ราชบุรุษ ตัดมือและเท้า ตัดหูและ
จมูก ภายหลัง จึงตัดศีรษะ
ของโจรผู้ยังมีชีวิตอยู่ ความตายนั้น
ชื่อว่าความตายอย่างเป็นทุกข์.

^๑ ฉ. วิกฺนฺติตฺตวา.

๒๑. สุขี นุ ขณฺทโส จินฺท^๑
 ภัททสาล วณฺฺปติ
 ก็ เหตุ ก็ อุปาทาย
 ขณฺทโส จินฺทมิจฺจสิ.

๒๒. ยญฺจ เหตุ อุปาทาย
 เหตุจฺมฺมุปฺสณฺฺหิตํ
 ขณฺทโส จินฺทมิจฺจามิ
 มหาราช สุณฺเฬ เม.

๒๓. ภาติ เม สุขสํวฑฺฒา
 มม ปสฺเส นิวาทชา
 เตปิหิ อุปฺหิเสยฺย
 ปเรสํ อสุโขจิตํ.

๒๔. เจเตยฺยรูป^๒ เจเตสิ
 ภัททสาล วณฺฺปติ
 หิตกาโมสิ ภาตินํ
 อภยํ สมฺม ทมฺมิ เต"ติ.

ภัททสาลชาดกํ ทฺติยํ.

๒๑. ดูกรต้นรังผู้เป็นเจ้าของป่า การตัด
 เป็นท่อน ๆ เป็นสุข หรือหนอ
 ท่านมีเหตุอะไร มันใจอย่างไร
 จึงปรารถนาให้ตัดเป็นท่อน ๆ.

๒๒. ข้าแต่มหาราช ก็หม่อมฉันยึดมั่น
 เหตุอันใด อันเป็นเหตุประกอบ
 ด้วยธรรม ปรารถนาให้ตัดเป็น
 ท่อน ๆ ขอพระองค์โปรดทรงสดับ
 เหตุอันนั้นของหม่อมฉัน.

๒๓. หมูญาติของหม่อมฉัน เจริญอยู่
 ด้วยความสุข เกิดแล้วใกล้ต้นรัง
 ข้างหม่อมฉัน หม่อมฉันจึงเข้าไป
 เบียดเบียนหมูญาติเหล่านั้น ชื่อว่า
 เข้าไปสังสมสิ่งมิใช่ความสุข ให้แก่
 ญาติเหล่านั้น.

๒๔. ดูกรต้นรัง ผู้เป็นเจ้าของป่า
 ท่านย่อมคิด สิ่งทีควรคิด
 ท่านเป็นผู้ปรารถนาประโยชน์ แก่
 หมูญาติ ดูกรสหยา ข้าพเจ้า
 จะให้อภัยแก่ท่าน".

ภัททสาลชาดก ที่ ๒.

^๑ อ. จินฺน. เอว สพุพตฺถ.

^๒ ส. อ. เจตพฺพรูป.

๒. ภัททสาลาชัตกถณณนา

(๘๖๕)

กา ตูว์ สุตฺถะเหติ วตฺถะเหตีติ อิทํ
สตุฏา เขตวเน วิหรนฺโต ฌาตตฺถจริยํ
อารพฺก กเถสิ.

สาวตฺถิยํ หนี อนาถปิณฺฑิกิสฺส
นิเวสเน ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสฺตานํ นิพฺพุทฺธิ
โภชนํ ปวตฺตติ, ตถา วิสาขาย จ
โกสลรณฺโอบุ จ. ตตฺถ ปน กิณฺจาปี
นानคฺครสโภชนํ ทียติ. ภิกฺขุณฺโณ ปเนตฺถ
โกจิ วิสุสฺสาสิโก นตฺถิ, ตสฺมา ภิกฺขุ
ราชานิเวสเน น ภูณฺชนฺตติ. เต ภาตฺตํ
คเหตุวา อนาถปิณฺฑิกิสฺส วา วิสาขาย
วา อญฺเฐสํ วา วิสุสฺสาสิกาณํ ฆรํ
คนฺตฺวา ภูณฺชนฺตติ. ราชา เอกทิวสํ
ปณฺณาการํ อภาตํ "ภิกฺขุณฺโณ เทธา"ติ

๒. พรรณนาภัททสาลาชาดก

(๘๖๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภ
ความประพตติประโยชน์ เพื่อพระญาติ
ตริสพระธรรมเทศนานี้ว่า ท่านเป็นใคร
มีผ้าสะอาดหมดจดเป็นต้น.

ความพิสดารว่าในพระนครสาวัตถี
ที่เรือนของท่านอนาถปิณฺฑิกเศรชฺฐี มี
โภชนาหารเป็นประจำสำหรับภิกษุ ๕๐๐
รูป ที่เรือนของนางวิสาขามหาอุบาสิกา
และที่ราชนิเวศน์ ของพระเจ้าโกศล
ก็เช่นเดียวกัน. ที่ราชนิเวศน์นั้น พระเจ้า
โกศลทรงถวายโภชนาหารมีรสเลิศนานา
ชนิดแม้ก็จริง ถึงกระนั้นภิกษุทั้งหลาย
ก็มิได้มีความสนทนสนมคุ่นเคยอะไร ใน
ราชนิเวศน์นั้นเลย, เพราะฉะนั้น ภิกษุ
ทั้งหลาย จึงไม่ค่อยจะฉันในราชนิเวศน์.
ท่านรับภัตตาหารแล้ว ก็ไปฉันยังเรือน
ของท่านอนาถปิณฺฑิกเศรชฺฐี หรือเรือน
ของนางวิสาขามหาอุบาสิกา หรือว่าเรือน

๑ อ. ม. วิภูญฺโกล.

ภตฺตคฺคิ เปเสตฺวา “ภตฺตคฺเค ภิกฺขุ
 นตฺถิ”ติ วุตฺเต “กนฺ ฺคตฺวา”ติ ปุจฺฉิตฺวา
 “อตฺตโน วิสุสฺสาสิกเคหเสสุ นิสฺสีทิตฺวา
 ญฺชฺชนฺตี”ติ สุตฺวา ภตฺตปฺตฺราโส สตฺถ
 สนฺตึกํ คนฺตฺวา “ภนฺเต โภชนํ นาม
 กิ ปรมนฺ”ติ ปุจฺฉิ. “วิสุสฺสาสิกปรมํ
 มหาราช, กญฺชิกกานาขภตฺตปิ^๑ หิ
 วิสุสฺสาสิเกน ทินฺนํ มจฺจํ โหตี”ติ. “ภนฺเต
 เกหิ ปน สทฺธิ ภิกฺขุณฺ วิสุสฺสาโส

ของบุคคลอื่น ที่สนิทสนมคุ้นเคยกัน.
 วันหนึ่ง พระราชาทรงส่งเครื่องบรรณาการ
 (วัตถุที่ส่งไปให้ด้วยความเคารพนับถือ
 หรือด้วยไมตรี) ที่เขานำมาถวาย
 ไปยังห้องอาหาร ด้วยพระดำรัสสั่งว่า
 “พวกท่านจงถวายแด่ภิกษุทั้งหลาย” เมื่อ
 ราชบุรุษกราบทูลว่า “ในห้องอาหาร
 ไม่มีภิกษุเลย” ตรัสถามว่า “ภิกษุ
 ไปไหนหมด” ครั้นทรงสดับว่า “ภิกษุ
 ทั้งหมดนั่งฉันในเรือนของผู้สนิทสนม
 คู่คุ้นเคยของตน” เสวยพระกระยาหารเข้า
 แล้ว จึงเสด็จไปยังสำนักของพระศาสดา
 ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชื่อว่า
 โภชนะ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง”. พระศาสดา
 ตรัสว่า “มหาบพิตร โภชนะมีความ
 คู่คุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง, เพราะว่า แม้
 ภัตตาหารที่เป็นน้ำส้มและข้าวปลายเกเรียน
 ที่ผู้มีความคุ้นเคยกันถวาย ย่อมจะมี
 รสอร่อย”. พระเจ้าโกศลจึงทูลถามว่า
 “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ภิกษุทั้งหลาย
 มักมีความคุ้นเคยกับคนพวกไหน”. พระ
 ศาสดาตรัสว่า “มหาบพิตร ภิกษุทั้งหลาย

^๑ ฉ. กญฺชิกมตฺตกมฺปิ.

โหตี^๑ติ. “ภาตีหิ วา เสกขกุเลหิ วา
 มหาราชา”ติ. ตโต ราชา จินฺตเสสิ
 “เอกั สากิยธีตรั^๑ อาเนตฺวา อคฺคมहेสิ
 กสิสุสสามิ, เอว มยา สหุธี ภิกฺขุณฺ
 ณาติโก^๒ ปรมวิสุสาไส ภวิสฺสตี”ติ.
 ไส อญฺญาสาสนา อตฺตโน นิเวสนั
 คนฺตฺวา กปิลวตฺตปุริ พุตฺต เปเสสิ
 “ธีตรั กิร เม เทนฺตฺ อหิ ตฺเมหิ
 สหุธี ณาติภาวึ อิจฺฉามิ”ติ.

สากิยา พุตฺตสุส วจัน สุตฺวา
 สนฺนิปตฺติวรา มนฺตยีสฺสุ “มย โกสลรณฺโอบ
 อาณาปวตฺตติฏฺฐาเน วสาม, สเจ ทาริกั
 น ทสุสาม มหนฺตึ เวร^๓ ภวิสฺสตี
 สเจ ทสุสาม กุลวิไส โน ภิชฺชิสฺสตี,
 กิ นุ โข กาทพฺพนุ”ติ. อถ เณ
 มหานาโม อาห “มา จินฺตยิตฺถ, มม

ยอมนจะมีความคุ้นเคยกับพวกญาติ หรือ
 กับตระกูลที่เป็นเสชชะ”. ต่อมาพระราช
 ทรงดำริว่า “เราจะนำราชธิดาของศากยะ
 องค์หนึ่งมาแล้วสถาปนาให้เป็นอัครมเหสี,
 เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุทั้งหลายก็จะมี
 ความคุ้นเคยเป็นอย่างไรยิ่ง ดุจญาติกับเรา”.
 พระองค์จึงเสด็จจากอาสนะ เสด็จไป
 ยังนิเวศน์ของพระองค์ แล้วทรงส่งทูต
 ไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ ด้วยรับสั่งว่า
 “ขอเจ้าสากิยะทั้งหลาย จงประทาน
 พระธิดาแก่หม่อมฉัน หม่อมฉันปรารถนา
 ความเป็นพระญาติกับพระองค์”.

เจ้าสากิยะทั้งหลาย ทรงสดับคำ
 ของทูตแล้ว ก็ประชุมปรึกษากันว่า
 “พวกเรา อยู่ในพระราชอำนาจ
 ของพระเจ้าโกศล (เป็นประเทศราชของ
 พระเจ้าโกศล), ถ้าหากพวกเราจะไม่ให้
 นางทาริกา ก็จะมี เวรอย่างใหญ่หลวง
 ถ้าพวกเราจะให้ วงศ์สกุลของพวกเรา

^๑ ฉ. สกยธีตรั.

^๒ ฉ. ณาตโก วिय วิสุสาไส ภวิสฺสตีติ.

^๓ ฉ. เวร. ของไทยเป็น วร แต่ใจความควรเป็น
 เวร อย่างยิ่ง ฉะนั้นจึงเปลี่ยนเป็น เวร ตามพม่า
 และยุโรป.

“มา ตูเมห จินุตยิตถ, อหิ อูปาย
 กริสฺสูสามิ, ตูเมห มม โภชนกาเล
 วาสนาขตฺติยํ อลงฺกริตฺวา อาเนตฺวา
 มยา เอกสุมี กวเพ คหิตมตฺเตเยว,
 ‘อสุโก ราชา นาม ปณฺณํ ปหิณิ,
 อิมํ ตาว สาสนํ สุณาถา’ติ
 ปณฺณํ ทสฺเสยฺยาถา’ติ. เต “สาธฺว”ติ
 สมฺปฺปฏิจฺฉิตฺวา ตสฺมี ภูณฺชมาเน,
 ภูมาริกิ อลงฺกริสฺสู.

มหรานาโม “ธิตฺริ เม อาเนถ,
 มยา สทฺธิ ภูณฺชตฺว”ติ. อถ นํ
 อลงฺกริตฺวา ตาวเทว โถกํ ปฺปญฺจ
 กตฺวา อาเนยฺยิสฺสู. สว “ปิตฺรา สทฺธิ
 ภูณฺชิสฺสูสามิ”ติ เอกปาติยา หตฺถํ
 โธตาเรสิ. มหรานาโม ตาย สทฺธิ
 เอกปฺปญฺจํ คเหตุวา มุเช จเปสิ,
 พุติยปฺปนทสฺส หตฺถเ ปสฺวาริตมตฺเต,
 “เทว อสุกรณฺญา นาม ปณฺณํ ปหิตํ,

เท่านั้น”. พวกเจ้าสาเกียะรับสั่งให้ที่พัก
 แก่พวกทูตเหล่านั้น แล้วพวกนั้นครุ่นคิดว่า
 “พวกเราจะทำอย่างไรกันดี”. เจ้าสาเกีย-
 มหรานาเมตรัสว่า “พวกท่านอย่าคิดวิตก
 กังวลไปเลย, หม่อมฉันจะทำอุบาย, ใน
 เวลาที่หม่อมฉันรับประทานอาหาร พวก
 ท่านจงประดับประดานางวาสนาขตฺติยา
 นำมา พอหม่อมฉันถือคำข้าวคำหนึ่ง,
 พึงส่งหนังสือให้ว่า ‘พระราชอาชญาของคเณศ
 ทรงส่งราชสาส์นมา ขอพระองค์พึงสดับ
 ราชสาส์นนี้ก่อนเถิด”. เจ้าสาเกียะเหล่านั้น
 รับว่า “ดีแล้ว” เมื่อเจ้ามหรานาเมตรัส
 กำลังเสวยอยู่ ก็ช่วยกันประดับตกแต่ง
 นางภูมาริกาวาสนาขตฺติยา.

เจ้าสาเกียมหรานาเม ตรัสว่า
 “พวกท่านจงนำธิดาของเรามาเถิด, นาง
 จงกินร่วมกับเรา”. ที่นั่น พวกเจ้าสาเกียะ
 ประดับตกแต่งพระธิดาวาสนาขตฺติยานั้น
 แกล้งให้ช้ำเสียหน่อยหนึ่งแล้วจึงพามา.
 นางพูดว่า “หม่อมฉันจะเสวยร่วมกับ
 พระบิดา” แล้วเอื้อมมือลงในถาดใบหนึ่ง.
 เจ้าสาเกียมหรานาเม ทรงถือปั้นพระ
 กระจายอาหาร ๑ ปั้น แล้วเปิบเข้าพระโอษฐ์

อิมิ ตาว สาสนั สุธนาถา^๑ติ ปณฺณํ
อุปนาเมสุ.

พร้อมกับนาง, พอเอื้อมพระหัตถ์ไปยังบัน
พระกระยาหารปั้นที่สอง, เจ้าสาภิยะ
ก็น้อมนำราชสาส์นเข้าไปถวาย พนาง
พูดว่า “พระองค์ผู้มิมีคุณอันประเสริฐ
พระราชอาพระองค์โน้น ทรงส่งราชสาส์น
มา, ขอพระองค์โปรดสดับราชสาส์นนี้
ก่อนเถิด”.

มหานาโม “อมุม ตฺวั ภูณฺชาหิ”ติ
ทกฺขินฺนหตุถิ ปาติยาเยว กตฺวา
วามหตุเกน ปณฺณํ คเหตุวา ปณฺณํ
โอยโลเกสิ. ตสฺส สาสนั อุปฺธาเรนตฺสเสว
อิตฺธา ภูณฺชิ. โส ตสฺส^๒ ภูตฺตกาเล
หตุถิ โยวิตฺวา มุขิ วิภูขาเลสิ. เต^๓
ทิสฺวา พุตา นิจุเจเนว^๓ “สา เอตฺสฺส
ธิตา”ติ นิฏฺจมคมฺสุ. น ตํ อนุตรํ
ชานิตุํ สกฺขิสฺสุ. มหานาโม มหนฺเตน
ปริวารเณ ธิตฺรํ เปเสสิ. พุตาปิ นํ
สาวตฺถิ เนตฺวา “อัย ภูมาริกา
ชาติสมฺปนฺนา มหานามสฺส ธิตา”ติ
วทิสฺสุ. อถ นํ สุตฺวา ราชา ตฺสฺสิตฺวา

เจ้าสาภิยมหานามะจึงตรัสว่า “แม่นาง
จงบริโภคนเถิด” ทรงวางพระหัตถ์ขวาไว้
ในถาดนั่นเอง ทรงใช้พระหัตถ์ซ้ายรับ
หนังสือ แล้วทอดพระเนตรหนังสือ. เมื่อ
ท้าวเธอทรงพิจารณาดูราชสาส์นนั่นเอง
พระธิดาวาสภชาติติยาภิเสวยเสร็จ. เวลา
ที่พระธิดาเสวยเสร็จแล้ว เจ้าสาภิยมหา-
นามะก็ทรงล้างพระหัตถ์บัวนพระโอบุสสุ.
พวกทูต เห็นเจ้าสาภิยะเหล่านั้นแล้ว
ก็ตกลงใจว่า “นางเป็นธิดาของเจ้า
สาภิยมหานามะนี่” โดยปราศจากความ
สงสัย. ทูตไม่สามารถจะรู้เรื่องนั้นได้เลย.
เจ้าสาภิยมหานามะทรงส่งธิดาไปด้วย

^๑ อ. ตสฺสา.

^๒ อ. ตํ.

^๓ อ. นิจุเจเนสา.

สกลนครี อลงการาเปตฺวา ตํ
 รตนราสิมฺหิ จเปตฺวา อคฺคมเหสิญฺจนา
 จเปตฺวา อภิสิญฺจาเปสิ. สภา รณฺโณ
 ปิยา อโหสิ มนาปา.

บริวารมากมาย. ฝ่ายพวกทูตนำพระธิดา
 วาสภขัตติยานั้น ไปยังพระนครสาวัตถี
 กราบทูลว่า “กุมาริกานี้เพียบพร้อม
 ด้วยชาติกำเนิด เป็นธิดาของ
 เจ้าสาภิยมหามานะ”. ครั้นพระเจ้าโกศล
 ทรงสดับค่านั้นแล้วทรงยินดี รับสั่งให้
 ประดับตกแต่งพระนครทั้งสิ้น ให้พระธิดา
 ประทับบนกองรัตนะ แล้วทรงให้อภิเษก
 สมรส สถาปนาไว้ในตำแหน่งอัครมเหสี.
 พระนางได้เป็นที่โปรดปราน เป็นที่พอ
 พระทัยของพระราชา.

อถสุสา น จิรสฺเสว คพฺโภ
 ปติญฺจหิ. ราชา คพฺภปริหาริ อทาสิ.
 สภา ทสฺมาสจฺจเยน สุวณฺณวณฺณํ ปุตฺตํ
 วิชಾಯิ. อถสุส นามคณฺหวินฺเส ราชา
 อตฺตโน อยฺยกสุส สนฺติกิ เปเสสิ
 “สาทุกฺยราชธิดา วาสภขตฺติยา ปุตฺตํ
 วิชಾಯิ, กิมสุส นามํ กโรมา”ติ. ตํ
 ปน สาสนํ คเหตุวฺวา คโต อมจฺุจิ
 โลกปริธธาตุโก. โส ตํ คนฺตวฺวา รณฺโณ

ต่อมาไม่นานนัก พระนางก็ทรง
 พระครรภ์. พระราชาได้พระราชทานเครื่อง
 บำรุงพระครรภ์. ครบกำหนดทศมาส
 พระนางก็ประสูติพระโอรส มีผิวพรรณ
 ดุจทองคำ. ต่อมา ในวันขนานพระนาม
 พระโอรส พระราชา ทรงส่งข่าวไปยัง
 สำนักของพระอัยกา ของพระองค์ว่า
 “พระนางวาสภขัตติยา ราชธิดา
 ของเจ้าศากยะประสูติพระโอรส, พวก
 ข้าพระองค์จะขนานพระนามของโอรสนั้น
 ว่าอะไร”. ข้างอำมาตย์ผู้ถือพระราชสาส์น
 ไปนั้น เป็นคนหูตึงนิดหน่อย. เขาจึงไป

อยุยกสุส อารโจะสิ. โส ตํ สุตวา
 "วาสภขตติยา ปุตตํ อวิชายิตวาปี
 สพุพชนํ อภิวาติ อิทานิ ปน ญโณ
 อติวिय วลลภา ภวิสสตี"ติ

อาห. พริรามจุใจ "วลลภา"ติ วจนํ
 ทุสสุตํ สุตวา "วิญญูโ"ติ^๑ สลลกุเขตวา
 ราชานํ อุปนตวา "เทว กุมารกสุส
 กิร 'วิญญูโ'ติ นามํ กโรธา"ติ อาห.
 ราชา "ไปราณกํ โน กุลทตติกํ นามํ
 ภวิสสตี"ติ จินเตตวา "วิญญูโ"ติสสุ
 นามํ อกาสิ. ตโต ปญฺจาย กุมารโ
 กุมารปริหาเรน วฑฒนุโต สตตวสสิก-
 กาเล อญฺเณสํ กุมารานํ มาตา-
 มหากุลโต หตฺถีรูปกอสฺสสุรูปกาทีนิ
 อาหริยมานิ ทิสฺวา มาตริํ ปุจฺฉิ "อมฺม

กราบทูลราชสาส์นนั้น แต่พระอัยกาของ
 พระราชา. พระอัยกานั้นทรงสดับ
 ข่าวสาส์นนั้นแล้ว ตรัสว่า "พระนาง
 วาสภขตติยาแม่เมื่อยังไม่ประสูติพระโอรส
 ยังชนะใจคนทั้งปวงได้ แต่เดี๋ยวนี้
 พระนางคงจะเป็นที่โปรดปราน ของ
 พระราชายิ่งขึ้นไปอีก".

อำมาตย์หูหนวก ได้ฟังพระดำรัสว่า
 "วลลภา" (เป็นที่โปรดปราน) ไม่ขัด
 กำหนดเอาว่า "วิญญูกะ" จึงเข้าไปเฝ้า
 พระราชา แล้วกราบทูลว่า "ข้าแต่
 สมมติเทพ ทราบว่า ขอพระองค์ทรง
 ขนานนามพระกุมารว่า 'วิญญูกะ' เกิด
 พระเจ้าข้า". พระราชา ทรงดำริว่า
 "คงจะเป็นชื่อ ที่ตระกูลมอบให้แก่เรา
 แต่ครั้งโบราณ" แล้วทรงขนานพระนาม
 พระกุมารว่า "วิญญูกะ". จำเดิมแต่นั้นมา
 พระราชกุมารก็ทรงเจริญวัยด้วยการบริหาร
 อย่างพระราชกุมาร เวลาที่พระชนมายุ
 ได้ ๗ พรรษา เห็นตึกตารูปช้าง รูปม้า
 เป็นต้น ที่พระญาติทั้งหลายนำมาจาก
 ตระกูลของพระเจ้ายาย เพื่อพระกุมาร

^๑ ฉ. วิญญูโ.

อญฺเณสํ ปิตามหากุลโต ปณฺณการํ
 อหริยติ, มยฺหํ โกจิ กิณฺจึ น
 เปเสติ, ก็ ตฺวํ นิมนฺมาตา นิปฺปิติกา"ติ.
 อถ นํ สว "ตาด ตว สากฺยราชาโน
 มาตามหา ทูเร วสนฺตา เตน เต
 กิณฺจึ น เปเสนฺตี"ติ วตฺวา วญฺเจสิ.

อื่น ๆ จึงถามพระราชมารดาว่า "พระ-
 แม่เจ้า เขานำเครื่องบรรณาการมาจาก
 ตระกูลของพระเจ้าตา เพื่อพระกุมาร
 อื่น ๆ, ไม่มีใครส่งอะไรมาให้หม่อมฉัน
 บ้างเลย, พระแม่เจ้า ไม่มีพระราชมารดา
 ไม่มีพระราชบิดาหรือ". ครั้งนั้น
 พระมเหสีวาสภขัตติยานั้น จึงตรัสลง
 พระโอรสนั้นว่า "ลูกรัก พระเจ้าตาและ
 พระเจ้ายายของเจ้า เป็นเจ้าศากยะ
 อยู่ไกล เพราะเหตุนั้น จึงไม่ส่งอะไร
 มาให้เจ้า".

ปุณ โสฬสวสุสกาเล "อมฺม
 มาตามหากุลํ ปสฺสฺสิตฺกานิมนฺหี"ติ วตฺวา
 "อลํ ตาด ก็ ตตฺถ กริสฺสฺสี"ติ
 วาริยมาโนปิ ปุณฺปุณฺนี ยาจิ. อถสฺส
 มาตา "เตนฺหิ คจฺฉา"ติ สมฺปฏฺิจฺฉิ.
 โส ปิตุ อโรเจตฺวา มหนฺเตน
 ปริวารเณ นิคุขมิ. วาสภขตฺติยา ปุเรตรํ
 ปณฺณํ เปเสสิ "อหํ อิธ สุขํ วสामิ,

เวลามีพระชนมายุได้ ๑๖ ปี
 วิภูฏกุมารก็กราบทูลอีกว่า "พระแม่เจ้า
 หม่อมฉัน ประราธนาจะเห็นตระกูล
 พระเจ้าตาและพระเจ้ายาย" แม้จะถูก
 พระราชมารดาทรงห้ามปรามว่า "ลูกรัก
 อย่าเลย เจ้าจะทำอะไรในตระกูล
 พระเจ้าตาและพระเจ้ายายนั้น" ก็ยัง
 ทูลรบเร้าบ่อย ๆ. ต่อมา พระราชมารดา
 จึงรับสั่งกับวิภูฏกุมารว่า "ถ้าเช่นนั้น
 เจ้าจงไปเถิด". วิภูฏกุมารทูลลา
 พระราชบิดา แล้วออกเดินทางไปพร้อม
 ด้วยบริวารชบวนใหญ่. พระนางวาสภ-
 ขัตติยาทรงส่งพระราชสาส์นล่องหน้าไป

กติปาหิ วสิตุวา มหฺนุเตน ปริวารเณ
นิกฺขมิ.

อถกกา ทาสี ฌณฺฐาคาเร เตน
นินฺนุณผลกั "อิหิ วาสนาขตฺติยา ย ทาสียา
ปฺตุตฺตสฺส นินฺนุณผลกนุ"ติ อุกุโธสิตุวา^๑
ซีโรทเกณ โหวิ. เอโก ปุริโส อตฺตโน
อาวุธั ปมุสฺสสิตุวา นินฺนุเต ตั คณฺหฺนุเต
วิญฺญุกุมารสฺส อุกุโธสนสทฺทึ สุตฺวา
ตั อนฺตรั ปุจฺฉิตฺวา "วาสนาขตฺติยา
ทาสียา กุจฺฉิมฺหิ มหฺนามสกุสฺส
ชาตา"ติ ฌตฺวา คณฺตฺวา พลนิกายสฺส
กเถสิ. "วาสนาขตฺติยา กิร ทาสีธิตา"ติ
มหาโกลาหลั อโหสิ.

กุมารโ ตั สุตฺวา "เอเต ตาว
มม นินฺนุณผลกั ซีโรทเกณ โธวฺนฺตฺ.
อนั ปน ราชฺเช ปตฺติฏฺจิตกาเล เอเตสฺ
คฺลโลหิตั คเหตุวา มม นินฺนุณผลกั
โหวิสุสฺสามิ"ติ จิตฺตึ ฌเปสิ. ตสฺมึ
สวาวุธึ คเต, อมจฺจา สพุฬิ ปวตฺตี
รณฺโถ อาโรเจสฺ. ตั สุตฺวา ราชฺชา

สองสามวัน ก็ออกเดินทางด้วยบริวาร
ชบวนใหญ่.

ครั้งนั้นสาวใช้คนหนึ่ง ค่ำแผ่นกระดาน
ที่วิญญุกุมารนั้นนั่ง ในห้องพระโรงว่า
"นี่แผ่นกระดานที่ลูกของนางทาสีวาสนา-
ขตฺติยานั่ง" จึงใช้น้ำนมสดล้าง. บุรุษ
คนหนึ่ง ลืมอาวูธของตนไว้จึงกลับมาเอา
อาวูธนั้น ได้ยินเสียงดำวิญญุกุมาร จึง
ถามถึงความผิดนั้น จึงทราบว่าเป็นนาง
วาสนาขตฺติยา เกิดในห้องนางทาสีของ
เจ้าศากยมหฺนามะ" แล้วกลับไปบอกแก่
กองทหาร. ได้มีเสียงเอิกเกริกโกลาหลกัน
อย่างขนานใหญ่ว่า "ข่าวว่า พระนาง
วาสนาขตฺติยา เป็นธิดาของนางทาสี".

วิญญุกุมารได้ยินเนื้อความนั้นแล้ว
ตั้งจิตไว้ว่า "ศากยะเหล่านี้จึงใช้น้ำนมสด
ล้างแผ่นกระดานที่เรานั่งก่อนเถิด, แต่ใน
เวลาที่เราดำรงอยู่ในราชสมบัติ จะเอา
เลือด ในลำคอของพวกเขาเจ้าศากยะเหล่านี้
ล้างแผ่นกระดานที่เรานั่ง". เมื่อวิญญุกุ-
มารนั้นไปถึงพระนครสาวัตถี, พวก
อำมาตย์กราบทูลเรื่องทั้งปวงแด่พระราชชา.

^๑ น. ปริภาสิตฺวา.

“มยุหิ ทาสีธิดา อทิสฺสูติ สากิยานิ
 กุชฺฌิตฺวา วาสมชฺชตฺติยา ย จ ปุตฺตสฺส
 จ ทินฺนํ ปรีหาริ อจฺฉินฺทิตฺวา
 ทาสทาสีหิ ลหฺรพฺพปรีหารมตฺตเมว
 ทาเปสิ.

ตโต กติปาหฺจฺเจเนน สตุถา ราชนิเวสนิ
 คนฺดูวา นิสีทิ. ราชา สตุถาริ วนฺทิตฺวา
 “ภนฺเต ตุมฺหากิ ฌาตเกหิ ทาสีธิตา
 มยุหิ ทินฺนา, เตนฺสฺสํหาสิ สฺปฺตฺตยา
 ปรีหาริ อจฺฉินฺทิตฺวา ทาสทาสีหิ
 ลหฺรพฺพปรีหารมตฺตเมว ทาเปสิ”ติ
 อาห. สตุถา “อยุตฺตเมว มหาราช
 สากิเยหิ กตฺติ, ททฺนฺเตหิ นาม
 สมชฺชาติกา ทาตพฺพา อสฺส, ตํ ปน
 มหาราช วทามิ วาสมชฺชตฺติยา ราชนิเวส
 นชฺชตฺติยรณฺเอย เคะเห อภิเสกํ ลภิ,
 วิญฺญูโกปี ชฺชตฺติยราชานเมว ปฏิจฺจ

พระราชาทรงสดับเรื่องนั้น แล้วทรงกริ้ว
 พวกราชกษัตริย์ว่า “เจ้าศากยยะได้ให้ลูกสาว
 นางทาสีแก่เรา” ทรงริบเครื่องบริหาร ที่ได้
 พระราชทานแก่พระนางวาสมชฺชตฺติยา
 และโอรสเสีย พระราชทานให้แต่เพียง
 เครื่องบริหารที่ทาสและนางทาสี สมควร
 จะได้รับเท่านั้น.

จากนั้นล่วงไป ๒-๓ วัน พระศาสดา
 เสด็จไปยังพระราชนิเวศน์ ประทับนั่ง.
 พระราชาถวายบังคมพระศาสดาแล้วทูลว่า
 “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระญาติของ
 พระองค์ประทานธิดานางทาสีให้หม่อมฉัน,
 เพราะเหตุนี้ หม่อมฉันจึงได้รับเครื่อง
 บริหารของนางพร้อมทั้งของบุตรเสีย ให้
 เพียงเครื่องบริหารที่ทาสและนางทาสีจะพึง
 ได้รับเท่านั้น”. พระศาสดาตรัสว่า
 “มหาบพิตร พวกเจ้าศากยยะทำกรรมไม่
 สมควรเลย เมื่อจะประทานให้ ก็ควร
 จะประทานราชธิดาผู้มีพระชาติกำเนิด
 เสมอกัน, มหาบพิตร แต่ว่าตถาคตจะ
 ถวายพระพรพระองค์ว่า พระนางวาสม-
 ชฺชตฺติยาเป็นราชธิดา ได้อภิเษกสมรสใน
 ราชวังของชฺชตฺติยราชา, ฝ่ายวิญฺญูภุมาร
 เล่า ก็เกิดมา เพราะอาศัยชฺชตฺติยราชา

ชาโต, มาตุ โคตตัม นาม ก็ กริสฺสูติ, ปิตุ โคตตเมว ปมาณนุ^๑ติ "ไปราณก-
ปณฺฑิตา ทลิตฺทิตฺติยา กุญฺจหาริกาย
อคฺคฺมเหสิญฺจานํ อทฺถุ, ตสฺสา จ
กุจฺฉิมฺหิ ชาตฺตุมาริ ทวารทสโยชนิกาย
พารานฺธสิยา รชฺชํ ปตฺตวา กุญฺจหาริก-
ราชา^๒ นาม ชาโต^๓ติ กุญฺจหาริกชาตกั^๒
กเถสิ. ราชา สตุฏฺฐ ฐมฺมกถํ สุตฺตวา
"ปิตุ โคตตเมว กิร ปมาณนุ^๑ติ
ตุสฺสิตฺตวา มาตาปุตฺตานํ ปกฺติปริหารเมว
ทาเปสิ.

รณฺโถ ปน พนฺธุโล นาม
เสนapati มลฺลิกํ นาม อตฺตโน ภริยํ
วณฺณิ^๓ "ตว กุลฺลฆรเมว คจฺฉานี^๓ติ
กุสินารเมว เปเสสิ. สา "สตุฏฺฐาริ
ทิสฺสวาว คมิสฺสูสามิ^๓ติ เขตฺตวนํ ปวิสฺสิตฺตวา

เช่นเดียวกัน, ธรรมดาว่าสกุลฝ่ายมารดา
จะทำอะไรได้, สกุลฝ่ายบิดาเท่านั้น
สำคัญ" แล้วตรัสเล่าเรื่องกัฏฐหาริกชาดก
ว่า "บัณฑิตในกาลก่อนทั้งหลาย ได้ให้
ตำแหน่งอัศวมเหสีแก่หญิงหาพี่น้องยากจน,
และพระกุมารที่เกิดในครรภ์ของนาง ก็ได้
รับราชสมบัติในพระนครพารานธสิมีพื้นที่
กำหนดได้ ๑๒ โยชน์ ทรงพระนามว่า
กัฏฐหาริกราช". พระราชา ทรงสดับ
พระธรรมกถา ของพระศาสดาแล้ว
ทรงยินดีว่า "ทราบบว่าสกุลฝ่ายบิดาเท่านั้น
เป็นสำคัญ" จึงรับสั่งให้พระราชทาน
เครื่องบริหารตามปกติเช่นเดิมแก่มารดา
และบุตร.

อนึ่ง เสนapatiของพระราชาชื่อว่า
พันธุละ สงภรรยาของตนชื่อมัลลิกา ซึ่ง
เป็นหมันกลับไปยังกรุงกุสินาราตามเดิม
ด้วยคำสั่งว่า "เธอจงกลับไปเรือนของ
ตระกูลของเธอเสียเถิด". นางมัลลิกานั้น

^๑ ฉ. กุญฺจวาทนราชา.

^๒ ฉ. กุญฺจวาทนชาตกั. ชาดกเรื่องที่ ๗
วรรคที่ ๑ เอกนิบาต ภาค ๒.

^๓ ฉ. วณฺณิ.

ตถาคต์ วนุทิตวา เอกมณุตฺติ จิตา
 "กหิ คจฺจสิ"ติ ปุญฺจา "สามิโก เม
 ฆนฺเต กุลฆริ เปเสตี"ติ วตฺวา
 "กสฺมา"ติ วุตฺตา "วณฺเณมา อปฺตฺตกา
 ฆนฺเต"ติ วุตฺวา สตฺถารา "ยทิ เอว
 คมนกิจจํ นตฺถิ นีวตฺตาทิ"ติ วุตฺตา
 ตฺฐุสา สตฺถาริ วนุทิตฺวา นิเวสนเมว
 อคมาสิ. "กสฺมา นีวตฺตาสิ"ติ จ ปุญฺจา
 "ทสฺพลน นีวตฺติตาหิ สามิ"ติ อาห.
 เสนาปติ "ทิจฺจํ ภวิสฺสตี ตถาคเตน
 การณนุ"ติ อาห. สา น จิสฺสเสว
 คพฺภํ ปฏิลภิตฺวา อฺปฺปนฺนโทหฺพา
 "โทหฺโไฟ เม อฺปฺปนฺโน"ติ อาโรเจสิ.
 "กิทฺโทหฺโไฟ"ติ. "สามิ เวสาลินคเร
 คณฺวราชกุลานํ อภิสกมฺงคฺลปฺกฺขรณิยํ
 โอตฺริตฺวา นฺหาตฺวา ปานียํ ปาตุคามมฺหิ
 สามิ"ติ. เสนาปติ "สาธฺว"ติ วตฺวา
 สหสฺสสฺถามณฺเฑ คเหตุวา ตํ- รเถ

คิดว่า "เราจะเฝ้าพระศาสดาเสียก่อนแล้ว
 จึงไป" แล้วเข้าไปยังพระเชตวัน ยืนถวาย
 บังคมพระศาสดา ณ ส่วนข้างหนึ่ง อัน
 พระองค์ตรัสถามว่า "เธอจะไปไหน" ก็
 กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สามิ
 ของหม่อมฉัน ส่งกลับยังเรือนของตระกูล"
 ถูกพระองค์ตรัสถามว่า "เพราะเหตุไร"
 จึงกราบทูลว่า "หม่อมฉันเป็นหญิงหมั้น
 ไม่มีบุตรพระพุทธเจ้าข้า" อันพระศาสดา
 ตรัสว่า "หากเป็นเช่นนั้นแล้วไซ้ไร ก็ไม่
 จำเป็นจะต้องไป เธอจงกลับเสียเถิด"
 นางดีใจถวายบังคมพระศาสดาแล้วได้ไป
 ยังนิเวศน์ตามเดิม. นางถูกสามีถามว่า
 "เพราะเหตุไรเธอจึงกลับมา" จึงบอกว่า
 "พระทศพล ให้ดิฉันกลับมาจะนาย".
 เสนาปติจึงพูดว่า "พระตถาคตเจ้า คงจะ
 เห็นเหตุการณ์เป็นแน่". ต่อมาไม่นานนัก
 นางก็ตั้งครรภ์ เกิดอาการแพ้ท้อง
 จึงบอกสามีว่า "ดิฉันเกิดการแพ้ท้อง".
 สามีถามว่า "แพ้ท้องอะไร" นางบอกว่า
 "นาย ดิฉันต้องการลงสระโบกขรณี
 สำหรับอภิเษกมงคลของคณะราชสกุลใน
 พระนครเวสาลีแล้วอาบ ดื่มน้ำ จะนาย".
 เสนาปติรับว่า "ดีแล้ว" จึงถือธนู

อาโรเปตฺวา สวตฺถิตฺโต นิภูมิตฺวา รถํ
วาหนฺโต^๑ เวสาลี ปาวิสิ.

ตสมฺมึญจ กาลเ กโศลฺลรณฺญา^๒
จ พนฺธุลเสนาปตฺตินา จ สทุธิ เอกา-
จริยกฺขเณ อุกฺคหิตฺติปิโป มหาสิ นาม
ลิจฺฉวี อนฺโห ลิจฺฉวีเน อตฺตณฺญจ
ธมฺมณฺญจ อนฺุสสาสนฺโห ทวารสมิเปเยว
วสตี. โส รตฺตสฺส อุมฺมาเร ปฏิกฺขมาฏฺสทฺทำ
สุตฺตวา "พนฺธุลมฺลลฺลสฺส รตฺตวาหนสทฺโท
เอโส, อชฺช ลิจฺฉวีเน ภายํ อฺุปฺปชฺชิสฺสตี"ติ
อาห. โปกฺขรณฺนิยา อนฺโห จ พหิ จ
อารกฺขา พลฺวา, อฺุปริ โลหชาลํ ปตฺถตํ,
สกฺกณานํปิ โอกาโส นตฺถิ.

เสนาปตฺติ ปน. รตฺตา โอตฺริตฺวา อารกฺข
ชคฺเคน ปหฺรณฺโห ปลาเปตฺวา โลหชาลํ
ฉินฺหิตฺวา อนฺโหโปกฺขรณฺนิยํ ภริยํ
โอยตาราเปตฺวา นฺุหาเปตฺวา ปาเยตฺวา
สฺยํปิ นฺุหาตฺวา มลฺลิกํ รตฺถ^๓

พันแรงคน อุมนางมัลลิกาขึ้นรถออกจาก
พระนครสวตถิตีขับรถเข้าไปเมืองเวสาลี.

อนึ่ง ในเวลานั้น เจ้าลิจฉวีทรง
พระนามว่า มหาสิ ทรงศึกษาศิลปศาสตร์
มาในตระกูลอาจารย์คนเดียวกันกับพระเจ้า
โกศลและพันธุลเสนาบดี มีพระเนตรบอด
สอนอรรถและธรรมแก่เจ้าลิจฉวีทั้งหลาย
พักอาศัยอยู่ ใกล้ประตูเมืองนั่นเอง.
เขาได้ยินเสียงรถ กระแทบที่ธรณีประตู
จึงกล่าววว่า "นี่เป็นเสียงรถพาหนะของ
พันธุลมัลลละ, วันนี้ ภัยจักเกิดขึ้นแก่
เจ้าลิจฉวี". สระโบกขรณีมีการอารักขา
อย่างเข้มแข็ง ทั้งภายในและภายนอก,
ข้างบนมีตาข่ายโลหะซึ่งคาดไว้, แม้แต่นก
ก็ไม่มีโอกาส.

ฝ่ายเสนาบดีลงจากรถแล้วใช้พระขรรค์
ฟันผู้อารักขา ขับไล่ให้หนีไป แล้วตัด
ตาข่ายโลหะ ให้ภรรยาลงไปในสระ
โบกขรณี ให้อาบ ดื่มน้ำ ทั้งตนเองก็อาบ
ด้วย แล้วอุมนางมัลลิกาขึ้นรถ ออกจาก

^๑ ฉ. ปาเชนฺโห.

^๒ ฉ. โกสลฺลรณฺโโย.

^๓ ฉ. รถ.

อาโรเปตฺวา นครา นิกุมภิตฺวา พระนครขั้บรถไปตามหนทางที่มานั้นเอง.
 อาคมนมคฺเคเนว ปายาสี. อารกฺษาภา คนอาร์กษาพากันไปกราบทูลเจ้าลิจจวี.
 คนฺตุวฺวา ลิจฺจวีนี อาโรเจสฺสุ.

เต ลิจฺจวีราชาโน กุฑฺฒิตฺวา ปญฺจ-
 รตสฺตานี อารุหฺ “พนฺธุลฺมลฺลํ
 คณฺหิสฺสุสามา”ติ นิกุมภีสุ, ตํ ปวตฺตี
 มหาลิสฺสุ อาโรเจสฺสุ. มหาลิสฺสุ “มา
 คมิตฺถ, โส หิ โว สพฺเพ ชาณฺุสฺสตี”ติ
 อาห. เตปี “มยํ คมิสฺสุสามเยว”ติ
 วทีสุ. “เตนหิ จกฺกสฺส ยาว นาภิโต
 ปจฺวี ปวิฏฺฐญฺจานํ ทิสฺสุวา นินฺตฺเตยฺยาถ
 ตโต อนินฺตฺตฺนฺตา ปุโรโต อสนิสฺสุทํ
 วีย สฺถนินฺตฺสถ ตมฺหา จานา นินฺตฺเตยฺยาถ
 ตโต อนินฺตฺตฺนฺตา ตมฺหากํ รตฺตฺเรสุ
 จิตฺทํ ปสฺสิสฺสุสถ ปุโรโต มา คมิตฺถา”ติ.
 เต ตสฺส วจเนน อนินฺตฺติตฺตฺวา ตํ
 อญฺพนฺธิสฺสุเยว.

เจ้าลิจจวีเหล่านั้นพากันกริ้ว เสด็จขึ้นรถ
 ๕๐๐ คัน เสด็จออกด้วยหมายพระทัยว่า
 “จะจับกุมพันธุลมัลลละ”, แล้วตรัสบอก
 เรื่องนั้นแก่เจ้าลิจจวีมหาลิสฺสุ. มหาลิสฺสุทูลว่า
 “ท่านทั้งหลายอย่าเสด็จไป เพราะว่า
 พันธุลมัลลละนั้นจะปลงพระชนม์พระองค์
 เสียทั้งหมด”. เจ้าลิจจวีแม้เหล่านั้นจึงตรัส
 ว่า “พวกเราจะไปให้ได้”. เจ้ามหาลิสฺสุทูลว่า
 “ถ้าเช่นนั้น พระองค์เห็นสถานที่ลี้ภัย
 จมเข้าไปในดินถึงดุม ก็ควรเสด็จกลับ
 เมื่อไม่เสด็จกลับจากที่นั้น จะได้ยินเสียง
 ดุจดังเสียงอสนีบาดข้างหน้า ก็ควร
 เสด็จกลับจากสถานที่นั้น เมื่อไม่เสด็จ
 กลับจากที่นั้น จะเห็นช่องที่แอกรถของ
 พระองค์ทั้งหมด ขอบอย่าได้เสด็จไป
 ข้างหน้าเลย”. เจ้าลิจจวีไม่เสด็จกลับตาม
 คำขอร้องของเจ้าลิจจวีมหาลิสฺสุนั้น ยังคง
 เสด็จติดตามพันธุลมัลลเสนาบดีเรื่อยไป.

มลฺลิกา ทิสฺสุวา “รธา สามี
 ปญฺญาณนฺตี”ติ อาห. “เตนหิ-

นางมัลลิกาเห็นแล้ว จึงบอกว่า
 “พี่ รถหลายคันกำลังตามมา”. พันธุล-

เอกสุเสว^๑ รตสุส ปณฺณายนกาเล มม
 อาโรเจยฺยาสี^๒ติ. สห ยทา สหุเพ
 เอกโต วย หุตฺวา ปณฺณายีสุ ตทา
 เอกเมว สามี รตสี^๓ ปณฺณายตี^๒ติ
 อาห. พนฺธุโล “เตนหิ อิมมา รสฺมิมโย
 คณฺหา”ติ ตสฺสา รสฺมิมโย ทตฺวา รเถ
 จิตฺว ธนฺุ อาโรเปสิ. รตจกฺกํ ยาว
 นาภิต ปจฺวี ปาวิสิ. ลิจฺฉวิโน คนฺตุวา
 ตํ จานํ ทิสฺวาปิ น นิวตฺตีสฺ.

อิตโร โลกํ คนฺตุวา ชยํ โปถเส. โส
 อสนิสทฺโท วย อโหสิ. เต ตโตปิ น
 นิวตฺตีสฺ, อนุพนฺธุตา คจฺฉนฺเตว.
 พนฺธุโล รเถ จิตฺโกว เอกํ สรํ ชยิ.
 โส ปณฺจณฺุ รตสฺตานํ สี^๓ จิตฺกํ
 กตฺวา ปณฺจณฺุ^๒ ราชสฺตานํ ปริกฺขาร-
 พนฺธุชาเน วินิวิชฺฌิตฺวา ปจฺวี ปาวิสิ.
 เต อตฺตโน วิทฺธภาวํ อชานิตฺวา “ติฏฺฐ
 เว ติฏฺฐ เว”ติ^๑ วทฺนฺตา อนุพนฺธุสีเยว.

มัลลเสนาบตีจึงกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น
 ในเวลาที่รถ ปรากฏเป็นคันเดียวกัน
 เธอควรบอกแก่เรา”. ในเวลาที่รถทั้งหมด
 ปรากฏเป็นจุดคันเดียวกัน นางมัลลิกา
 จึงบอกว่า “พี่ งดรถปรากฏเป็น
 อันเดียวกันแล้ว”. พันธุลเสนาบตีจึงบอก
 ว่า “ถ้าเช่นนั้นเธอจงถือเชือกนี้” แล้วให้
 เชือกแก่นางมัลลิกานั้น ยึบบนรถ
 ยกธนูขึ้น. ล้อรถจมลงไปในดินถึงคุม.
 เจ้าลิจฉวีไปแล้ว แม้เห็นสถานที่นั้นแล้ว
 ก็ไม่ยอมเสด็จกลับ.

พันธุลเสนาบตีไปอีกหนอยก็ดีตสายธนู.
 เสียงนั้น ได้เป็นประหนึ่งเสียงสายฟ้า.
 เจ้าลิจฉวีเหล่านั้น ก็ยังไม่เสด็จกลับจาก
 สถานที่นั้น, ยังคงติดตามเรื่อยไป. พันธุล-
 เสนาบตียึบบนรถนั่นเองยิงลูกศรไปดอกหนึ่ง.
 ลูกศรนั้นแทงทะลุองรถทั้ง ๕๐๐ คัน
 แล้วแทงทะลุเกวาระของพระราชาทั้ง ๕๐๐
 พระองค์ แล้วยังแล่นจมพื้นดินอีก.
 เจ้าลิจฉวีเหล่านั้น ไม่รู้สึกพระองค์เลยว่

^๑ จ. เอกสุส. รตสุส. วย. ปณฺณายนกาเล.

^๒ จ. ปณฺจ ราชสฺตานํ ปริกฺขพนฺธุชาเน
 วิชฺฌิตฺวา.

พญุโล รถิ จเปตวา "ตุเมห มตกา, मतगेहि सथुत्थि मयुहि युथुत्थि नाम नत्थि"ติ आह. ते "मतगा नाम अमुहातिसा न होन्त्थि"ति वत्थि. "तेनहि सपुपञ्जिमसुस प्रिग्खारि मोजेठा"ति आह. ते मोजेत्थि. सो मुत्तुत्तमुत्तोयेव मरित्वा पत्तिโต. अद्य ने "सपुपेपि तुमेह एवरुपा अत्तुत्तो ऋरानि कन्त्तुवा स्विธत्तपुप्पि स्विथत्तुवा पुत्तुत्तारि अनुसासेत्तुवा सन्नुनाहि मोजेठा"ति आह. ते तटा गत्तुवा सपुपे चिवित्थुत्थि पत्तुत्ता.

ถูกยิง ยังร้องติดตามไปว่า "เฮ้ย เจ้า คนร้ายจงหยุด เฮ้ย เจ้าคนร้ายจงหยุด". พันธุลเสนาบดี จึงหยุดรถแล้วพูดว่า "ท่านทั้งหมดตายแล้ว, ขึ้นชื่อว่าการสู้รบ กับคนตาย ไม่มีแก่ข้าพเจ้า". เจ้าลิจจวี เหล่านั้นจึงตรัสว่า "ธรรมดาคนตาย จะเป็นเหมือนกับพวกเราหาไม่ได้". พันธุลเสนาบดีจึงพูดว่า "ถ้าเช่นนั้นท่านจงแก้ ภาระของเจ้าลิจจวี องค์หลังสุดออก". เจ้าลิจจวีเหล่านั้นช่วยกันแก้ภาระออกแล้ว. เจ้าลิจจวีองค์นั้น พอภาระหลุดออกไป เท่านั้นก็ล้มลงสิ้นพระชนม์. ที่นั่นพันธุลเสนาบดี จึงทูลกับเจ้าลิจจวีเหล่านั้นว่า "ท่านทั้งหมด ก็จะเป็นอย่างนี้ เมื่อ เสด็จไปตำหนักของพระองค์แล้ว ควร จัดแจงสิ่งที่ควรจัดแจง ควรสังเวยบุตร ภรรยา แล้วแก้ภาระออก". เจ้าลิจจวี เหล่านั้น ได้ทรงทำตามนั้น แล้ว ก็ถึงชีพิตักษัยหมดทุกพระองค์.

พญุโลปี มลลิกิ สวาตถิ อาเนติ. सा सौषगुत्तुत्तुं यमगे पुत्तुत्ते विद्यायि. सपुपेपि पुत्तुत्ता सुธา गामसम्पन्ना अहेत्थि. सपुपुत्तिपुत्ते निपुत्तुत्ति पापुत्ति. ऐगेกसुत्तिปริสสहसुत्तिปริวาโร अहिस्सि.

ฝ่ายพันธุลเสนาบดีนำนางมลลิกา ไปยังเมืองสาวัตถี. นางคลอดบุตรฝาแฝด ถึง ๑๖ ครั้ง. บุตรแม่ทั้งหมด เป็นผู้ กล้าหาญ มีกำลังเร็วแรงเข้มแข็ง, เรียบ สำเร็จศิลปศาสตร์ทั้งปวง. แต่ละคนมี

ปีตรา สทุธิ ราชนิเวสน์ คจจนฺตเหติ
 เตเหว ราชขุคณั ปริปุริ. อถกทิวสั
 วินิจฺเจเย กุฏฏญฺฐปราชิตา มนุสฺสา
 พนฺธุลั อาคจฺจนฺตึ ทิสฺวา มหาวิรวั
 วิรวนฺตา วินิจฺเจยามจฺจານั กุฏฏญฺฐกรณั
 ตสฺส อารโจะสฺสุ. โส วินิจฺเจยั คนฺตฺวา
 ตั อญฺญั ตีเรตฺวา สามิกเมว สามิกั
 อกาสิ, อสามิกเมว อสามิกั อกาสิ.
 มหาชนินฺ มหาสทฺเทเน สาธุการั
 ปวตฺเตสิ. ราชชา "กิมิทนุ"ติ ปุจฺฉิตฺวา
 ตมตฺถึ สุตฺวา ตฺสิตฺวา สทฺเพปิ เต
 อมจฺเจ หาเรตฺวา พนฺธุลสฺสฺเสว วินิจฺเจยั
 นิยฺยาเทสิ.

โส ตโต ปฏฺฐายั สมฺมา วินิจฺเจยิ.
 ตโต โปราณนกฺวินิจฺเจยิกา ลญฺจั
 อลภนฺตา อปฺปลาภา หุตฺวา "พนฺธุโล
 รชฺชั ปตฺถเตตี"ติ ราชกุเล ปริภินฺทิสฺสุ.
 ราชชา เตสฺสั กถั คเหตฺวา จิตฺตึ

บุรุษเป็นบริวารคนละ ๑,๐๐๐. พระ
 ลานหลวงก็เต็มแน่นขนาดด้วยบุตรเหล่านั้น
 ผู้ไปยังราชนิเวศน์กับบิดา. อยู่มาวันหนึ่ง
 คนแพ็คดีโก่ง ในการตัดสินคดี เห็น
 พันธุลเสนาบดีเดินมา จึงพากันร้องเรียน
 เสียงดังแข็งแรงแบบ บอกเหตุแห่งคดีโก่งของ
 พวกอำมาตย์ผู้ตัดสินแก่พันธุลเสนาบดีนั้น.
 ท่านพันธุลเสนาบดีนั้น ไปยังที่ตัดสิน
 พิจารณาคดีนั้นใหม่ ได้พิพากษาให้
 เจ้าของนั่นเองเป็นเจ้าของ, พิพากษา
 ผู้ที่มีได้เป็นเจ้าของ มิให้เป็นเจ้าของ.
 มหาชนเปล่งเสียงแรงแช่ของสาธุการด้วยเสียง
 ดังสนั่น. พระราชาตรัสถามว่า "นี่เรื่อง
 อะไรกัน" ทรงสดับความข้อนั้นแล้วทรง
 พอพระทัย ให้ถอดอำมาตย์เหล่านั้นออก
 เสียทั้งหมด ทรงมอบอำนาจการตัดสิน
 ให้พันธุลเสนาบดีผู้เดียวเท่านั้น.

ตั้งแต่นั้นมา พันธุลเสนาบดีนั้นก็ตัดสิน
 อย่างเที่ยงธรรม. ต่อมาพวกอำมาตย์
 ตัดสินชุดเก่าเมื่อไม่ได้สินบน จึงมีรายได้น้อย
 ต่างพากันยุแหย่ราชตระกูลว่า
 "พันธุลเสนาบดีปรารถนาชิงราชสมบัติ".

^๑ ฉ. อญฺญั.

นิคฺคเหตุ นาสกฺขิ, “อิมสฺมี อิธฺเว
 ฆาฏียมาเน, ครหา อุปฺปชฺชิสฺสตี”ติ
 ปุณ จินฺตสิ “ปยุตฺตปุริเสหิ ปจฺจนฺตํ
 ปหฺราเปตฺวา เต ปุณ ปฺลาเปตฺวา
 นินฺตกาเล อนฺตรามคฺเค ปุตฺเตหิ สทฺธิ
 มาราเปตฺุ วมฺภูตี”ติ จินฺตเตวฺวา พนฺรุลํ
 ปกฺโกสาเปตฺวา “ปจฺจนฺโต กิร กุปิโต,
 ตว ปุตฺเตหิ สทฺธิ คนฺตฺวา โจเร
 คณฺหาหิ”ติ ปหิณฺตีวฺวา “ตตฺถเววสฺส
 ทฺวตฺตีสาย ปุตฺเตหิ สทฺธิ สีสํ จินฺทิตฺวา
 อาหฺรธา”ติ เตหิ สทฺธิ อญฺเฌปิ
 สมตฺเตเก มหาโยธฺ เปเสสิ. ตสฺมี
 ปจฺจนฺตํ คจฺจนฺเตยฺเว, “เสนาปติ กิร
 อาคจฺจตี”ติ ปยุตฺตโจรา ปฺลาเยสุ. โส
 ตํ ปเทสํ อวฺวาสาเปตฺวา ฆนฺปทํ
 สนฺนุจเปตฺวา นินฺตติ.

พระราชาทรงเช็ดอ้อยค้ำของพวกอำมาตย์
 เหล่านั้น จนไม่สามารถจะทรงชมพระทัย
 ไปได้ ทรงพระราชดำริอีกว่า “เมื่อ
 พันรุลเสนาบดีนี้ ถูกฆ่าตายในที่นี้, การ
 ตีเตียนก็จะเกิดขึ้น” จึงทรงดำริอีกว่า
 “เราควรให้บุรุษที่จัดขึ้นใจมดีชายแดน
 แล้วจึงฆ่าเขาพร้อมกับบุตรเสียในระหว่าง
 ทาง หลังจากที่เขাপราบพวกก่อการร้าย
 แล้วเดินทางกลับ” จึงรับสั่งให้เรียกพันรุล-
 เสนาบดีมาเฝ้า แล้วทรงสั่งว่า “ทราบว่
 ชายแดนกำเริบเสิบสาน, ท่านพร้อมกับ
 บุตรของท่านจงไปจับพวกโจร” แล้วทรง
 สั่งนายทหารผู้ใหญ่ ผู้มีความสามารถ
 อื่นๆ ไป พร้อมกับคนเหล่านั้นว่า “พวก
 ท่านจงตัดศีรษะ ของพันรุลเสนาบดี
 พร้อมกับบุตรทั้ง ๓๒ คน ที่ชายแดนนั้น
 แล้วนำมา (ให้เรา)”. เมื่อพันรุลเสนาบดี
 นั้นเดินทางไปยังชายแดนนั้นเอง, พวก
 โจรที่จัดไว้ พากันหนีไป เพราะทราบว่า
 “เสนาบดี (แม่ทัพ) กำลังเดินทางมา”.
 พันรุลเสนาบดีนั้นให้พี่น้องประเทศนั้นใหม่
 จัดชนบทให้เรียบร้อยแล้วเดินทางกลับ.

อถสฺส นฺครโต อวิหฺเว จาเน
 เต โยธา สทฺธิ ปุตฺเตหิ สีสํ จินฺทิสฺสุ.

ครั้งนั้น ณ ที่ไม่ไกลจากพระนคร
 นายทหารเหล่านั้น ได้ตัดศีรษะพันรุล-

ตี ทิวส์ มลุลิกาย ปณฺจหิ ภิกฺขุสฺสเดหิ
 สทฺธิ เทว อคฺคสวากา นิมนฺติตา
 โหนฺติ. อถสฺสา ปุพฺพพฺนฺหสมเย
 "สามิกสฺส เต สทฺธิ ปุตุเตหิ สีสํ
 จินฺทิสฺสุ"ติ ปณฺณํ อหริตฺวา อทฺสุ.
 สธา ตํ ปวตฺตี ฅตฺวา กสฺสจฺจ กิณฺจ
 อวตฺวา ปณฺณํ อฺจฺจงฺเก กตฺวา
 ภิกฺขุสงฺฆเมว ปรีวสิ.

อถสฺสา ปริจาริกา ภิกฺขุณฺโณ ฆตฺตี ทตฺวา
 สปิปาตี^๑ อหฺรณฺติโย เถรณํ ปุโรโต
 ปาตี^๒ ภินฺทิสฺสุ. ฐมฺมเสนาปติ "อุปาสิเก
 ภาทณฺธมฺมํ ภินฺนํ, น จินฺตเตตฺตพฺพนฺ"ติ
 อหฺ. สธา อฺจฺจงฺกโต ปณฺณํ นีหริตฺวา
 "ทวตฺตีสฺยา ปุตุเตหิ สทฺธิ ปิตฺ สีสํ
 จินฺนฺนฺติ เม อิมํ ปณฺณํ อหฺริสฺสุ,
 อหํ อิทํ สุตฺวาปี น จินฺตมิ, อิมิสฺสา
 ปน สปปิปาตียา"^๓ ภินฺนนาย ก็
 จินฺตเตยฺยามี ภาทฺเต"ติ อหฺ. ฐมฺมเสนาปติ
 "อนิมิตฺตมนฺนญฺญาตฺนฺ"ติอาทีนํ วตฺวา

เสนาบดีนั้น พร้อมบุตรทุกคน. วันนั้น
 นางมัลลิกานิมนต์พระอัครสวาททั้งสอง
 พร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป. ต่อมาในเวลา
 เย็นคนนำหนังสือมาให้ชาวแก่นางมัลลิกา
 นั้นว่า "นายทหารตัดศีรษะสามีของท่าน
 พร้อมบุตรทุกคนแล้ว". นางมัลลิกานั้น
 ทราบเรื่องนั้นแล้ว ไม่พูดอะไรกับใครเลย
 เอาหนังสือหนีบไว้ที่ชายพก แล้วอึ้งคาส
 (เลี้ยง) ภิกษุสงฆ์ต่อไป.

ขณะนั้น สาวใช้ของนาง ครั้นถวาย
 ภัตตาหารแก่ภิกษุแล้วกำลังนำถาดเนยใส
 มา ได้ทำถาด(ตก)แตกต่อหน้าพระเถระ.
 พระสารีบุตรธรรมเสนาบดี จึงกล่าวว่า
 "อุปาสิกา วัตถุมีอันแตกเป็นธรรมดา
 ก็แตกไปแล้ว, ท่านไม่ควรคิดกังวล".
 นางมัลลิกานั้น นำหนังสือออกจากชายพก
 เรียกว่า "คนนำหนังสือนี้มาให้ชาวดิฉันว่า
 'โจรตัดศีรษะบิดาพร้อมทั้งบุตรทั้ง ๓๒ คน
 แล้ว ดิฉันแม่ได้ยินเรื่องนี้แล้วยังไม่คิด
 อะไร, แต่ว่า เมื่อถาดเนยใสใบนี้แตกไป

^๑ ฉ. สปปิจาทฺตี.

^๒ ฉ. จาทฺตี.

^๓ ฉ. สปปิจาทฺตียา.

ธมฺมํ เทเสตุวา อญฺญาเยสนา วิหารํ
 อคฺมาสิ. สปิ ทฺวตฺตีสสุณฺนิสาโย
 ปกฺโกสาเปตฺวา “ตุมหากํ สามิกา
 นิรปราธา, อตฺตโน ปริมกมฺมผลํ ลภีสุ,
 ตุมฺเห มา โสจิตฺต มา ปริเทวิตฺต,
 รมฺโอบ อฺปฺริ มโนปฺโทสํ มา กริตฺถา”ติ
 โอบฺวิทฺติ.

รมฺโอบ จารฺปฺริสา^๑ ตํ กถํ
 สุตฺวา คนฺตุวา เตสํ นิทฺโทสกาวั
 รมฺโอบ กเถสฺส. ราชา สํเวคฺปฺตฺโต
 ตสฺสา นิเวสนํ คนฺตุวา มลฺลิกญฺจ
 สุนฺนิสาโย จสฺสา โทสํ ชมาเปตฺวา
 มลฺลิกาย วรํ อทาสิ. ส “คฺหิตฺโต เม
 โทตฺตุ”ติ วตฺวา ตสฺมี คเต มตฺกมฺตฺตํ
 ทตฺวา นฺหาตฺวา ราชานํ อฺปฺสงฺกมิตฺวา

แล้ว ทำไมดิฉันจะพึงคิดเล่า พระคุณเจ้า
 ผู้เจริญ”. พระสารีบุตรธรรมเสนาบดี
 จึงกล่าวว่า “ความตายไม่มีเหตุ เป็นที่
 กำหนดรู้ไม่ได้” ดังนี้เป็นต้น ครั้นแสดง
 ธรรมแล้วก็ลุกจากอาสนะไปยังวิหาร.
 ฝ่ายนางมัลลิกาเมื่อนั้น ให้เรียกลูกสะใภ้
 ทั้ง ๓๒ คนมาแล้ว กล่าวสอนว่า “สามี
 ของพวกเธอไม่มีความผิด, ได้รับผลกระทบ
 ในชาติก่อนของตน, พวกเธออย่าได้
 เศร้าโศกร่ำไห้ อย่าทำใจประทุษร้าย
 ต่อพระราชา”.

พวกทหารสอดแนมของพระราชา
 ได้ยินถ้อยคำนั้นแล้ว ไปกราบทูลให้พระ
 ราชาทรงทราบถึงความที่พันธุลเสนาบดี
 และบุตรเหล่านั้นไม่มีความผิด. พระราชา
 ทรงสลดพระทัย จึงเสด็จไปยังนิเวศน์ของ
 นางมัลลิกานั้น ทรงขอโทษนางมัลลิกา
 และลูกสะใภ้ของนาง แล้วได้พระราชทาน
 พรแก่นางมัลลิกา. นางกราบทูลว่า “ขอ
 จงเป็นพรที่หม่อมฉันรับแล้ว” เมื่อพระ
 ราชานั้นเสด็จไปแล้ว ก็ถวายภัตตาหาร
 เพื่อผู้ตาย ครั้นอาบน้ำแล้ว ก็เข้าไปเฝ้า

^๑ ฉ. จรฺปฺริสา.

“เทว ตุมเหหิ เม วโร ทินฺโน, มม
 อญฺเณน อตุโถ นตฺถิ, ทฺวตฺตีสาย
 เม สุณฺนิสํ นมฺมญจ กุลคมํ
 อญฺชานาถา”ติ อาห. ราชฯ ตสฺสา
 วจํ สมนฺปฏิจฺฉิ. สฯ ทฺวตฺตีสสุณฺนิสํโย
 สกสกฺกํ ฆเเสตฺวา สยํ กุณฺนารนคเร
 อตฺตโน กุลสมฺริ อคฺมาสิ. ราชฯปิ
 พนฺรฺรูลเสนาปติโน ภาคิเนยฺยสฺส
 ที่มฺการายนสฺส นาม เสนาปติญฺจํ
 อทาสิ. โส ปน “มาตุไล เม อิมินา
 มาริตฺ”ติ ญฺโอบ โอตารํ คเวสนฺโต
 จรฺติ. ราชฯ นิรปฺราธสฺส พนฺรฺรูลสฺส
 มาริตกาลโต ปญฺจาย วิปฺปฏิสําริ
 จิตฺตสฺสาทํ น ลภฺติ, ราชฯสุขํ นานฺโนทฺติ.

ตทา สตฺถา สากิยานํ เวตฺตุนฺนฺปนฺนํ
 กุล^๑ นาม นิคมํ อฺปนฺนิสฺสํ วิหฺรติ.

พระราชกราบทูลว่า “ขอเดชะ พระองค์
 ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พระองค์พระ
 ราชทานพรแก่หม่อมฉันไว้แล้ว หม่อมฉัน
 ไม่มีความต้องการด้วยสิ่งอื่น, ขอพระองค์
 โปรดทรงอนุญาตให้ลูกสะใภ้ ๓๒ คน
 ของหม่อมฉัน และหม่อมฉันกลับไปยัง
 ตระกูลด้วยเถิด”. พระราชาทรงรับคำ
 ของนาง. นางมัลลิกานั้นได้ส่งลูกสะใภ้
 ๓๒ คนไปยังตระกูลของตน ๆ แล้วตนเอง
 ได้ไปยังเรือนตระกูลของตน ในพระนคร
 กุสินารา. ฝ่ายพระราชาได้พระราชทาน
 ตำแหน่งเสนาบดีแก่ที่มการายนะ ผู้เป็น
 หลานของพันธุเสนาบดี. อนึ่ง
 ที่มการายนะนั้น เทียวจ้องหาโอกาส
 ของพระราชาว่า “พระราชาองค์นี้ฆ่าลูก
 ของเรา”. ตั้งแต่เวลาที่พระองค์รับสั่ง
 ให้ฆ่าพันธุเสนาบดี ผู้ปราศจากความ
 ผิดแล้ว พระราชาก็ทรงเดือดร้อน
 พระราชหฤทัย ไม่ทรงพระสำราญเลย,
 จึงไม่ได้เสวยความสุขในราชสมบัติ.

ครั้งนั้น พระศาสดาเสด็จประทับ
 อาศัณนิคมชื่อกุละ ซึ่งเป็นป่าหวายของ

^๑ ฉ. เวฬุ นาม.

ราชา ตตถ คนตุวา อารามโต อวิหุเว
 ขนุธาวารี นิวาเสตุวา มหนุเตน
 ปริวาเรน “สตถาริ วนุหามี”ติ วิหาริ
 คนตุวา ปญจราชกกุฏภณฺขานิ
 ที่มการายนสุส ทตุวา เอกโกว คนฺธกุฎิ
 ปาวิสสิ. สพุพิ ฐมฺมเจตียสุตฺตนิยามเนว
 เวทิตพุพิ. ตสฺมี คนฺธกุฎิ ปวิญฺเจ,
 ที่มการายนโน ตานิ ราชกกุฏภณฺขานิ
 คเหตุวา วิญฺญูภิ ราชานํ กตุวา รณฺโณ
 เอกิ อสฺสํ เอกญฺจ อุปฺภูจฺจานการิกิ
 มาตุคามํ นิเวตฺเตตุวา สวตฺถิ อคฺมาสิ.

ราชา สตถารา สพุธิ ปียกถิ กเถตุวา
 นิภฺขนฺโต, เสนํ อทิสฺวา ตํ มาตุคามํ
 ปุจฺฉิตฺวา ตํ ปวตฺติ สุตฺวา “อหิ
 ภาคินเญยฺยํ อชาตสตุตฺตํ อาทาย
 อาคนตุวา วิญฺญูภิ คเหตุวาสมี”ติ
 ราชคฺชนครํ คจฺฉนฺโต วิกาเล ทฺวาเรสุ
 ปิทฺทิตฺเตสุ, นครํ ปวิสิตฺตํ อสกุโกนฺโต
 เอกิสฺสา สาลาย นิปฺชฺชิตฺวา วาตาตเปน

เจ้าสาภิยะทั้งหลาย. พระราชาเสด็จไป
 ณ ที่นั้น ทรงตั้งค่ายในที่ไมไกลจาก
 อาราม แล้วเสด็จไปยังพระวิหารพร้อม
 ด้วยบริวารเป็นอันมาก ด้วยตั้งพระทัยว่า
 “เราจะถวายบังคมพระศาสดา” ทรงมอบ
 เบญจราชกกุฏภณฺขานิแก่ที่มการายนแล้ว
 เสด็จเข้าสู่พระคันธกุฎิแต่ลำพังพระองค์
 เดียว. เรื่องทั้งหมดพึงทราบตามแนวแห่ง
 ธรรมเจตียสุตฺตนั้นเอง. เมื่อพระราชานั้น
 เสด็จเข้าไปยังพระคันธกุฎิแล้ว, ที่ม-
 การายนะรับเครื่องราชกกุฏภณฺขานิเหล่านั้น
 แล้วตั้งวิญฺญูภุมารเป็นพระราชา เหลือไว้
 แต่มีตัวหนึ่งกับหญิงรับใช้ใกล้ชิดคนหนึ่ง
 เพื่อพระราชา แล้วกลับไปเมืองสาวัตถี.

พระราชาทรงปราศัยค่านารัก(เป็นกันเอง)
 กับพระศาสดาแล้วเสด็จออกไป, ครั้น
 ทอดพระเนตรไม่เห็นกองทัพ จึงตรัสถาม
 หญิงนั้น ทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว ทรงดำริว่า
 “เราจะพาพระเจ้าอชาตศัตรูผู้เป็นหลาน
 มาจับวิญฺญูภุมาร” แล้วเสด็จไปพระนคร
 ราชคฤห์ เมื่อประตูเมืองปิดแล้ว ในเวลา
 วิกาล, ไม่สามารถจะเสด็จเข้าไปยัง
 พระนครได้จึงเสด็จบรรทม ณ ศาลา
 หลังหนึ่ง เมื่อทรงบอบช้ำมาด้วยลมและ

กิลมนุโต รตติภาเค ตตฺถเวว กาลมกาสิ.
 วิภาตาย รตติยา, “เทว โกสลนรินฺท
 อิทานิ อนาโถสิ ชาโต”ติ วิลปนฺติยา
 ตสฺสา อิตฺติยา ปริเทวสทฺทํ สุตฺวา
 รมฺโถ อาโรเจสุ. โส มาตุลสฺส
 มหนฺเตน สกฺกาเรน สรีริกัจจํ กาเรสิ.

วิญฺญโกปี รชฺชํ ลภิตฺวา ตํ เวรี
 สริตฺวา “สพฺเพปี สากิเย มาเรสุสามิ”ติ
 มหฺติยา เสนาย นิกุมมิ. ตํ ทิวสํ
 สตฺถา ปจฺจุสสมเย โลกํ โอลิเกนฺโต
 ภาตีสฺมุสฺส วินาสํ ทิสฺวา “ภาตีสฺมุคฺหิ
 กาคฺตุ วมฺภูตึ”ติ จินฺเตตฺตฺวา ปุพฺพพฺนฺหสมเย
 ปิณฺฑทฺทาย จริตฺวา ปิณฺฑทฺปาตปฏิกฺกนฺโต
 คนฺธกุญฺธิยํ สีหเสยฺยํ กปฺเปตฺตฺวา
 สายณฺหสมเย อากาเสน คนฺตฺวา
 กปิลวตฺตฺตฺสามนฺเต เอกสฺมี กพรจฺฉาเย
 รุกฺขมฺมุเล นิสีทิ. ตโต อวิหฺวเร วิญฺญาสฺส
 รชฺชสิมาຍํ มหนฺตฺโต สณฺฑทฺจฺฉาโย

แดต ในเวลากลางคืน ได้สวรรคตใน
 ศาลาหลังนั้นนั่นเอง. เมื่อราตรีสว่าง,
 ประชาชนได้ยินเสียงร่ำไห้ของหญิงคนนั้น
 ผู้บ่นเพื่อรำพันอยู่ว่า “พระเจ้าโกศล
 จอมนรชน บัดนี้ พระองค์กลายเป็นผู้ไร้
 ที่พึ่งเสียแล้ว” จึงกราบทูลแด่พระราชา.
 พระเจ้าอชาตศัตรูนั้น ทรงมีรับสั่งให้
 จัดงานถวายพระเพลิงพระศพพระเจ้าลุง
 ด้วยสักการะอันยิ่งใหญ่.

ฝ่ายวิญญุกุมาร ครั้นได้รับราช-
 สมบัติแล้ว ก็ระลึกได้ถึงเวรนั้น จึงเสด็จ
 กริธาทัพใหญ่ออกไปด้วยหมายพระทัยว่า
 “เราจะฆ่าพวกสากิยะเสียทั้งหมด”. วันนั้น
 พระศาสดา ทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลา
 ไกลรุ่ง ทรงเห็นความพินาศของหมู่
 พระญาติ จึงทรงดำริว่า “เราควรทำการ
 สงเคราะห์พระญาติ” ในเวลาเช้าจึงเสด็จ
 เทียวบิณฑบาต เสด็จกลับจากบิณฑบาต
 แล้วสำเร็จการบรรทมสี่ไฮยาสน์ในพระ
 คันธกุญี เวลาเย็นเสด็จเหาะไปทางอากาศ
 ประทับนั่งที่โคนต้นไม้ มีเงาห่างต้นหนึ่ง
 ไกลซ้ายแดนเมืองกบิลพัสดุ์. ในที่ไม่ไกล
 จากที่ประทับนั้น ในราชอาณาจักรของ
 พระเจ้าวิญญูเกะ มีต้นไทรใหญ่ มีร่มเงา

โธโลเกตุวา เตลล์ นทียัม วิสปกุเขปน-
 ปาปกมมสุส อปปฏิพาหิยภาวํ ฌตฺวา
 จตฺตฺวาเร น อคมาสิ. วิญญูโภา ราชา
 ซีรปิวทากรเก อาที กตฺวา สพฺพ
 สากิเย ฆาฏฺตฺวา คลโลหิตน
 นิสินฺนผลกั โหวิตฺวา ปจฺจาคุมมาสิ.

สตฺถริ ปน ตตฺติยวาเร คมนโต
 ปจฺจาคนฺตฺวา ปุนทิวเส ปิณฺฑทาย
 จริตฺวา นิฏฺฐาปีตภตฺตกิจฺเจ คนฺธกุญฺยั
 ปวิสฺนุเต, สายณฺเห สฺนุณีปิตฺตา ภิกฺขุ
 ธมฺมสภายั นิสีทิตฺวา “อาวุโส สตฺถา
 อตฺตานั ทสฺเสตฺวา ราชานั นินฺตเตตฺวา
 ฌาตเก มรณฺภยา โฆเจสิ, เหว
 ฌาตกานั อตฺถจโร สตฺถา”ติ ภควโต
 คุณกถั กถสฺสุ. สตฺถา อาคนฺตฺวา
 “กาย นฺตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย
 สฺนุณิสินฺนา”ติ ปุจฺฉิตฺวา “อิมาย

ของเจ้าสากิยะทั้งหลาย ทรงทราบถึง
 ความที่บาปกรรม คือการโปรยยาพิษ
 ลงในแม่น้ำ ของเจ้าสากิยะเหล่านั้น
 เป็นสิ่งอันใคร ๆ ห้ามไม่ได้ ในครั้งที่สี่
 จึงไม่ได้เสด็จไป. พระเจ้าวิญญูภะจึง
 ทรงปลงพระชนม์พวกเจ้าสากิยะทั้งหมด
 ตั้งแต่เจ้าศากยทากรที่ยังดีมนมเป็นต้น
 ทรงใช้โลหิตในลำคอ ล้างแผ่นกระดาน
 ที่พระองค์ประทับนั่งแล้วเสด็จกลับ.

ก็เมื่อพระศาสดาเสด็จกลับจากการเสด็จ
 ในครั้งที่สามแล้ว เสด็จเที่ยววิณฑนาต
 ในวันรุ่งขึ้น ทรงทำภัตกิจเสร็จแล้วเสด็จ
 เข้าไปในพระคันธกุญฺยั, พวกภิกษุหนึ่ง
 ประชุมกันเวลาเย็น ในธรรมสภากล่าว
 สรรเสริญคุณ ของพระผู้มีพระภาคว่า
 “ดูกรผู้มีอายุ พระศาสดาทรงแสดง
 พระองค์ให้พระราชาเสด็จกลับได้ ทรง
 เปลื้องพระญาติให้พ้นจากภัยคือความตาย,
 พระศาสดาทรงประพฤติประโยชน์ต่อ
 พระญาติด้วยประการฉะนี้”. พระศาสดา
 เสด็จมาตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย
 เวลานี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่อง
 อะไร” เมื่อพวกภิกษุ กราบทูลว่า

นามา"ติ วุตเต "น ภิกขเว อิทาเนว
ตถาคโต ฌาตกานํ อตถํ จรติ,
ปุปฺเพปิ อจฺริเยวา"ติ วุตฺวา เตหิ
ยาจิตอ อตีตํ อานริ

อตีเต พาราณสียํ พุรหมทตฺโต
นาม ราชา ทสราชนเม อโกเปตฺวา
ธมฺเมน รชฺชํ กานฺเรนฺโต เอกทิวสํ
จินฺตสิ "ชมฺพฺที่ปตฺเล ราชาโน
พหุณฺมณฺสฺ ปาสาทฺเส วสนฺติ, ตสฺมา
พหฺนึ ฌมฺภานึ ปาสาทกรณํ นาม
อนจฺจริยํ, ยนฺนุนานํ เอกณฺมภํ ปาสาทํ
กเรยฺยํ, เอวํ สพฺพราชาณํ อคฺคราชา
ภวิสฺสามิ"ติ. โส วพฺตมกึ ปกฺโกสาเปตฺวา
"มยฺหํ โสภคฺคปฺตฺตํ เอกณฺมภํ
ปาสาทํ กโรถา"ติ อาน. เต "สาธฺ"ติ
สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา อรณฺณํ ปวิสิตฺวา
อุชฺมหนฺเต เอกณฺมภกปาสาทารเห พหุ
รฺกฺเข ทิสฺวา "อิมํ รฺกฺขา สนฺติ,
มคฺโค ปน วิสโม น สกฺกา

"ด้วยเรื่องนี้พระเจ้าข้า" จึงตรัสต่อไปว่า
"ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตประพาศประโยชน์
เพื่อพระญาติทั้งหลาย ไม่ใช่แต่เวลานี้
เท่านั้น, แม้ในชาติก่อนก็ได้ประพาศแล้ว
เช่นเดียวกัน" อันภิกษุเหล่านั้นนุก
อรรณาแล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาว่า

ในอดีตกาล พระราชาทรงพระนาม
ว่าพรหมทัต ทรงศพิชราชธรรม เสวย
ราชสมบัติโดยธรรม ในพระนครพาราณสี
วันหนึ่งทรงดำริว่า "ทั่วพื้นชมพูทวีป
พระราชาทั้งหลายประทับอยู่ในปราสาท
มีเสาหลายต้น, เพราะฉะนั้น การสร้าง
ปราสาทด้วยเสาเป็นจำนวนมาก จึงไม่
เป็นของน่าอัศจรรย์, ถ้ากระไร เราพึง
สร้างปราสาทเสาเดียว, เมื่อเป็นเช่นนี้
เราก็จะเป็นพระราชาผู้เลิศกว่าพระราชา
ทั้งปวง". พระองค์จึงรับสั่งให้เรียก
นายช่างไม้มาเฝ้า ตรัสสั่งว่า "ท่านจง
สร้างปราสาทเสาเดียวให้เลิศด้วยความงาม
แก่เรา". พวกช่างไม้รับพระราชดำรัสว่า
"ดีแล้ว" แล้วพากันเข้าป่าเห็นต้นไม้เป็น
อันมากทั้งตรงทั้งใหญ่ สมควรแก่ปราสาท
เสาเดียว จึงพากันครุ่นคิดว่า "ต้นไม้
เหล่านี้มีอยู่, แต่ว่าหนทางไม่เรียบ ไม่

โธตาเรตฺ์. รมฺโอบ อาจิกฺขิสฺสามา”ติ
จินฺเตตฺวา ตถา อภิสุ.

ราชา “เยน เกนจि อุปาเยน สณิกิ
โธตาเรธา”ติ วตฺวา “เทว เกนจि
อุปาเยน น สกฺกา”ติ วุตฺเต “เตนหิ
มม อุยฺยานเ อเอกิ รุกฺขิ อุปธาเรธา”ติ
อาห. วพฺตฺมกิ อุยฺยานิ คนฺตฺวา เอกิ
สุชาตี อุชฺกั คามนิคมฺปฺชิติ ราชกฺลโตปิ
ลทฺรพฺลิกมฺมึ มงฺคลสาลรุกฺขิ ทิสฺวา
รมฺโอบ สนฺติกิ คนฺตฺวา ตมตฺถิ
อาโรเจสุ.

ราชา “อุยฺยานเ รุกฺโข นาม มม
ปฺภิลฺลฺโห, คจฺจถ ตํ จินฺทาธา”ติ อาห.
เต “สาธฺุ”ติ สมฺปฺภิจฺฉิตฺวา คนฺธมาลาหิ-
หตฺถา อุยฺยานิ คนฺตฺวา รุกฺเข
คนฺธปฺลวจฺฉลิกิ ทตฺวา สุตฺเตน
ปริกฺขิปิตฺวา ปุปฺผกณฺณิกิ พนฺธิตฺวา
ทีปิ ฆาเลตฺวา พฺลิกมฺมึ กตฺวา “อิโต
สตุตฺเตม ทิวเส อาคนฺตฺวา รุกฺขิ
จินฺทิสฺสาม ราชา เจทาเปสิ”^๑ อิมฺสฺมี

สามารถจะชักลากออกไปได้, พวกเราจะ
กราบพูลพระราชา” แล้วก็ทำตามนั้น.

พระราชชาติรัสสั่งว่า “พวกท่านจงใช้อุบาย
อย่างใดอย่างหนึ่ง ค่อย ๆ ชักลากออก
มา” เมื่อพวกเขาไม่กราบพูลว่า “ข้าแต่
สมมติเทพ ไม่สามารถจะใช้อุบายอะไร
ได้” จึงตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจง
พิจารณาดูต้นไม้ต้นหนึ่งในอุทยานของเรา
เถิด”. พวกเขาไม่ไปยังพระราชอุทยาน
เห็นไม้รังมงคลต้นหนึ่งเจริญงอกงามดี มี
ลำต้นขึ้นตรงเป็นไม้ที่ชาวคามนิคมบูชา
ทั้งได้รับปลื้มกรรมจากราชตระกูล จึงไปยัง
ราชสำนัก กราบพูลเนื้อความนั้น.

พระราชชาติรัสสั่งว่า “ธรรมดาว่าต้นไม้ใน
อุทยาน เป็นของที่เรามาได้มาโดยเฉพาะ,
พวกท่านจงไปตัดต้นไม้ขึ้นมา. พวกเขาไม่
รับพระราชโองการว่า “สาธฺุ” จึงพากันถือ
ของหอมและดอกไม้เป็นต้น ไปยังพระ
อุทยานให้การจุมเจิมด้วยของหอมทั้ง ๕
ที่ต้นไม้ ใช้เชือกด้ายวงรอบ ผูกข้อ
ดอกไม้ ตามประทีป ทำปลื้มกรรม
บวงสรวงประกาศให้ได้ยินว่า “ในวันที่ ๗

^๑ ฉ. จินฺทาเปสิ.

รุกเข นิพพุตตเทวตา อณฺณตถ คจฺจนฺตุ
อมฺหากํ โทโส นตฺถี”ติ สาเวสุ.

อถ ตสฺมี นิพพุตตเทวตา^๑ ตํ
วจนํ สุตฺวา “นิสฺสํสยํ อิเม วฑฺฒกึ
อิมํ รุกฺขํ จินฺนทิสฺสนฺตติ, วิมานํ เม
นสฺสิสฺสตติ, วิมานปริยฺนตฺติกเมว โข ปน
มยฺหํ ชีวิตํ, อิมญจ รุกฺขํ ปริวาเรตฺวา
จิตฺเตสุ ตฺรณฺสาสรุกฺเขสุ นิพพุตฺตานํ มม
ภาตติเทวตานํปี พฺหุณี วิมานานิ
นสฺสิสฺสสนฺตติ, น โข ปน มํ ตถา
อตฺตโน วินาโส พารตี ยถา ภาตีนํ,
ตสฺมา มยา เนสํ ชีวิตทานํ^๒ ทาตุ
วฏฺฏตี”ติ จินฺเตตฺวา อฑฺฒมรตฺติกสมเย^๓
ทิพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑลิตอ รณฺโณ
สิริคพฺภํ ปวิสิตฺวา สกฺลคพฺภํ เอโกภาสํ
กตฺวา อุสฺสึสฺสกปฺสฺเส โรทฺมานอ

แต่นี้ไป พวกเราจะมาตัดต้นไม้ พระราชา
รับสั่งให้ตัด เทพยดาที่บังเกิดที่ต้นไม้
จงไปในที่อื่น พวกเราไม่มีความ
ประทุษร้าย.

ครั้งนั้น เทพยดาที่เกิดที่ต้นไม้
ได้ยินคำนั้นแล้วคิดว่า “ช่างไม่เหล่านี้จะ
ตัดต้นไม้โดยไม่ต้องสงสัย วิมานของ
เราก็จะพังพินาศ, ก็ชีวิตของเรามีวิมาน
สำคัญที่สุด, และวิมานเป็นอันมาก
แม้ของเหล่าเทพยดาผู้เป็นญาติของเรา
ที่เกิดที่ต้นไม้รังอ่อน ซึ่งยืนต้นล้อมรอบ
ต้นไม้ ก็จะถูกพังพินาศไปด้วย,
ก็ความพินาศของตนจะไม่เบียดเบียนเรา
เหมือนความพินาศเบียดเบียนพวกญาติ,
เพราะฉะนั้น สมควรที่เราจะให้ชีวิตแก่
พวกญาติเหล่านั้น” ประดับเครื่อง
อสังการทิพย์ เข้าไปยังห้องพระบรรทม
อันมีสิริของพระราชา ในเวลาเที่ยงคืน
บันดาลทั่วทั้งห้องให้มีแสงสว่างจ้าเป็น
อันเดียวกัน ยืนร่ำให้อยู่ข้างหัวพระแท่น

^๑ น. นิพพุตโต เทวปฺตโต.

^๒ น. ชีวิตํ.

^๓ น. อฑฺฒมรตฺตสมเย.

อภูจาสี. ราชา ตัม ทิสฺวา ภัตตสิโต
เตน สทุธิ สลฺลปฺนฺโต ปจฺมํ คาคฺคมาห

ที่บรรทม. พระราชาทอดพระเนตรเห็น
เทพยดานั้นแล้ว ทรงสะดุ้งตกพระทัย
เมื่อจะทรงสนทนา กับเทพยดานั้น
จึงตรัสคาถาที่หนึ่งว่า

๑๓. "กา ตฺวํ สฺพุเชหิ วตฺถเหหิ
อเม เวหายสฺสนฺจิตา
เกน ตฺยสฺสุณฺนิ วตฺตฺนฺติ
กุโต ตัม ภายมาคตฺนฺ"ติ.

ตตฺถ กา ตฺวฺนฺติ นาคยฺกฺข-
สฺปฺณฺณสฺสกาทิสฺสุ กา นาม ตฺวฺนฺติ
ปฺจุจฺติ.

วตฺถเหหิติ วจฺนมตฺตเมเวตฺ. สฺพุเพปิ ปน
ทิพฺพาลงฺกาเร สฺนฺธาเยวมาห. อเมติ
อปฺปฏิเม อากาเส. เวหาสฺยฺนฺติ ตฺสฺเสว
เวจฺจํ.

เกน ตฺยสฺสุณฺนิติ เกน การณฺน ตว
อสุณฺนิ ปวตฺตฺนฺติ. กุโตติ ภาตฺติวิโยคธ-

๑๓. "ท่านเป็นใคร มีผ้าสะอาดหมดจด
มาเย็นอยู่ในอากาศ เพราะเหตุไร
น้ำตาของท่านจึงหลังไหล ภัยจาก
ที่ไหนมาถึงท่าน".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่าน
เป็นใคร พระราชาตรัสถามว่า ท่านมี
นามว่าอะไร ในบรรดานาค ยักษ์ ครุฑ
และทำวสัฏกะเป็นต้น.

คำว่า มีผ้า นี้เป็นเพียงคำพูดเท่านั้น.
แต่ว่าพระราชาตรัสหมายถึง เครื่อง
อสังการทิพย์แม้ทั้งหมด. คำว่า
ในอากาศ ได้แก่ ในอากาศอันไม่มี
อะไรกระทบถูกต้อง. คำว่า เวหาสย์
เป็นคำไวพจน์ของคำว่า อเม นั้นนั่นเอง.

คำว่า เพราะเหตุไร น้ำตาของท่าน
ความว่า เพราะเหตุไร น้ำตาของท่าน
จึงหลังไหล. คำว่า จากที่ไหน
พระราชาตรัสถามว่า ภัยนั้นมาถึงท่าน

วินาสาทีนํ กิํ นิสฺสาย ตํ ภายมาคตฺนฺติ เพราะอาศัยเหตุอะไร บรรดาเหตุมี
 ปุจฺจติ. ความพลัดพรากจากญาติและความพินาศ
 แห่งทรัพย์เป็นต้น.

ตํ สุตฺวา เทวราชา เทว คาธา เทวราช พิงพระดำรัสนั้นแล้ว
 อภาสี ได้กล่าวสองคาถาว่า

๑๔. "ตเวว เทว วิชิตะ
 ภทฺทสาลิตฺติ มํ วิฑฺฐ
 สฺกุจฺฉิสฺสสฺสสุทฺธานิ
 ติญฺจโต ปุชฺิตสฺส เม.

๑๔. "ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมติเทพ
 เมื่อหม่อมฉันได้รับการบูชา ดำรง
 อยู่ ๖๐,๐๐๐ ปี ชนทั้งหลาย
 รู้จักหม่อมฉันว่าภัททสาละ ใน
 เว้นแคว้นของพระองค์นั้นแหละ.

๑๕. การยฺนฺตา นครานิ
 อคาเร จ ทิสฺมุปฺติ
 วิวิธે จาปิ ปาสาเท
 น มนฺเต อวมณฺณิสุํ
 ยเถว มนฺเต ปุเชสฺสุํ
 ตเถว ตฺวปี ปุชฺยา"ติ.

๑๕. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นใหญ่ในทิศ
 พระราชาพระองค์ก่อน ๆ เมื่อทรง
 ให้สร้างพระนคร อาคาร และ
 ปราสาทต่าง ๆ พระราชาเหล่านั้น
 มิได้ดูหมิ่นหม่อมฉันเลย พระราชา
 เหล่านั้น บูชาหม่อมฉัน ฉันใด
 แม้พระองค์ ก็ควรบูชาหม่อมฉัน
 ฉะนั้นเกิด".

ตตฺถ ติญฺจโตติ มหาราช สกฺล-
 พาราณสินฺคเรณ เจว คามนิคฺเมหิ จ
 ตยา จ ปุชฺิตสฺส นิจฺจํ พลิกมฺมณฺจ
 สกฺการณฺจ ลภนฺตสฺส มยฺหิ อิมสฺมี.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ดำรงอยู่
 เทวราชาทูลชี้แจงว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า
 เมื่อหม่อมฉันซึ่งชาวพระนครพาราณสี
 ทั้งสิ้น ชาวคามนิคมทั้งหลาย และ

อุยยานะ ติวฺจนฺตสฺส เอตฺตโก กาลิ
คโตติ ทสฺเสติ.

นคฺรานีติ นคฺรปฏิสงฺขรณฺมมานิ. อคฺคาเร
จาทิ ภูมิกฺเขหานิ. ทิสฺมปฺตีติ ทิสานํ
ปฺตี มหาราชา.

น มนฺเตติ เต นคฺรปฏิสงฺขรณานิทฺติ
กโรนฺตาค อิมฺสุมิ นคฺเร ปฺราณก-
ราชาโน มํ นาทิมณฺเฑสิ นาทิกุมฺหิสิ
น วิเหจฺสุ, มม นินฺวาสรุกฺขํ จินฺหิตฺวา
อตฺตโน กมฺมํ น กริสิ, มยฺหํ ปน
สกุการเมว กริสิติ อวจ.

ยถฺวาทิ ตสฺมา ยถฺว เต ปฺราณก-
ราชาโน มํ ปุชฺชิสฺสุ, เอโกปิ อิมํ รุกฺขํ
น จินฺหาเปติ, ตวณฺจปิ ตถฺว ปุชฺช

พระองค์ บุษาลแล้ว ได้รับพลีกรรมและ
สักการะเนื่องนิത്യดำรงอยู่ในอุทยานนี้
กาลเวลาประมาณถึงเพียงนี้ ผ่านไปแล้ว.

คำว่า พระนคฺร ได้แก่ การงานคือการ
ปฏิสังขรณ์พระนคฺร. คำว่า อคฺคาเร คือ
เรือนที่ปลูกเหนือพื้นดิน. คำว่า ผู้เป็นใหญ่
ในทิส ความว่า ข้าแต่มหาราชาเจ้า
ผู้เป็นใหญ่แห่งทิศทั้งหลาย.

คำว่า พระราชาเหล่านั้น มิได้ดูหมิ่น
หม่อมฉันเลย เทวราชได้ทูลว่า พระ
ราชาองค์ก่อน ๆ เหล่านั้น ในพระนคฺรนี้
เมื่อจะทำการปฏิสังขรณ์พระนคฺรเป็นต้น
มิได้ดูหมิ่นหม่อมฉันเลย คือมิได้ล่วงเกิน
ได้แก่ ไม่เคยเบียดเบียน, คือไม่เคยตัด
ต้นไม้อันเป็นที่อยู่ของหม่อมฉัน ทรงทำ
การงานของพระองค์ แต่ว่าได้ทรงทำแต่
สักการะแก่หม่อมฉันเท่านั้น.

คำว่า จันฺได ความว่า เพราะเหตุนั้น
พระราชาพระองค์ก่อน ๆ เหล่านั้น ย่อม
บูชาหม่อมฉัน, แม้ราชาพระองค์หนึ่ง ก็
มิได้สั่งให้ตัดต้นไม้ฉันใดแล แม้พระองค์
ก็โปรดบูชา คืออย่าทรงให้ตัดต้นไม้ของ

มา เม รุกข์ เจทยิติ. ตโต ราชา
เทว คาทา อภาสิ

๑๖. "ตว อหิ น ปสุสามิ
 ถูลิ กาเยน เต ทุมิ
 อาโรหปริณาเหน
 อภिरูโปสิ ชาติยา.

๑๗. ปาสาทิ การยิสสามิ
 เอกถมุกิ มโนรมิ
 ตตถ ติ อูปเนสุสามิ
 จิรนเต ยกุช ชีวิตนุ"ติ.

ตตถ กาเยนาติ ปมาเถน. อหิ
วุดติ โหติ ตว ปมาเถน ติ วिय ถูลิ
มหนุตติ อหิ อถุณิ ทุมิ น ปสุสามิ,
ตวถุณเวว ปน อาโรหปริณาเหน
สุชาตสงฆาตาย สมสณฺฐานอุชฺฐภาวป-
ปการาย ชาติยา จ อภिरูโป
โสภคคฺปฺตโต เอกถมุกปาสาทารโห
อโหสิ.

ปาสาทนฺติ ตสฺมา ติ เจทาเปตฺวา
อหิ ปาสาทิ การาเปสฺสเมว.

หม่อมฉัน ฉะนั้นเหมือนกัน. ต่อจากนั้น
พระราชาก็ตรัสสองคาถาว่า

๑๖. "ข้าพเจ้า มิได้เห็นต้นไม้อื่น
ที่จะใหญ่โตเหมือนท่าน โดย
เท่ากายของท่าน ท่านเป็นไม้งาม
มาแต่กำเนิด ด้วยย่านและ
ปริมนทล.

๑๗. ข้าพเจ้าจะให้นายช่าง ทำปราสาท
มีเสาเดียวเป็นที่รื่นรมย์ใจ ข้าพเจ้า
จะเชิญท่าน มาสถิตอยู่ที่ปราสาท
นั้น ดูกรยักษ์ ชีวิตของท่าน
จะยั่งยืน(ต่อไป)".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เท่ากาย
ได้แก่ โดยประมาณ. มีคำอธิบายว่า
ข้าพเจ้ามิได้เห็นต้นไม้ที่จะใหญ่โต
เหมือนท่านโดยประมาณของท่าน, อนึ่ง
ท่านเท่านั้น เป็นไม้งามโดยกำเนิด มี
สัณฐานเรียบเสมอและตรง กล่าวคือเกิด
มาดีด้วยย่านและปริมนทล เลิศด้วย
ความงามสมควรแก่ปราสาทเสาเดียว.

คำว่า ปราสาท ความว่า เพราะฉะนั้น
ข้าพเจ้าจึงสั่งให้ตัดต้นไม้ นั้น แล้วให้สร้าง
ปราสาททันที.

ตตถ ตนฺตติ ตํ ปนาหํ สมฺม ทเววราช
 ตตถ ปาสาทเ อฺปนฺนสฺสสามิ, โส ตวํ
 มยา สทฺธิ อเอกโตว วสนฺโต อคฺคคฺคณฺธ-
 มาลาทีนึ ลภานฺโต สกฺกาการปฺปตฺโต สฺขํ
 ซีวิสฺสสสิ, นิวาสนนฺภูจฺจานาภาเวน เม
 วินาโส ภวิสฺสสตีติ มา จินฺตยิ, จิรฺนฺเต
 ยกฺข ซีวิทํ ภวิสฺสสตีติ.

ตํ สุตฺวา ทเววราชา เทว คธา
 อภาสิ

๑๘. "เอวํ จิตฺตํ อฺทปาที
 สรีเรน วินาภาโว
 ปฺฤโโส มํ วิกฺนฺเตตฺตฺวา
 ขณฺฑุโส อวกฺนฺตถ.

๑๙. อคฺเค จ ฉฺเตวฺวา มชฺฌเณ จ
 ปจฺจนา มฺลุมฺหิ จินฺตถ
 เอวํ เม ฉิขฺชฺมานสฺส
 น ทฺกฺขํ มรณํ สฺยยา"ติ.

ตตถ เอวํ จิตฺตํ อฺทปาทีติ ยถิ
 เอวํ จิตฺตํ ตว อฺปฺปนฺนํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่าน ความว่า
 ท่านทเววราชผู้สหาย ก็ข้าพเจ้าจะน้อมนำ
 ท่านเข้าไปในปราสาทนั้น, ท่านนั้นเมื่อ
 อยู่ร่วมกับข้าพเจ้า จะได้ของหอมและ
 ดอกไม้อันเลิศเป็นต้น ได้รับสักการะจัก
 อยู่เป็นสุข, ท่านอย่าคิดว่าความพินาศ
 จะมีแก่เรา เพราะไม่มีสถานที่อยู่อาศัย,
 แนะยักรั ซีวิทของท่านจะอยู่ยั่งยืน.

ทเววราช สดับพระดำรัสนั้นแล้ว
 ได้กราบทูลสองคาถาว่า

๑๘. "ถ้าพระองค์ ทรงดำริอย่างนี้
 หม่อมฉัน ก็จำต้องพลัดพราก
 จากต้นรัง อันเป็นร่างกายของ
 หม่อมฉัน ขอพระองค์จงตัด
 หม่อมฉันทำเป็นท่อนๆ ให้มากเถิด.

๑๙. พระองค์ ทรงตัดปลายก่อน
 แล้วตัดตรงกลาง ภายหลังจึงตัด
 ที่โคน เมื่อหม่อมฉันถูกตัดอย่างนี้
 ถึงจะตายก็ไม่มีทุกข์".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ถ้า
 พระองค์ ทรงดำริอย่างนี้ ได้แก่
 ถ้าความดำริอย่างนี้ เกิดขึ้นแก่พระองค์.

สรีเรน วินาภาไวติ ยทิ เต มม
 สรีเรน ภททสาสดรุเคน สหุธิ มม
 วินาภาโว ปติฏฐิตโต.

คำว่า ก็จำเป็นต้องพลัดพรากจากต้นรัง
 อันเป็นร่างกาย ความว่า ถ้าหากความ
 พลัดพรากของหม่อมฉันกับต้นรังมงคล
 ซึ่งเป็นร่างกายของหม่อมฉัน อาศัย
 พระองค์ไซ้.

ปฤโสติ อถ นํ พหุธา. วิกนุเตตฺวาติ
 ฉินฺหิตฺวา. ขณฺทโสติ ขณฺทาขณฺทํ
 กตฺวา อวกนฺตถ.

คำว่า ให้มาก ได้แก่ เมื่อเป็นเช่นนั้น
 พระองค์ ขอจงบั่นทอนหม่อมฉันนั้น
 โดยมากท่อน. คำว่า ตัด ได้แก่ บั่น.
 คำว่า ทำเป็นท่อน ๆ ความว่า ขอ
 พระองค์จงตัดให้เป็นท่อนเล็กท่อนน้อย.

อคุเค จาติ อวกนฺตฺวา^๑ จ ปน
 ปจฺมํ อคุเค ตโต มชฺฌเม เจตฺวา
 สพฺพปจฺฉา มฺเเล ฉินฺหตถ, เอวํ เม
 ฉิซฺชมานสฺส น ทุกฺขํ มรณํ สียา,
 สฺขํ นุ ขณฺทโส ภเวยฺยาติ ยาจติ.

คำว่า ปลาย เทวราชทูลอ้อนวอนว่า
 ก็แล ครั้นตัดแล้ว ตอนแรกขอจงตัด
 ตรงปลาย ต่อจากนั้นตัดตรงกลาง อันดับ
 ท้ายสุด ขอจงตัดตรงโคน, เมื่อหม่อมฉัน
 ถูกตัดท่อนอย่างนี้ ก็จะตายอย่างไม่มี
 ความทุกข์, จะมีความสุขถึงจะเป็นท่อน ๆ.

ตโต ราชชา เทว คาถา อภาสิ

ต่อจากนั้น พระราชา ได้ตรัสสอง
 คาถาว่า

๒๐. "हतुत्पाथं यथा ฉिन्हते
 गनुननासनुज शिवतो

๒๐. "ราชบุรุษ ตัดมือและเท้า ตัดหูและ
 จมูก ภายหลัง จึงตัดศีรษะของโจร

^๑ ฉ. อวกนฺตฺวา.

ตโต ปจฺจนา สีโร ฉินฺหเท
 ตํ ทุกฺขํ มรณํ สียา.

ผู้ยังมีชีวิตอยู่ ความตายนั้น ชื่อว่า
 ความตายอย่างเป็นทุกข์.

๒๑. สุขํ นุ ฆณฺฑชโล ฉินฺหํ
 ภาทฺทสาล วณฺโปกฺกิตติ
 กิ เหตุ กิ อุปาทย
 ฆณฺฑชโล ฉินฺหมิจฺจสํ"ติ.

๒๑. ดูกรต้นรังผู้เป็นเจ้าของป่า การตัด
 เป็นท่อน ๆ เป็นสุข หรือหนอ
 ท่านมีเหตุอะไร มั่นใจอย่างไร
 จึงปรารถนาให้ตัดเป็นท่อน ๆ".

ตตฺถ หตฺถปาทฺทนฺติ หตฺถเ จ
 ปาทเ จ. ตํ ทุกฺขนฺติ เหวํ ปฏิปาฏิยา
 ฉิซฺชนตฺตสฺส จิรตฺตสฺส มรณํ ทุกฺขํ สียา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **มือและ**
เท้า คือตัดมือและตัดเท้า. คำว่า
ความตายนั้น ชื่อว่าความตายอย่าง
เป็นทุกข์ ความว่า จิรผู้ถูกตัด
 โดยลำดับอย่างนี้ พึงมีความตาย
 อย่างเป็นทุกข์.

สุขํ นฺนฺติ สมฺม ภาทฺทสาล วชฺฌมปฺปตฺตา
 โจรา สุขฺเขน มริตฺตกา มา สีสจฺเจทํ
 ยาจนฺติ, น ฆณฺฑชโล เจทฺนํ ตฺวํ ปน
 เหวํ ยาจสิ, เตน ตํ ปจฺจนามิ, สุขํ นุ
 ฆณฺฑชโล ฉินฺหนฺติ.

คำว่า **เป็นสุขหรือหนอ** ความว่า ดูกร
 ต้นรังมงคลผู้สหาย จิรทั้งหลายผู้ถูก
 ลงโทษ ต้องการจะตายอย่างเป็นสุข จึง
 ขอร้องให้ตัดศีรษะ, ส่วนท่านมิได้ขอร้อง
 การตัดออกเป็นท่อนอย่างนี้, เพราะ
 เหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงถามท่าน, การตัด
 เป็นท่อนเป็นสุขหรือ.

กิ เหตุติ ฆณฺฑชโล ฉินฺหํ นาม น
 สุขํ, การณน ปเนตฺถ ภาวิตฺตพฺพนฺติ ตํ
 ปจฺจจฺจโต เหวมาห.

คำว่า **ท่านมีเหตุอะไร** พระราชาเมื่อ
 จะตรัสถามเทวราชานั้น จึงตรัสอย่างนี้ว่า
 ชื่อว่าการตัดเป็นท่อน ก็ไม่เป็นสุข, ใน
 เรื่องนี้ต้องมีเหตุ.

อดสูส อัจฉิขุโต ภัททสาโล
เทว คาถา อภาสี

ครั้งนั้น ภัททสาเทวราช เมื่อจะ
ทูลบอกแก่พระราชานั้น จึงทูลสองคาถา
ว่า

๒๒. "ยญจ เหตุ อูปาทาย
เหตุธมฺมุปลสฺสญฺหิตํ
ขณฺทโส ฉินฺทมิจฺฉามิ
มหาราช สุณฺเห เม.

๒๒. "ข้าแต่มหาราช ก็หม่อมฉันยึดมั่น
เหตุอันใด อันเป็นเหตุประกอบ
ด้วยกรรม प्रารณนาให้ตัดเป็น
ท่อน ๆ ขอพระองค์โปรดทรงสดับ
เหตุอันนั้นของหม่อมฉัน.

๒๓. ภาติ เม สุขสํวฑฺฒา
มม ปสฺเส นิวาตชา
เตปิหิ อูปหิเสยฺย
ปเวสฺ อสุโขจิตฺนุ"ติ.

๒๓. หมู่ญาติของหม่อมฉัน เจริญอยู่
ด้วยความสุข เกิดแล้วไกล่ตันรัง
ข้างหม่อมฉัน หม่อมฉันพึงเข้าไป
เบียดเบียนหมู่ญาติเหล่านั้น ชื่อว่า
เข้าไปสั่งสมสิ่งมิใช่ความสุข ให้
แก่ญาติเหล่าอื่น".

ตตฺถ เหตุธมฺมุปลสฺสญฺหิตฺนุติ มหาราช
ยํ เหตุสฺสภาวุตฺตเมว, น เหตุปฏฺฐิรูปกํ,
เหตุ อูปาทาย อารพฺภ สฺนุชฺชาหํ
ขณฺทโส ฉินฺทมิจฺฉามิ, ตํ โอิหิตโสโต
สุณฺหาหิติ อตฺถ. ภาติ เมติ มม

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **อันเป็น**
เหตุประกอบด้วยกรรม ความว่า
ข้าแต่มหาราชเจ้า เหตุอันใดประกอบ
ด้วยเหตุสมควร, คือมิใช่เป็นเหตุปลอม,
หม่อมฉันยึดมั่นปรารภมุ่งหมายถึงเหตุ
จึงปรารณาให้ตัดเป็นท่อน, ขอพระองค์
จงเงี่ยไสถลงสดับเหตุนั้นเกิด. คำว่า
หมู่ญาติของหม่อมฉัน ความว่า
หมู่ญาติของหม่อมฉัน เจริญอยู่ด้วย

ภททสาธลรุกขสุส ฉายาย สุขสัณฑมา. ความสุข ภายใต้ร่มเงาแห่งต้นรัง
ของหม่อมฉัน.

म्म ปสฺเสติ ตรุณสาธลรุกฺเขสุ นิพฺพตฺตมา คำว่า ข้างหม่อมฉัน ความว่า หม่อมเทพ
ผู้เป็นญาติของหม่อมฉันซึ่งเกิดที่ต้นรังอ่อน
ปราศจากลม เพราะหม่อมฉันทำการ
ป้องกันด้านทานลมอยู่. อธิบายว่า
หม่อมฉัน มีกิ่งก้านและค่าคบอันไพศาล
เมื่อตัดที่โคน ล้มลง ชื่อว่าพืงเข้าไป
เบียดเบียนหมู่ญาติเหล่านั้น, คือหม่อมฉัน
เมื่อทำวิมานให้พังทลาย ชื่อว่าพืงทำให้
พินาศไป.

ปเรสฺส อสุโขจิตฺตุนฺติ เอวํ สนฺเต มया คำว่า หม่อมฉันชื่อว่าสังสมสิ่งมิใช่สุข
เตสฺส ปเรสฺส ญาติเทวสงฺฆมานํ อสุขํ ในข้อนี้อธิบายอย่างนี้ว่า เมื่อเป็นเช่นนี้
ทุกฺขํ โฉจิตฺตํ วฑฺฒิตฺตํ, น จาหํ เตสฺส หม่อมฉัน ชื่อว่าสังสม คือเพิ่มพูน
ทุกฺขกาโม, ตสฺมา ภทฺทสาธลํ ขณฺฑุทโส สิ่งมิใช่สุข คือทุกข์แก่หมู่เทพผู้เป็นญาติ
ฉินฺทมิจฺจามิตฺติ^๑. อยเมตฺถาธิปฺปาโย. เหล่าอื่นนั้น, คือหม่อมฉันไม่ต้องการ
ให้ญาติเหล่านั้นเป็นทุกข์, เพราะฉะนั้น
หม่อมฉัน จึงปรารถนาให้ตัดต้นรังออก
เป็นท่อน ๆ.

ตี สุตฺตวา ราชา "ธมฺมิโก วตฺถาย พระราชา ทรงสดับค่านั้นแล้ว
เทวปฺตฺโต, อตฺตโน วิมานวินาสโตปิ ทรงยินดีว่า "เทวบุตรของคณีนี ตั้งอยู่ในธรรม

^๑ ฉ. ฉินฺทาเปมิตฺติ.

ภาตึนั วิมานวินาสั น อิจฺฉติ, ภาตึนั
อตุถั จรติ, อภยมสฺส ทสฺสามิ”ติ
ตฺสึตฺวา โอสานคาถมาห

จริงหนอ, “ไม่ปรารถนาให้วิมานของ
หมู่ญาติพึงพินาศ แม้เพราะวิมานของตน
พินาศไป ประพฤติประโยชน์เพื่อหมู่ญาติ,
เราจะให้อภัยแก่ต้นรังนั้น” แล้วตรัสคาถา
สุดท้ายว่า

๒๔. “เจเตยฺยรูปิ เจเตสิ
ภทฺทสาส วณฺปะปติ
หิตกาโมสิ ภาตึนั
อภยั สฺมม ททามิ เต”ติ.

๒๔. “ดูกรต้นรัง ผู้เป็นเจ้าของป่า
ท่านย่อมคิด สิ่งที่ควรคิด
ท่าน เป็นผู้ปรารถนาประโยชน์
แก่หมู่ญาติ ดูกรสหยา ข้าพเจ้า
จะให้ภัยแก่ท่าน”.

ตตฺถ เจเตยฺยรูปิ เจเตสิตี ภาตึสฺสุ
มฺหุจิตฺตตาย จินฺเตตฺตพฺพยุตฺตกเมว
เจเตสิ สฺมม ภทฺทสาส.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่าน
ย่อมคิดสิ่งที่ควรคิด ความว่า ดูกร
ต้นรังผู้เป็นสหยา ท่านคิด สิ่งที่ควรคิด
เพราะความมีจิตใจอ่อนโยนในหมู่ญาติ.

เจเตยฺยรูปิ เจเตสิตีปิ ปาโจ. ตสฺสตุโถ
ขณฺฑุโส จินฺทมิจฺฉนฺโต เจเตตฺตพฺพ-
ยุตฺตกเมว เจเตสิตี.

บาลีว่า เจเตยฺยรูปิ เจเตสิ ดังนี้ก็มี.
เนื้อความแห่งคานั้นมีว่า ท่าน
ปรารถนาให้ตัดเป็นท่อน ๆ ชื่อว่าให้ตัด
สิ่งที่ควรตัด.

อภยณฺติ เอตฺสุมิ เต สฺมม คฺุณ
ปสิทิตฺวา อภยั ททามิ, น เม
ปาสาเทนฺตุโถ, นาหิ ตั เจทาเปสฺสามิ.

ด้วยคำว่า อภัย พระราชาตรัสว่า สหยา
เราจะให้อภัย เพราะเลื่อมใสในคุณชื่อนี้
ของท่าน, เราไม่ต้องการปราสาท, เรา
จะไม่ให้ตัดโคนท่าน, ท่านจงไปเถิด

คจฺฉ ภาตีสงฺฆปริวฺโต สกฺกโต ครฺกโต
สุขํ ชีวติ อาท.

เทวราชา รมฺโณ รมฺมํ เทเสตฺวา
อคมาสี. ราชา ตสฺโสวาทะ จตฺวา
ทานาทินิ ปุณฺณานิ กตฺวา สคฺคปทํ
ปุเรสี.

สตฺถา อิมํ รมฺมเทสนํ อาทริตฺวา
“เอวํ ภิกฺขเว ปุพฺเพปิ ตถาคโต
ภาตฺตจฺริยฺ^๑ อจฺริเยว”ติ วตฺวา ชาตกํ
สโมธานะสี “ตทา ราชา อานนฺโท
อโหสี, ตฺรณฺสาละสุ นิพฺพตฺตเทวตา
พฺุทฺธิปริสา อเหสุ, ภาทฺทสาละเทวราชา
ปน อหเมว”ติ.

ภาทฺทสาละชาตกถณฺณนา ทฺุติยา.

จงมีหมู่ญาติแวดล้อม ทำการสักการะ
ทำความเคารพ ดำรงชีวิตอยู่ อย่างมี
ความสุขเถิด.

เทวราชเจ้า ครั้นทรงแสดงธรรม
ถวายพระราชาแล้วได้กลับไป. พระราชา
ทรงดำรงอยู่ในโอวาทของเทวราชเจ้านั้น
ทรงบำเพ็ญบุญ มีทานเป็นต้นแล้ว
ทรงบำเพ็ญหนทางสวรรค์จนเต็มเปี่ยม.

พระศาสดาครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้วตรัสว่า “ดูกรรมิกษุทั้งหลาย
แม้ในชาติก่อน ตถาคตก็ได้ประพฤดิ
ประโยชน์แก่ญาติแล้วเหมือนกัน” ทรง
ประมวลงชาดกว่า “พระราชาในครั้งนั้น
กลับชาติมาเกิดเป็นอานนท์, เทวดา
ผู้เกิดที่ต้นรังอ่อน กลับชาติมาเป็น
พฺุทฺธิปริษัท, ส่วนเทวราชาแห่งต้นรัง
ได้แก่ เราตถาคตนั่นเอง”.

พรรณนาภทฺทสาละชาดก ที่ ๒ จบ.

^๑ น. ภาตฺตจฺริยฺ.

๓. สมุททวาณิชชาตก
(๘๖๖)

๒๕. "กสนุนติ วปนุนติ เต ชนา
มนุชา กมุมผลูปชีวิน
นยิมสฺส ทีปกสฺส ภาคิน
ชมฺพทีปา อิทเมว โน วรฺ."
๒๖. ติปญฺจรตฺตูปคตฺมฺหิ จนฺเท
เวโค มหา เหหิตี สาครสฺส
อุปลาวสฺส^๑ ทีปมิมํ อุฬารํ
มา โว วธิ คจฺจถ เลณมณฺณํ.
๒๗. น ชาตยฺ^๒ สาครวาริเวโค
อุปลาวสฺสํ ทีปมิมํ อุฬารํ
ตํ เม นิमितฺเตหิ พฺหุหิ ทิฏฺฐํ
มา เภถ ก็ โสจถ โมทถโวห.
๒๘. ปฺหุตฺตภาฏฺหิ พฺหุณฺนปานิ
ปตฺตตฺตถ อวาสมิมํ อุฬารํ

๓. สมุททวาณิชชาตก
(๘๖๖)

๒๕. "ชนทั้งหลายเหล่านั้นพากันไถ พากันหว่าน ถึงจะเป็นมนุษย์ที่ต้องเลี้ยงชีพ ด้วยผลแห่งการงาน ก็ยังไม่ถึงส่วนแห่งเกาะนี้ เกาะของเราแน่ละ ดีกว่าชมพูทวีป.
๒๖. ในวันพระจันทร์เพ็ญ ทะเลจะมีคลื่นจัด จะท่วมเกาะใหญ่นี้ คลื่นทะเล อย่าฆ่าท่านทั้งหลายเสียเลย ท่านทั้งหลาย จงพากันไปหาที่พึ่งอาศัยที่อื่นเถิด.
๒๗. คลื่นทะเลจะไม่เกิดท่วมเกาะใหญ่นี้ เหตุนั้น เราเห็นแล้วด้วยนิमितเป็นอันมาก ท่านทั้งหลายอย่ากลัวเลย จะเศร้าโศกไปทำไมกัน จงเบิกบานใจเถิด.
๒๘. ท่านทั้งหลาย จงอยู่ยึดครองเกาะใหญ่นี้ ซึ่งมีอาหารเพียงพอ มีข้าว

^๑ ฉ. อุปลิวสฺส. เวมฺปริปิ.

^๒ ฉ. ชาตยฺ.

- น โว ภยํ ปฏิปสุสามิ กิณฺจิ
 อาปฺตุตฺปฺตุเตหิ ปโมทถโวห.
๒๙. โยเทวายํ ทกฺขิณายํ ทิสายํ
 ๑ เขมํ ปฏิกุโกสตี^๑ ตสฺส สจฺจํ
 น อุตฺตโร เวทิ ภายาภยสฺส
 มา ฆาถ กิ โสจถ โมทถโวห.
๓๐. ยถา อิเม วิปฺปวทฺทติ ยกฺขา
 เอโก ภยํ สํสตี เขมเมโก
 ตทิงฺฆ มยุหํ วจฺนํ สฺสฺนาถ
 ชิปฺปิ ลหุํ มา วินฺสสิมฺห^๒ สพฺเพ.
๓๑. สพฺเพ สฺมาคมฺม กโรม นาวํ
 โทถนี ทพฺพิ สพฺพยฺนฺตฺตฺตฺปฺนฺนํ
- และน้ำมากมาย เป็นที่อยู่อาศัยเกิด
 เรามองไม่เห็นภัย อันใดอันหนึ่ง
 (ซึ่งจะเกิดมี) แก่ท่านทั้งหลายเลย
 ท่านทั้งหลาย จงเบิกบานใจ
 อยู่กับบุตรและหลานเกิด.
๒๙. เทพบุตรในทิศทักษิณนี้ใด ย่อม
 คัดค้านความเกษมสำราญ ถ้อยคำ
 ของเทพบุตรนั้น เป็นคำจริง
 เทพบุตร ในทิศอุดรไม่รู้แจ้งภัยหรือ
 มิใช่ภัย ท่านทั้งหลายอย่ากลัวเลย
 จะเศร้าโศกไปทำไม จงเบิกบาน
 ใจเกิด.
๓๐. ทำไมเทวดาเหล่านี้ กล่าวผิดกัน
 เทวดาคนหนึ่งกล่าวว่า จะมีภัย
 คนหนึ่งกล่าวว่าปลอดภัย เอาเกิด
 เราขอเตือน ท่านทั้งหลายจงฟัง
 ถ้อยคำของเราเกิด เราทั้งหมด
 อย่าฉิบหายเสียเร็วพลันเลย.
๓๑. เราทั้งหมด จงมาช่วยกันทำเรือใหญ่
 ให้มั่นคงแข็งแรง ติดเครื่องยนต์ไว้

^{๑-๑} ฉ. เขมนฺติ ปกุโกสตี.

^๒ ฉ. วินฺสสิมฺห.

สเจ อัย ทกฺขิณฺเณ สจฺจมาห
 โมนํ ปฏิกุโสติ อุตฺตโรยํ.

พร้อมสรรพ ถ้าเทพบุตรในทิศ
 ทักษิณนี้กล่าวจริง เทพบุตรในทิศ
 อุตฺรนี้ ก็กล่าวค้ำนเปล่า ๆ.

๓๒. สจ เจว ใน โหหิติ อาปทตฺถา
 อิมญจ ทีปํ น ปริจฺจเขม
 สเจ จ ไซ อุตฺตโร สจฺจมาห
 โมนํ ปฏิกุโสติ ทกฺขิณฺเณยํ.

๓๒. เมื่ออันตรายนันเกิดมีขึ้น เรื่องของ
 พวกเรานั้นก็จะไม่เสียหาย อนึ่ง
 เราจะไม่วะทิ้งเกาะนี้ ก็ถ้าหากว่า
 เทพบุตรในทิศอุตฺร กล่าวจริง
 เทพบุตรในทิศทักษิณนี้ ก็กล่าว
 ค้ำนเปล่า ๆ.

๓๓. ตเมว นาวิ อภิรุยุห สพุเพ
 เอวิ มยํ โสตุติ ตเรมุ ปาริ
 น เว สุกฺคณฺหํ ปจฺเจเน เสฏฺฐํ
 กนิญฺจมาปาถคตํ คเหตุวา
 โย จิธ มชฺฌมฺ^๑ ปวิเจยุย คณฺหติ
 สเว นโร เสฏฺฐมฺเปติ จานํ.

๓๓. พวกเราทุกคน พึ่งขึ้นสู่เรืออันที่
 ข้ามไปถึงฝั่งนั้น โดยสวัสดิ์อย่างนี้
 พวกเราไม่พึ่งเชื่อได้ง่าย ๆ ซึ่งคำ
 จริงโดยคำแรก ไม่พึ่งเชื่อได้ง่าย ๆ
 ซึ่งถ้อยคำ ที่เทพบุตรกล่าวแล้ว
 ในภายหลังว่าเป็นจริง นรชนใด
 ในโลกนี้ เลือกลือเอาส่วนกลาง
 ไว้ได้ นรชนนั้น ย่อมเข้าถึง
 ฐานะอันประเสริฐ.

๓๔. ยถาปี เต สาครวาริมชฺฌเณ
 สกมฺมุนา โสตุติ วหิสฺสุ วาณิชา

๓๔. กุลบุตร ผู้มีปัญญามาก ดุจดัง
 แผ่นดิน (มีปัญญากว้างขวาง)

^๑ อ. ตจจ.

อนาคตตฤ์ ปฏิวิษุณิยาน
 อปฺปมฺปิ นาจฺเจติ ๑^๑ ฏฺริปฺภฺโณ.

๓๕. พาลา ๑ โมเหเน รสฺนาคุทิฏฺฐา
 อนาคตฺ์ อปฺปปฏิวิษุณิยตฺ์
 ปจฺจุปฺปนฺเน สีทฺหฺติ อตฺถชาเต
 สมฺมทฺมชฺเฒ ยถา เต มนุสฺสา.

๓๖. อนาคตฺ์ ปฏิภฺยิราถ กิจฺจํ
 มา มํ กิจฺจํ กิจฺจกาเล พฺยเชสิ
 ตํ ตาทิสฺสํ ปฏิภฺตกิจฺจการี
 น ตํ กิจฺจํ กิจฺจกาเล พฺยเชสิ"ติ.

สมฺมทฺวาณิชาตกํ ตติยํ.

เข้าใจชัด ถึงประโยชน์ในอนาคต
 แล้วยอมไม่ให้เกิดประโยชน์นั้น ผ่านพ้น
 ไปแม้แต่น้อย เหมือนพวกพ่อค้า
 เหล่านั้น พวกกันไปในท่ามกลาง
 ทะเล โดยสวัสดิ์ ด้วยการทำงานของ
 ของตน ฉะนั้น.

๓๕. ส่วนพวกคนโง่เขลา มัวหมกมุ่นอยู่
 ในรสด้วยความหลงมกมาย ไม่เข้าใจ
 ใจชัดถึงประโยชน์ในอนาคต เมื่อ
 ความต้องการ เกิดขึ้นเฉพาะหน้า
 ย่อมพากันลุ่มจม เหมือนมนุษย์
 เหล่านั้น พวกกันลุ่มจมในท่ามกลาง
 ทะเล ฉะนั้น.

๓๖. ชนผู้เป็นบัณฑิต พึงรีบทำกิจที่ควร
 ทำซึ่งยังมาไม่ถึง อย่าให้กิจที่ต้อง
 ทำเบียดเบียนตัวได้ ในเวลาที่
 ต้องการ กิจนั้นไม่เบียดเบียนบุคคล
 ผู้รีบทำกิจที่ควรทำเช่นนั้น ในเวลา
 ที่ต้องการ".

สมฺมทฺวาณิชาตกํ ที่ ๓.

^๑ ฉ. ส.

๓. สมุททวาณิชชาตกถุณณา
(๔๖๖)

กสนฺติ วปฺนฺติ เต ชนาติ อิทํ
สตุถา เขตวเน วิหฺรฺนฺโต เทวทตฺตฺสฺส
ปญฺจกฺลฺสฺตานิ คเหตุวา นิรเย
ปวิฏฺจภาวํ อารพฺภา กเถสิ.

โส หิ อคฺคฺสาวเกสุ ปริสํ
คเหตุวา ปกฺกนฺเตสุ โสภํ สฺนฺธาเรตุํ
อสุกฺโกนฺโต อุนฺนฺโหโลหิตे มฺขโต
นิกฺขมฺนฺเต^๑ พฺลวเวทนาปีพิโต ตถาคตฺสฺส
คฺคฺณํ อุนฺนฺสุสฺริตฺวา^๒ "อหเมว ตถาคตฺสฺส"^๒
อนตฺถํ จินฺนฺเตสิ. สตุถุ ปน มยิ
ปาปจิตฺตํ นาม นตฺถิ, อสิติมหา-
เถรานมฺปิ มยิ อาฆาโต นาม นตฺถิ,
มยา กตฺกมฺเมเน อหเมว อิทานิ
อนาโต ชาโต, สตุถาราปีมฺหิ วิสุสฺสุจโ

๓. พรรณนาสมุททวาณิชชาดก
(๔๖๖)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภการที่
พระเทวทัตพาตระกูล ๕๐๐ ไปตกนรก
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า **ชนทั้งหลาย
เหล่านั้น พวกกันไถ พวกกันหว่าน
ดังนี้ เป็นต้น.**

มีเรื่องย่อว่า เมื่อพระอัครสาวก
ทั้งสองพาบริษัทหลักไปแล้ว พระเทวทัต
ไม่สามารถจะอดกลั้นความโศกไว้ได้ เมื่อ
โโลหิตอุณฺกระอักออกมาจากปาก ถูก
เวทนามีกำลังแรงบีบคั้น จึงระลึกถึงคุณ
ของพระตถาคต ได้รำพึงในใจว่า "ตัวเรา
นั้นเองคิดแต่ความฉิบหายไม่ใช่ประโยชน์
แก่พระตถาคต, แต่ว่าพระศาสดาไม่
ชื่อว่ามีความคิดชั่วร้าย ต่อเราเลย,
แม้พระมหาเถระ ๘๐ รูป ก็ไม่มีชื่อว่า
อาฆาตต่อเรา, เพราะกรรมที่เราทำไว้แล้ว
บัดนี้ ตัวเรานั้นเองกลายเป็นคนไร้ที่พึ่ง,
แม้พระศาสดาก็ทรงทอดทิ้งเราเสียแล้ว

^๑ จ. นิกฺขนฺเต.

^{๒-๒} จ. อหเมว นว มาเส ตถาคตฺสฺส.

มหาเถระหิปี ญาติเสฏฐะเสน ราชกุลเถระนปี
 สากยราชกุลเอหิปี คนตุวา สตุถาริ
 ขมาเปสสุสามิ"ติ ปริสาย สญญิ ทตุวา
 อตุตตานัน มญจเกน คาหาเปตุวา รตุตี
 รตุตี คจจุนโต โกลลรฎุจ สมุปาปุนิ.
 อานนทตเถโร สตุถุ อารโจะสิ
 "เทหวตตุโต กิริ ฆนุเต ตุมุเห ขมาเปตุ
 อาคจจตุตี"ติ. "อานนท เทหวตตุโต มม
 ทสุสนัน น ลภิสสุตี"ติ.

อด ตสุมี สาวตถินครทวาริ
 สมุปตุเต ปุน เถโร อารโจะสิ, ภควาปี
 ตเถว อวจ. ตสุส เขตวนทวารเอ
 เขตวนไปกุขรณีสมีปี อาคตสุส ปาปี
 มตุถกั ปาปุนิ. สรีเร ทาโห อุปปชชช.
 นุหาตุวา ปานีโย ปิวิตุกาโม หตุวา
 "มญจกา ม อาวุโส โอตารเถ, ปานีโย
 ปิวิสสามิ"ติ อาน. ตสุส โอตารเถวา
 ฎุมิโย จปีตมตตุสเสว จิตตุสสุสาเท

เราจะไปขอให้พระมหาเถระบ้าง พระ
 ราชกุลเถระผู้เป็นพระญาติอันประเสริฐบ้าง
 ให้ศากยราชตระกูลบ้าง ช่วยพากันทูลขอ
 ให้พระศาสดาทรงยกโทษให้ จึงให้การ
 นัดหมายแก่บริษัท แล้วให้คนเอาเตียงเล็ก
 หามตน เดินทางไปตลอดคืนยังรุ่ง จน
 ถึงแคว้นโกศล. พระอานนทเถระได้
 กราบทูลพระศาสดาว่า "ข้าแต่พระองค์
 ผู้เจริญ ทราบว่าพระเทวทัตมาเพื่อจะขอ
 ให้พระองค์ทรงยกโทษให้". พระศาสดา
 ตรัสว่า "อานนท เทวทัต จะไม่ได้
 พบเราเลย".

ต่อมา เมื่อพระเทวทัตนั้นมาถึง
 ประตูประนครสวรรค์ พระเถระก็กราบทูล
 อีก, ฝ่ายพระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสเหมือน
 ครั้งก่อนนั่นเอง. เมื่อพระเทวทัตมาใกล้
 สระโบกขรณี (สระบัว) แห่งพระเชตวัน
 บาปกรรมก็ถึงที่สุด ที่ประตูประเชตวัน.
 ความร้อนรนเกิดขึ้นในร่างกาย. พระ
 เทวทัตมุ่งหมายจะอาบน้ำ แล้วดื่มน้ำ
 จึงกล่าวว่า "ผู้มีอายุ พวกท่านจงอุ้มเรา
 ลงจากเตียงเถิด, เราจะดื่มน้ำ". เมื่อ
 ท่านพอลูกหามวางลงไว้ที่พื้นดินนั่นเอง

อลทฺเษเยว มหาปจวี วิวรํ อทาสี.
ดาวเทว นํ อวีจิตฺโต อคฺคิชาลา อญฺเฐย
ปริกฺขิปิตฺวา คณฺหิ. โส "ปาปกมฺมํ
เม มตฺถกํ ปตฺตฺนํ"ติ ตถาคตฺสฺส คฺเณ
อนุสฺสริตฺวา อิมาย คาถาย สรณ
ปติญฺจหนฺโต

ยังไม่ทันจะได้ความปลอดโปร่งใจเลย
แผ่นดินใหญ่ก็ได้ให้ช่อง. ทันใดนั้นเอง
เปลวไฟจากอเวจีนรกก็ลุกโผลงขึ้นติดใหม่
รอบตัวท่าน. ท่านคิดขึ้นได้ว่า "กรรมชั่ว
ของเราถึงที่สุดแล้ว" จึงระลึกถึงคุณของ
พระตถาคต แล้วตั้งอยู่ในสรณคมน์
ด้วยคาถานี้ว่า

"อิมเหติ อญฺเฐยํ ตมคฺคปฺคฺคํ
เทวาทิเทวํ นรทมฺมสารถิ
สมนฺตจกฺขุํ สตปฺญญลฺกขณฺ
ปาณฺเหติ พุทฺธํ สรณํ อูเปมิ"ติ

"ข้าพระองค์พร้อมทั้งกระตุก (คาง)
เหล่านี้ ขอถึงพระพุทธเจ้า ผู้เป็น
บุคคลเลอเลิศ เป็นเทพยิ่งกว่าเทพ
เป็นนายสารถิฝึกนรชน มีพระจักขุ
รอบคอบ มีลักษณะแห่งบุญ
นับร้อย เป็นที่พึ่งด้วยชีวิต". ดังนี้

อวีจิปรายโน อโหสิ.

ได้มุ่งหน้าสู่อเวจีแล้ว

ตฺสฺส ปน ปญฺจ อญฺเฐยกา-
กุลสฺตานิ อเหสุ. ตานิปิ ตฺสฺส
ปฺกฺขิกานิ หุตฺวา ทสฺพลํ อุกฺโกสิตฺวา
อวีจิมฺหิเยว นิพฺพุตฺตีสฺส. เอวํ โส ตานิ
ปญฺจ กุลสฺตานิ คณฺหิตฺวา อวีจิมฺหิ
ปติญฺจิตฺโต.

อนึ่ง พระเทวทัตนั้นได้มีตระกูล
อุปลัมภ์บำรุงอยู่ ๕๐๐ ตระกูล. แม้ตระกูล
อุปลัมภ์ทั้ง ๕๐๐ นั้น ที่เป็นฝักฝ่ายของ
พระเทวทัตนั้น ก็พากันดำ่ว่าพระทศพล
แล้วก็บังเกิดในอเวจีนรกเช่นเดียวกัน.
พระเทวทัตนั้น พาตระกูลทั้ง ๕๐๐
ไปเกิดอยู่ในอเวจีนรก ด้วยอาการอย่างนี้.

อถกทิวสํ ฐมฺมสภายํ ภิกฺขุ กถํ
สมฺมุจฺจาเปสุ "อาวฺโส เทวทฺโต ปาโป

อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย
สนทนากันขึ้นในธรรมสภาว่า "ดูกรผู้มี

ลามสกุการคิฑุทธาย สมฺมาสมฺพุทฺเธ
อฏฺฐาเน โกปปี พนฺธิตฺวา อนาคตภยํ
อโนโลเกตฺวา ปญฺจหิ กุลสเดหิ สหฺริ
อวิจิปฺรายโน ชาโต"ติ. สตุถา อาคนฺตฺวา
"กาย นฺตุถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย
สนฺนิสนฺนา"ติ. ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นามา"ติ
วุตฺเต "น ภิกฺขเว อิทาเนว เทวตฺโต
ลามสกุการคิฑุโห นฺตฺวา อนาคตภยํ น
โอโลเกสิ, ปุพฺเพปิ อนาคตภยํ
อโนโลเกตฺวา ปจฺจุปฺปนฺนสฺสคเวสเนน^๑
สหฺริ ปฺริสาย มหาวินาสํ ปตฺโต"ติ
วตฺวา อตีตํ อหฺริ

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต พาราณสีโต อวิหฺเว
กุลสฺสสนฺนิวาโส มหาวฑฺฒกึคาโม
อโหสิ. ตตฺถ วฑฺฒกึ "ตฺมุหํกํ มณฺจํ
กฺริสฺสาม ปึจํ กฺริสฺสาม เคหํ
กฺริสฺสามา"ติ วตฺวา มนฺุสฺसानํ หตฺถโต

อายุ พระเทวทัตเป็นคนชั่วผู้ก่อกวนใน
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันมิใช่ฐานะ เพราะ
ค่าที่ตัวเป็นผู้มักมาก ในลามกและสักการะ
ไม่เล็งเห็นภัยในอนาคตจึงเกิดในอเวจีนรก
พร้อมด้วยตระกูล ๕๐๐". พระศาสดา
เสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย
บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนาเรื่องอะไรกัน"
เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้"
แล้วตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ใน
ชาตินี้เท่านั้น ที่เทวทัตมักมากในลามก
และสักการะ ไม่คำนึงถึงภัยในอนาคต,
แม้ชาติก่อน ก็ไม่คำนึงถึงภัยในอนาคต
แล้ว ถึงความพินาศอย่างใหญ่หลวง
พร้อมทั้งบริษัท เพราะการแสวงหา
แต่ความสุขในปัจจุบัน" ดังนี้ แล้วทรง
นำอดีตนิทานมาตรัสว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
ณ ที่ไม่ไกลจากพระนครพาราณสี ได้มี
หมู่บ้านช่างไม้ใหญ่ มีตระกูล ๑,๐๐๐
ตระกูล อาศัยอยู่. ในหมู่บ้านนั้น
พวกช่างไม้กล่าวว่า "พวกข้าพเจ้าจะทำ

^๑ จ. ปจฺจุปฺปนฺนสฺสคิฑุเถน.

พหุ อิดนิ คนุหิตวา กิณฺจิก กาทุ
 นาสิกฺขีสุ. มนุสฺสา ทิฏฺฐทิจฺจ วฑฺฒกึ
 ใจเทนฺติ ปฺลิตฺทณฺติ.

เต อิดนายเกหิ ชเนหิ อุปทพฺพุตา สุขั
 วสิตุํ อสกุโกนฺดา วิเทสํ คนฺตุวา
 “ยตฺถ กตฺถจฺจ วสิสฺสามา”ติ อรรณฺณํ
 ปวิสิตฺวา รุกฺเข ฉินฺนิตฺวา มหตี นาวั
 พนฺนิตฺวา นที โอดาเรตฺวา อาหริตฺวา
 คามโต คาวุตตฺทอฺฒโยชนมตฺเต จาเน
 จเปตฺวา อทฺตมรตฺตสมเย คามั
 อาคนฺตุวา ปฺตฺตทาริ อาทาย
 นาวฏฺจานํ คนฺตุวา ตํ นาวั อภิรฺยหุ^๑
 อนุกฺกเมน มหาสมุทฺทํ ปวิสิตฺวา
 วาตวเสน วิจฺรนฺตา สมุทฺทมชฺชเณ เอกั
 ทิปกั สมุปาปฺถนีสฺสุ. ตสฺมี ปน ทิปเก
 สยัชาตฺสาลิอุจฺจุกทฺทลิมพชฺมพฺพนสตาล-
 นาพิเกราทีนิ วิวิธานิ ผลาผลานิ อตฺถิ.
 อณฺฺนตโรปิ กิณฺนนาโว ปุริโส ปสมตฺริ
 ตํ ทิปกั ปตฺวา สาลิกตฺตํ ภูณฺชมาโน

เพียง จะทำตั้ง จะสร้างบ้านให้
 พวกท่าน” พวกนั้นก็หนีไว้มากจากมือ
 ของคนทั้งหลาย แล้วไม่สามารถจะทำ
 อะไรได้. คนทั้งหลาย พวกนี้ทวง
 พวกนั้นก็ลุ่มลุ่มพวกช่างไม้ที่ตนพบเห็น.

พวกช่างไม้ถูกพวกเจ้าหนี้ยับกรวน ก็ไม่
 สามารถจะอยู่อย่างสงบสุข จึงพากัน
 เดินทางไปต่างเมืองด้วยตั้งใจว่า “พวก
 เราจะอยู่ที่ใดที่หนึ่ง” แล้วเข้าไปยังป่า
 ตัดต้นไม้มาต่อเป็นเรือลำใหญ่ ปล่อยลง
 แม่น้ำ แล้วล่องมาจอดไว้ในที่มีระยะทาง
 ประมาณกึ่งโยชน์ (๒๐๐ เส้น) กับ ๑ คาวุต
 จากบ้าน (๓๕ วา) ในเวลาเที่ยงคืนก็
 กลับมาหมู่บ้าน พานบุตรและภรรยาไปยัง
 ที่เรือจอด แล้วลงเรือแล่นไปยังมหาสมุทร
 ตามลำดับ เมื่อท่องเที่ยวไปด้วยอำนาจ
 กระแสนม จึงลูถึงเกาะแห่งหนึ่งใน
 ท่ามกลางทะเล. อนึ่ง ที่เกาะนั้นมีผลไม้
 น้อยใหญ่ชนิดต่าง ๆ เช่น ข้าวสาลี อ้อย
 ถั่วฝักยาว มะม่วง ผลหว้าสุก ขนุน ตาล
 และมะพร้าว เป็นต้นซึ่งเกิดเอง. ชาย
 คนหนึ่งซึ่งเรืออัปปางแล้วมาถึงเกาะนั้น

^๑ ฉ. อารุยห.

อุจฺจุอาทีนึ ขาทมาโน ภูลสรีโร นคฺโค
ปรุพฺพฺเหสสมสฺสุ ตสฺมี ทีปโก ปฏิวสติ.

อถ เตปิ วพฺพตฺถกึ จินฺตยีสฺสุ "สเจ
อโย ทีปโก รกฺขสปรคฺคหิตो ภวิสฺสติ,
สพฺเพปิ วินาสํ ปาปฺณิสฺสสาม,
ปรคฺคณฺหิสฺสสาม ตาว นนฺ"ติ. อถ
สตุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สนฺนทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ทีปโก ปรคฺคณฺหิสฺส. ตสฺมี ขณฺเ โส
ปุริโส ภูตฺตปาดฺตราโส อุจฺจุรฺสํ ปิวิตฺวา
สุขปฺปตฺโต รมฺมณฺเเย ปเทเส
รชตฺตปฏฺฐสทิสฺเส วาลุกตฺเต สิตาย ฉายาย
อุตฺตตานโก นิปฺชฺชิตฺวา "ขมฺพฺพทีปวาสิโน
กสนฺตฺตา วปฺนฺตฺตา เอวรฺูปี สุขํ น
ลภฺนฺติ ขมฺพฺพทีปโต มยฺหิ อยเมว
ทีปโก วรตโร"ติ^๒ คายมาโน อุทานํ
อุทานฺสิ. อถ สตุตฺตา ภิกฺขุ
อามนฺเตตฺตฺวา "ภิกฺขเว โส ปุริโส อิมํ

ก่อนใครทั้งหมด บริโภคข้าวสาลี กินอ้อย
เป็นต้น จนอ้วน เปลือยกาย มีผม
และหนวดขึ้นยาวอาศัยอยู่ที่เกาะนั้น.

ครั้งนั้น พวกช่างไม้เหล่านั้นคิดกัน
ว่า "ถ้าหากว่าเกาะนี้จะมีรากษส (ยักษ์
ร้าย) ครอบครองหวงแหน, พวกเราแม้
ทั้งหมด ก็จะไปกันถึงความพินาศสิ้น,
พวกเราจะสำรวจดูลาดเลาเกาะนั้นเสีย
ก่อน". ดังนั้น ชายผู้มีความกล้าหาญ
๗-๘ คน มีกำลังแข็งแรงพกอาวุธ ๕ ชนิด
ลงจากเรือไปสำรวจดูลาดเลาเกาะ. ใน
ขณะนั้น ชายเจ้าของเกาะนั้นกินอาหาร
เข้าแล้ว ดื่มน้ำอ้อย มีความสุขสบาย
นอนหงายเล่นที่ร่มเงาอันเย็นบนพื้นทราย
อันเป็นเช่นกับแผ่นดิน ในสถานที่อันน่า
รื่นรมย์ใจ เปล่งอุทานร้องเป็นเพลงว่า
"ชาวขมพพทวีปทั้งหลาย พวกกันใด พวกกัน
หว่านอยู่ ก็ยังไม่ได้รับความสุขเห็นปานนี้
เกาะของเราแน่ละ ประเสริฐกว่า
ขมพพทวีป". ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายมาเฝ้า เมื่อจะทรงชี้แจงว่า

^๑ ฉ. สุรา.

^๒ ฉ. วรณฺติ.

อุทานํ อุทานะสี"ติ ทสฺเสนุโต ปจฺมํ
คาถมาห

"ภิกษุทั้งหลาย ชายคนนั้นเปล่งอุทานนี้"
จึงตรัสคาถาที่หนึ่งว่า

๒๕. "กสนฺนุติ วปนฺนุติ เต ชนา
มนุชา กมฺมผลุปชีวิโน
นยิมสฺส ทีปกสฺส ภาคิโน
ชฺมพูทีปา อิทเมว วรฺนุ"ติ.

๒๕. "ชนทั้งหลายเหล่านั้น พวกกันไถ
พวกกันหว่าน ถึงจะเป็นมนุษย์ที่ต้อง
เลี้ยงชีพด้วยผลแห่งการงาน ก็ยัง
ไม่ถึงส่วนแห่งเกาะนี้ เกาะของเรา
นี้แหละ ดีกว่าชมพูทวีป".

ตตฺต เต ชนาติ ชฺมพูทีปวาสิโน
ชนา. กมฺมผลุปชีวิโนติ นานากมฺมานิ
ผลุปชีวิโน สตุตา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ชน
ทั้งหลายเหล่านั้น ได้แก่ ชนชาว
ชมพูทวีป. คำว่า ที่ต้องเลี้ยงชีพ
ด้วยผลแห่งการงาน ได้แก่ เป็นสัตว์
ทั้งหลาย ที่ต้องเลี้ยงชีพด้วยผลแห่ง
การงานต่าง ๆ.

อถ เต ทีปํ ปรีคณฺหมานา
ปฺริสา ตสฺส คีตสทฺทํ สตุวา
"มนุสฺสสทฺโท วีย สฺยุยติ. ชานิสฺสาม
นฺนุ"ติ สทฺทานุสาเรน คนฺตุวา ตํ ปฺริสํ
ทิสฺวา "ยกุโข ภวิสฺสตี"ติ ภัตา^๑ สเร
สนฺนหีสฺสุ. โสปี เต ทิสฺวา อตฺตโน

ครั้งนั้น ชายเหล่านั้นผู้กำลังสำรวจ
ดูเกาะ ได้ยินเสียงร้องเพลงของชายนั้น
(เจ้าของเกาะ) จึงกล่าวกันว่า "ฟังดู
เหมือนเสียงคน, พวกเราจะต้องค้นให้พบ
เสียงนั้น" จึงเดินไปตามที่มาของเสียง ก็
พบชายคนนั้น ต่างคนต่างตกใจกลัวว่า
"จะเป็นยักษ์" จึงพาดลูกศร. ผู้ชาย
(เจ้าของเกาะ) นั้นเล่า พอเห็นพวกชาวเรือ

^๑ ฉ. ภัตตลิตา.

วธมเยน “นาหิ สามี ยกุโข ปุริโสมุหิ
ชีวิตทานิ เม เทธา”ติ ยาจนุโต “ปุริสา
นาม ตุมหาทิสา นคฺคา น โหนติ”ติ
วตุเต ปุณฺปุณฺนิ ยาจิตฺวา มนุสฺสภาวํ
ธวาเปสิ. เต ตํ ปุริสํ อุปลงฺกมิตฺวา
สมฺเมทนียํ กถํ กตฺวา ตสฺส ตตฺถ
อาคตนิยามํ ปุจฺจิสฺส.

โสปี เตสํ สพุพฺพิ กเถตฺวา “ตุมฺห
อตุตโน ปุณฺณสมฺปตฺติยา อิธาคตา,
อຍံ อุตฺตมที่ไป, น เหตุถ สหตุเถน
กมฺมํ กตฺวา ชีวนฺติ, สยํชาตฺสาลีนญฺเจว
อุจฺจุอาทีนญฺเจตฺถ อนฺนโต นตฺถิตฺติ
อนุกฺกณฺจนฺตา วสธา”ติ อาน. “อิธ
ปน วสฺนุตานํ อมฺหากํ อญฺโถปิ
ปริปนฺโถ นตฺถิตฺติ. “อญฺณํ ภาຍံ เอตฺถ
นตฺถิ, อຍံ ปน อมนุสฺสปรึคฺคหิตฺ,
อมฺนุสฺสา ตุมฺหากํ อุจฺจวรปฺสฺสาวํ

เหล่านั้น ก็ร้องอ้อนวอน เพราะกลัวเขา
จะฆ่าตนว่า “นาย ข้าพเจ้ามิใช่ยักษ์
ข้าพเจ้าเป็นคน ขอท่านจงให้ชีวิตแก่
ข้าพเจ้าด้วยเถิด” เมื่อพวกเขาเรียกกล่าว
ว่า “คนเปลือยกายอย่างท่านไม่ใช่คน
ดอก” ก็อ้อนวอนแล้วอ้อนวอนเล่าให้รู้ว่า
ตนเป็นมนุษย์ พวกเขาเรียกเหล่านั้นจึงเข้าไป
หาชายชาวเกาะนั้น กล่าวถ้อยคำ
อันน่าบันเทิงใจ แล้วจึงถามถึงต้นสาย
ปลายเหตุที่ชายนั้นมาที่นั่น.

ฝ่ายชายชาวเกาะ ก็เล่าเรื่องทั้งหมดให้
พวกเขาชาวเรือเหล่านั้นฟัง แล้วกล่าวว่า
“พวกท่านมาถึงสถานที่นี้ด้วยสมบัติแห่งบุญ
ของตน, เกาะนี้เป็นเกาะที่อุดมสมบูรณ์,
คนทั้งหลายไม่ต้องทำงานด้วยมือของตน
ก็ดำรงชีวิตอยู่ที่เกาะนี้ได้, ชาวสาส์ที่
งอกขึ้นมาเอง และพืชผลมีอ้อยเป็นต้น
ในเกาะนี้ไม่มีที่สิ้นสุด พวกท่านจะอยู่
อย่างไรจักเป็นอภัย ด้วยประการฉะนี้”.
พวกเขาชาวเรือจึงกล่าวว่า “ก็เมื่อพวกเราอยู่
บนเกาะนี้ อันตรายอย่างอื่นไม่มีหรือ”.
ชายชาวเกาะตอบว่า “ที่เกาะนี้ไม่มีภัย
อย่างอื่น, แต่เกาะนี้มีพวกอมมนุษย์ยึดครอง
หวงแหน, พวกอมมนุษย์เห็นอุจจาระและ

ทิสฺวา กุฑฺฒเมยฺยํ, ตสฺมา ตํ
 กโรนฺตา วาลุกํ วิยฺยหิตฺวา วาลุกาย
 ปฏิจฺฉาเพยฺยาถ, เอตฺตํ อธิ ภยํ
 อณฺณํ นตฺถิ, นิจฺจํ อปฺปมตฺตา
 ภเวยฺยาถา”ติ. เต ตตฺถ วาสํ
 อุกฺกเปสฺสุ.^๑ ตสฺมี ปน กุลฺลสฺสเส
 ปญฺจนฺนํ ปญฺจนฺนํ กุลฺลตานิ เชฏฺฐกา
 เทว วฑฺฒกํ อหฺสฺสุ. เตสฺсу เอโก
 พาโล อโหสิ รสคิฑฺโธ เอโก ปณฺฑิโต
 รเสสฺสุ อคิฑฺโธ.^๒

ปัสสาวะของพวกท่านแล้วจะพึงโกรธเคือง,
 เพราะฉะนั้น เมื่อพวกท่านถ่ายอุจจาระ
 ปัสสาวะนั้นแล้ว พึงคุ้มทราญแล้วกลบเสีย
 ด้วยทราญ, เพียงเท่านั้น ภัยอย่างอื่นที่
 เกาะนี้ก็จะไม่มี, พวกท่านไม่พึงประมาท
 ตลอดไป”. พวกชาวเรือเหล่านั้น จึง
 ตัดสินใจดำรงชีวิตอยู่บนเกาะนั้น. ก็ใน
 ตระกูลทั้ง ๑,๐๐๐ นั้น มีช่างไม้สองคน
 เป็นหัวหน้าฝ่ายละ ๕๐๐ ตระกูล, บรรดา
 ช่างไม้ ๒ คนนั้น คนหนึ่งเป็นคนโง่เขลา
 และมักมากในรส คนหนึ่งเป็นบัณฑิต
 ไม่มักมากในรส.

อปรภาเค สพฺเพปิ เต ตตฺถ
 สฺขํ วสนฺตา ญฺลสรฺรฺวา หุตฺวา จินฺตยีสฺสุ
 “จิริ ปิตา โน สุธา, อุจฺจฺรเสน เมรยํ
 กตฺวา ปิวิสฺสามา”ติ. เต เมรยํ
 กาเรตฺวา ปิวิตฺวา มตฺตวเสน คายนฺตา
 นจฺจนฺตา ก็พินฺตา ปมตฺตา ตตฺถ

เวลาต่อมา พวกช่างไม้แม้ทั้งหมด
 เหล่านั้น เมื่ออยู่บนเกาะนั้นอย่าง
 สุขสบาย ต่างมีร่างกายอ้วนท้วนจึงคิด
 กันว่า “นานแล้วที่พวกเราไม่ได้ดื่มสุรากัน,
 เราจะใช้น้ำอ้อยทำเมรัยดื่ม”. ช่างไม้
 เหล่านั้น จึงช่วยกันให้ทำเมรัยแล้วดื่ม
 ด้วยอำนาจความเมา จึงพากันขับร้อง
 ฟ้อนรำเล่นกันสนุกสนาน ประมาทถ่าย
 อุจจาระปัสสาวะไว้ที่เกาะนั้นแล้ว ไม่เอา

^๑ ฉ. อุปกจฺฉิสฺสุ.

^๒ ฉ. อนลฺลิสฺสโน.

อุจฺจารปสฺสสวํ กตฺวา อปฺปฏิจฺฉาเทตฺวา
ทิปกํ ชิคฺฉจฺฉํ ปฏิภูลํ กรีสฺสุ.

เทวดา "อิเม อมฺหากํ ก็ฬามณฺฑลํ
ปฏิภูลํ กโรนฺตี"ติ กุชฺฌิตฺวา "สมฺมุทฺติ
อุตฺตฺราเปตฺวา ทิปกโธชนํ^๑ กรีสฺสามา"ติ
จินฺเตตฺวา^๒ "อโย กภาพฺกฺโข อชฺช
อมฺหากํ สมากโม จ ภินฺโน, อิตฺทานิ
ปณฺณรสมเ ทิวเส ปณฺณมีอุโปสฺสทิวเส
จฺนุทฺสฺส อุคฺคฺมนเวลาย สฺมุทฺติ
อุพฺพตฺเตตฺวา สพฺเพปิเม ฆาเตสฺสามา"ติ
ทิวลํ จปยีสฺสุ.

อถ เนลฺลํ อนฺตเร เอโก ธมฺมิโก
เทวปฺตุโต "มา อิเม มม ปสฺสนฺตฺสฺเสว
นสฺสนฺตฺสุ"ติ อนุกมฺปาย เตสฺส สายมาสํ
ภฺยุชิตฺวา ฆรทฺวาเร สุขกถาย
นินฺนินฺเนสฺส สพฺพาวรณฺปฏิมฺณฺทิตฺโต สก-

ทฺรายกฺลปให้เรียบร้อย ทำให้เกาะ
สกปรกนารังเกียจ.

เทวดาท้งหลาย จึงพากันโกรธเคืองว่า
"พวกช่างไม้เหล่านี้ ทำสนามเล่นของ
พวกเราสกปรก" คิดกันว่า "พวกเราจะ
บันดาลน้ำทะเลให้เอ่อท่วม ชำระล้างเกาะ
ให้สะอาด" แล้วก็กำหนดวันว่า "ปักษ์นี้
เป็นข้างแรม และสมาคมของพวกเรา
ก็แตกแยกกัน, ตั้งแต่วันนี้ไปในวันอุโปสธ
พระจันทร์เต็มดวง ซึ่งเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ
เวลาพระจันทร์ขึ้น พวกเราจะบันดาล
ให้น้ำทะเลเอ่อท่วมแล้ว ฆ่าพวกช่างไม้
เหล่านี้ทั้งหมด".

ครั้งนั้น ในระหว่างเทวดาเหล่านั้น มี
เทพบุตรผู้ตั้งอยู่ในธรรมตนหนึ่ง คิดด้วย
ความเมตตาว่า "เมื่อเรายังเห็นอยู่นั้นแล
พวกช่างไม้เหล่านี้ จงอย่าพากันพินาศ
วอดวายเลย" เมื่อพวกช่างไม้เหล่านั้น
บริโภคอาหารเย็น แล้วนั่งคุยกันอย่าง
สบายอกสบายใจที่ประตุเรื่อน จึงประดับ
ด้วยอาภรณ์ทั้งปวง บันดาลท้วท้วเกาะให้

^๑ ฉ. ทิปกโรวนิ.

^๒ ฉ. มนฺเตตฺวา.

ที่ปัก เอโกภาสี กตฺวา อุตฺตราย ทิสาย
 อากาเส จตฺวา “อมฺโห วฑฺฒกึ เทวตา
 ตุมฺหากึ กุฑฺธา, อิมฺสุมี จาเน มา
 วสิตฺถ, อิตฺโต อฑฺฒมาสจฺเจเนน นี
 เทวตา สมฺมทฺทึ อุกฺกตฺเตตฺวา สพฺเพว
 ตุมฺเห สมาเตสฺสนฺติ, อิตฺโต นิกฺขมิตฺวา
 ปลายถา”ติ ทฺติยึ คาถมาห

๒๖. “ติปฺปนฺจฺรตฺตฺตฺปคตฺมฺหิ จนฺเท
 เวโค มหา เหสฺสติ สาคฺรฺสฺส
 อฺปลาวสฺสึ ทิปฺมิมํ อฺพาริ
 มา โว วธิ คจฺจถ เลณฺมณฺณนฺ”ติ.

ตตฺถ อฺปลาวสฺสนฺติ^๑ อิมํ ทิป
 อฺปาวสฺนฺโต อฺลฺโลเลณฺโต ภวิสฺสติ.^๑
 มา โว วธิตฺติ โส สาคฺรเวโค ตุมฺเห
 มา วธิ.

มีแสงสว่างเจิดจ้าเป็นอันเดียวกัน ยืนอยู่
 ในอากาศทางทิศเหนือ แล้วกล่าวว่า
 “ช่างไม้ผู้เจริญ เทวดาทั้งหลายโกรธเคือง
 พวกท่าน, พวกท่านอย่าอยู่ในที่นี้กันเลย,
 เพราะว่าจากนี้ไปอีกกึ่งเดือน พวกเทวดา
 จะบันดาลให้น้ำทะเลเอ่อท่วม แล้วฆ่า
 พวกท่านเสียทั้งหมด, พวกท่านจงพากัน
 ออกจากเกาะนี้หนีไปเถิด” แล้วกล่าวว่า
 คาถาที่สองว่า

๒๖. “ในวันพระจันทร์เพ็ญ ทะเลจะมีคลื่น
 จัด จะท่วมเกาะใหญ่นี้ คลื่นทะเล
 ฆ่าท่านทั้งหลายเสียเลย ท่าน
 ทั้งหมด จงพากันไปหาที่พึ่งอาศัย
 ที่อื่นเถิด”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จะท่วม
 ความว่า คลื่นใหญ่จะท่วม ทำให้
 เกาะนี้ปั่นป่วน. คำว่า คลื่นทะเลอย่า
 ฆ่าท่านทั้งหลายเสียเลย ความว่า
 คลื่นทะเลนั้น อย่าฆ่าพวกท่านเสียเลย.

^{๑-๑} ๑. อฺปลวิสฺสนฺติ อิมํ ทิปกึ อฺปลาวสฺนฺโต
 อฺลฺโลเลณฺตฺรณฺโต อภิวิสฺสติ.

อิติ โส เตสํ โอวาทํ ทตฺวา
 อตฺตโน จานเมว คโต. ตสฺมี คเต
 อปโร สาหสิโก กกุขโล เทวปฺตุโต
 “อิเม อิมสฺส วจันํ คเหตุว
 ปลาเปยฺยํ. อหํ เนสํ คมนํ นิวาเรตฺวา
 สพุเพปิ มหาวินาสํ ปาเปสฺสามิ”ติ
 จินฺนเตตฺวา ทิพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑติโต
 สกฺลคามิ^๑ เอโกภาสํ กโรนฺตุโต
 อาคนฺตฺวา ทกุชินฺทิสาย อากาเส จตฺวา
 “เอโก เทวปฺตุโต อีธาคโต”ติ^๒
 ปุจฺจิตฺวา “อาคโต”ติ วุตฺเต “โส โว
 ก็ กเถสิ”ติ วตฺวา “อิทํ นาม สามิ”ติ
 วุตฺเต “โส ตุมฺหากํ อิธ นิวาสํ น

เทพบุตรนั้นให้โอวาทแก่พวกช่างไม้
 เหล่านั้นด้วยประการฉะนี้แล้ว กลับไป
 ยังที่อยู่ของตนตามเดิม. เมื่อเทพบุตร
 ตนนั้นไปแล้ว เทพบุตรอีกตนหนึ่งมีนิสัย
 มุทะลุหยาบคาย คิดว่า “พวกช่างไม้
 เหล่านี้เชื่อถ้อยคำของเทพบุตรตนนี้แล้ว
 หนีไป, แต่เราจะห้ามปรามมิให้พวก
 ช่างไม้เหล่านั้นหนีไป จะทำให้พวก
 ช่างไม้แม้ทั้งหมดถึงความพินาศอย่างใหญ่
 หลวง” จึงประดับด้วยเครื่องอลังการทิพย์
 แล้วบันดาลให้ ทั่วทั้งหมู่บ้านมีแสงสว่าง
 ทั่วไปหมด มาเฝ้าอยู่ในอากาศทาง
 ทิศใต้ถามว่า “เทพบุตรตนหนึ่งมา
 ณ ที่นี้หรือ” เมื่อพวกช่างไม้ตอบว่า “มา”
 จึงถามต่อไปว่า “เทพบุตรตนนั้นกล่าว
 อะไรกับพวกท่าน” เมื่อพวก ช่างไม้ตอบว่า
 “กล่าวเรื่องนี้นาย” จึงกล่าวต่อไปว่า
 “เทพบุตรนั้นไม่ปรารถนาจะให้พวกท่าน
 อยู่อาศัยที่เกาะนี้ จึงกล่าวด้วยความ
 อาฆาต พวกท่านไม่ต้องไปที่อื่น จงอยู่

^๑ ฉ. สกฺลทีป.

^๒ ฉ. อีธาคโต โน.

อิจฺจติ โวเสน^๑ กเถติ ตุมฺเห อญฺญตฺถ ที่เกาะนี้นั้นแหละ” ดังนี้แล้ว ได้กล่าว
อคนฺตุวา อิธว วสธา”ติ วตฺวา เทว สองคาถาว่า
คาถา อภาสิ

๒๗. “น ชาตยํ สาครวาริวโค
อุปลาวสุสํ ทีปมิมํ อุฬารํ
ตํ เม นิมิตฺเตหิ พหูหิ ทิฏฺฐํ
มา ภถ ก็ โสจถ โมทถโวห.

๒๗. “คลื่นทะเลจะไม่เกิดท่วมเกาะใหญ่นี้
เหตุนั้น เราเห็นแล้วด้วยนิมิต
เป็นอันมาก ท่านทั้งหลายอย่ากลัว
เลย จะเศร้าโศกไปทำไมกัน จง
เบิกบานใจเถิด.

๒๘. ปหฺตภกฺขํ พหุอนฺนปानํ
ปตฺตตฺถ อาวาสมิมํ อุฬารํ
น โว ภยํ ปฏิปฺสฺสามิ กิณฺจ
อาปฺตฺตปฺตฺเตหิ ปโมทถโวห”ติ.

๒๘. ท่านทั้งหลาย จงอยู่ยึดครองเกาะ
ใหญ่นี้ ซึ่งมีอาหารเพียงพอ มีข้าว
และน้ำมากมาย เป็นที่อยู่อาศัยเถิด
เรามองไม่เห็นภัย อันใดอันหนึ่ง
(ซึ่งจะเกิดมี) แก่ท่านทั้งหลายเลย
ท่านทั้งหลาย จงเบิกบานใจอยู่กับ
บุตรและหลานเถิด”.

ตตฺถ น ชาตยฺนฺติ น ชาตฺ
อัย. มาภถาติ มา ภายิตฺถ.
โมทถโวหติ ปมุทิตา ปิตฺติโสมนสุสฺสาตา

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า น ชาตยํ
ตัดบทเป็น น ชาตฺ อัย แปลว่า
คลื่นทะเลนี้จะไม่เกิด. คำว่า ท่าน
ทั้งหลายอย่ากลัวเลย คือ ท่านทั้งหลาย
อย่าหวาดกลัวเลย. คำว่า จงเบิกบานใจ
เถิด ได้แก่ พวกท่านจงเบิกบานใจกัน

^๑ จ. โทเสน.

โหด. อาปุตตปุตเตหีติ ยาว ปุตตานิปี
ปุตเตหิ ปโมทถ, นตฺถิ โว อิมสฺมี
จฺจเน ภยฺนฺติ.

เอวํ โส อิมานิ ทวีหิ คาคานิ
เต อสฺสาเสตุวา ปกุกามิ. ตสฺส
ปกุกนฺตกาเล ธมฺมิกเทวปุตฺตสฺส วจฺนํ
สุตฺวา อนาทิยนฺโต พาลวฑฺฒกึ "สุณฺนฺตุ
เม โภณฺโต วจฺนฺ"ติ. เสสวฑฺฒกึ
อามนฺเตตุวา ปญฺจํ คาคมาห

๒๙. "โย เทวายํ ทกฺขิณายํ ทิสายํ
เขมํ ปฏิกโกสฺติ ตสฺส สจฺจํ
น อุตฺตโร เวทึ ภยาภยสฺส
มา เภถ กึ โสจถ โมทถโหว"ติ.

ตตฺถ ทกฺขิณายนฺติ ทกฺขิณาย,
ออยเมว วา ปาโจ.

จึงเกิดความชื่นชมยินดีกันเกิด. คำว่า
อยู่กับบุตรและหลาน ความว่า
ท่านทั้งหลาย จงเบิกบานใจอยู่ด้วยบุตร
ตลอดจนกระทั่งหลาน. ภัยในที่นี้ ไม่มี
แก่พวกท่าน.

เทพบุตรผู้หยาบช้านั้นให้พวกช่างไม้
เหล่านั้นเบาใจด้วยคาถาทั้งสองนี้ อย่างนี้
แล้วก็จากไป. ในเวลาที่เทพบุตรผู้หยาบช้ำ
นั้นจากไป ช่างไม้ผู้เงาฟังคำของ
เทพบุตรผู้ตั้งอยู่ในธรรมแล้วไม่ยอมเชื่อถือ
เรียกพวกช่างไม้ที่เหลือมาพูดว่า "ผู้เจริญ
ทั้งหลายจงฟังคำของข้าพเจ้า" ดังนี้ แล้ว
กล่าวคาถาที่ห้าว่า

๒๙. "เทพบุตรในทิศทักษิณนี้ใด ย่อม
คัดค้านความเกษมสำราญ ถ้อยคำ
ของเทพบุตรนั้น เป็นคำจริง
เทพบุตร ในทิศอุดรไม่รู้แจ้งภัยหรือ
มิใช่ภัย ท่านทั้งหลายอย่ากลัวเลย
จะเศร้าโศกไปทำไม จงเบิกบาน
ใจเกิด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า
ในทิศทักษิณ คือ ทางด้านทิศทักษิณ.
อีกอย่างหนึ่ง บาลีก็มีเท่านั้นเอง.

ตี สุตฺวา รัสคิทฺธา ปญฺจสทฺวฑฺฒกึ
ตสฺส พาลสฺส วจฺนํ อาทยีสฺสุ. อิตโร
ปน ปญฺชิตฺวฑฺฒกึ ตสฺส วจฺนํ
อนาทียนฺโต เต วฑฺฒกึ อามนฺเตตฺวา
จตฺสฺสโร คาถา อภาสิ

ช่างไม้ ๕๐๐ คน ผู้มักมากในรส
(ผู้ติดใจรส) ฟังคำนั้นแล้ว พวกเข็
ืออ้อยคำของช่างไม้ผู้โง่เขลานั้น. ส่วน
ช่างไม้บัณฑิตอีกคนไม่เชื่อคำของเทพบุตร
มุทะลุ นั้น จึงเรียกพวกช่างไม้เหล่านั้น
มาหาแล้วกล่าว ๔ คาถาว่า

๓๐. “ยถา อิเม วิปฺปวทฺนฺติ ยกุชา
เอโก ภายํ สํสฺติ เขมเมโก
ตทิงฺฆ มยุหํ วจฺนํ สุณฺนาถ
ชิปฺปํ ลหุํ มา วินสิมฺห สพฺเพ.

๓๐. “ทำไมเทวดาเหล่านี้ กล่าวผิดกัน
เทวดาตนหนึ่ง กล่าวว่าจะมีภัย
ตนหนึ่งกล่าวว่าปลอดภัย เอาเถิด
เราขอเตือน ท่านทั้งหลายจงฟัง
ถ้อยคำของเราเถิด เราทั้งหมด
อย่าฉิบหายเสียเร็วพลันเลย.

๓๑. สพฺเพ สฺมาคฺมฺม กโรมฺ นาวํ
โทณึ ทพฺหิ สพฺพยนฺตฺวปฺนฺนํ
สเจ อยํ ทกฺขิโณ สจฺจมาห
โมฆํ ปฏิกฺโกสฺติ อุตฺตโรยํ.

๓๑. เราทั้งหมด จงมาช่วยกันทำเรือใหญ่
ให้มั่นคงแข็งแรง ติดเครื่องยนต์ไว้
พร้อมสรรพ ถ้าเทพบุตรในทิศ
ทักษิณนี้กล่าวจริง เทพบุตรในทิศ
อุดรนี้ ก็กล่าวค้านเปล่า ๆ.

๓๒. สฺวา เจว โน เหหิติ อาปทตฺถา
อิมญฺจ ทิปฺปํ น ปริจฺจเขม
สเจ จ ไซ อุตฺตโร สจฺจมาห
โมฆํ ปฏิกฺโกสฺติ ทกฺขิโณยํ.

๓๒. เมื่ออันตรายนั้นเกิดขึ้น เรือของ
พวกเรานั้นก็จะไม่เสียหาย อนึ่ง
เราจะไม่ละทิ้งเกาะนี้ ก็ถ้าหากว่า
เทพบุตรในทิศอุดร กล่าวจริง
เทพบุตรในทิศทักษิณนี้ ก็กล่าว
ค้านเปล่า ๆ.

๓๓. ตเมว นาวํ อภิรุษุห สพุเพ
 เอรํ มยํ โสตุถิ ตเรมุ ปาริ
 น เว สุขณฺหํ ปจฺเจเนน เสฏฺฐํ
 กนิฏฺฐมาปาทคตํ คเหตุวา
 โย จิรํ มชฺฌํ ปวิเจยุย คณฺหติ
 สเว นโร เสฏฺฐจฺมเปติ จานฺนุติ.

๓๓. พวกเราทุกคน ฟุ้งขึ้นสู่เรือนั้นทันที
 ซ้ำมไปถึงฝั่งโน้น โดยสวัสดิ์อย่างนี้
 พวกเราไม่ฟังเชื่อถืออย่างง่าย ๆ ซึ่งคำ
 จริงโดยคำแรก ไม่ฟังเชื่อถืออย่างง่าย ๆ
 ซึ่งถ้อยคำ ที่เทพบุตรกล่าวแล้ว
 ในภายหลังว่าเป็นจริง, นรชนใด
 ในโลกนี้ เลือกถือเอาส่วนกลาง
 ไว้ได้ นรชนนั้น ย่อมเข้าถึงฐานะ
 อันประเสริฐ".

ตตถ วิปฺปวทฺถนฺตีติ อญฺญมญฺญถิ
 จิรฺวํ วทฺถนฺติ. ลหฺนุติ ปุริมฺสฺส
 อตฺถที่ปนํ. โทณฺนิตฺติ คมฺภีรํ มหฺนาวํ.
 สพุพฺพนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 สพุเพหิ
 ฌิยาริตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ญนฺเตหิ อฺปฺปนฺนํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กล่าว
 ผิดกัน ความว่า เทวดาเหล่านั้นกล่าวผิด
 กันและกัน. คำว่า ลหุ เป็นคำแสดง
 เนื้อความของเทวดาตนก่อน. คำว่า
 เรือใหญ่ ได้แก่ เรือขนาดใหญ่กินน้ำลึก.
 คำว่า ติดเครื่องยนต์ไว้พร้อมสรรพ
 ความว่า พรั่งพร้อมด้วยเครื่องยนต์
 ทั้งปวง มีไม้พาย(แจว) และถ่อเป็นต้น.

สา เจว โน เหหิติ อาปทตฺถาติ สา
 จ โน นาวา ปจฺจฺจาปี อฺปฺปนฺนํ นาย
 อาปทาย อตฺถา ภาวิสฺสฺสตี อิมญฺจ ที่ปี
 น ปริจฺจฺชิสฺสํสาม.

คำว่า เมื่ออันตรายนั้นเกิดมีขึ้น เรือ
 ของเรานั้นก็จะไม่เสียหาย ความว่า
 เมื่ออันตรายเกิดขึ้น แล้วในภายหลัง
 เรือของพวกเขาเหล่านั้น ก็จะมีประโยชน์
 และพวกเราก็จะไม่ยอมละทิ้งเกาะนี้.

ปุริมญจ ปจฺฉิมญจ วจฺณํ ปวิเจยฺย
 วิจิณฺตุวํ ตีเรตฺวา อุปปริกฺขิตฺวา มชฺฌมฺ^๑
 คณฺหาติ. ยํ ตถิ สจฺจํ สภาวภูตํ
 ตเมว ปจฺจกฺขํ กตฺวา คณฺหาติ.

สเว นโร เสฏฺฐมฺเปติ จานฺนติ โส
 อุตฺตมํ จานํ อุเปติ อธิคจฺจติ วินฺนฺหติ
 ปฏิภตฺตีติ.

เอวญฺจ ปน วตฺวา อาน "อมฺโห
 มยํ ทฺวินฺนมนฺปิ เทวปฺตฺตานํ วจฺณํ
 กริสฺสาม นาวํ ตาว สชฺเชยฺยาม,
 ตโต สเจ ปสมฺสฺส วจฺณํ สจฺจํ
 ภวิสฺสติ, ตํ อภิรุหิตฺวา ปลายิสฺสาม,
 อถ อิตฺรฺสฺส วจฺณํ สจฺจํ ภวิสฺสติ,
 นาวํ เอกมนฺตํ จเปตฺวา อิเธว
 วสิสฺสามา"ติ. เอวํ วุตฺเต พาลวฑฺฒกึ
 "อมฺโห ตวํ อุกฺกปาตฺยิ สํสุมาโร ปสฺสสิ,

สุคฺลอง แล้วพึงเลือกเฟ้น พิจารณา
 ไตร่ตรองถ้อยคำก่อนและถ้อยคำหลัง
 แล้วถือเอาส่วนกลาง. ถ้อยคำใดเป็น
 คำแท้ คำจริง มีสภาพตามความ
 เป็นจริง บุรุษผู้เป็นบัณฑิตก็ทำถ้อยคำ
 นั้นให้แจ่มแจ้งแล้ว จึงเชื่อถือ.

คำว่า **นระนั้น** ย่อมเข้าถึงฐานะอัน
ประเสริฐ ความว่า บุรุษผู้เป็นบัณฑิต
 นั้นย่อมเข้าถึง คือย่อมบรรลุ ย่อมประสบ
 ได้แก่ ย่อมได้รับฐานะอันประเสริฐ.

ก็แลช่างไม้ผู้เป็นบัณฑิตครั้งกล่าว
 อย่างนี้แล้วจึงกล่าวต่อไปว่า "ท่านผู้เจริญ
 พวกเราจะทำตามคำพูด ของเทพบุตรแม้
 ทั้งสอง พวกเราพึงตระเตรียมเรือกันไว้
 ก่อน, ต่อจากนั้น ถ้าหากคำกล่าวของ
 เทพบุตรตนแรกเป็นจริง, พวกเราจะได้
 ขึ้นเรื่อนั้นหนีไป, ถ้าหากคำกล่าวของ
 เทพบุตรอีกตนเป็นความจริง, พวกเรา
 ก็จะเก็บเรือไว้ ณ ที่แห่งหนึ่ง แล้วอยู่ที่นี้
 กันต่อไป". เมื่อช่างไม้ผู้เป็นบัณฑิตนั้น
 กล่าวอย่างนี้แล้ว ช่างไม้ผู้เฒ่าจึง

^๑ ฉ. ตจฺจํ.

อติวิย^๑ ที่มสุตโตสิ,^๑ ปจโม เทวปุตโต
อเมหสุ โรเสน^๒ กเถสิ, ปจฺฉิม
สิเนเหน, อิมิ เอรูปี วรทีปี ปหาย
กฺหิ คจฺฉิสฺสาม,^๓ สเจ ปน ตฺวิ
คนฺตุกาโม ตว ปริสํ คณฺหิตฺวา
นาวํ กโรหิ, อมฺหากํ นาวาย กิจจํ
นตฺถิ”ติ อาห.

ปณฺฑิตโต อตฺตโน ปริสํ คเหตุวา นาวํ
สขุเชตฺวา นาวาย สพฺพูปกรณานิ
อาโรเปตฺวา สปริโส นาวาย อฏฺฐาสสิ.
ตโต ปุณฺณมีทิวเส จนฺตฺตคฺคณเวลาย
สมุทฺทโต อุมฺมิ อุตฺตริตฺวา ชาณฺอุปฺมาณา
นุตฺวา ทีปํ โรวนตฺถา คตา. ปณฺฑิตโต
สมุทฺทสฺส อุตฺตรณภาวํ ฅตฺวา นาวํ
วิสขุเชสิ. พาลวทุตฺตํกิปฺกฺชิกานิ ปณฺจ-
กฺลสฺตานิ “สมุทฺทโต อุมฺมิ
ทีปโรวนตฺถาย อาคตา เอตฺตคฺกเมว
เอตฺตคฺกเมวา”ติ กเถนฺตฺวา นิสิทิสฺ. ตโต
ปฏฺิปาฏฺิยา กฏฺิอุปฺมาณา ปุริสอุปฺมาณา

กล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านจงดูจะเข้า
ในถาดน้ำ, ท่านเป็นผู้หัดบายนมาก
เหลือเกิน, เทพบุตรตนแรกกล่าวเพราะ
ความโกรธเคืองในพวกเรา, เทพบุตร
ตนหลังพูด เพราะความรักในพวกเรา,
พวกเราจะละทิ้งเกาะอันประเสริฐเห็น
ปานนี้ไปไหนกันเล่า, ก็ถ้าท่านต้องการ
จะไป ก็จงพาบริษัทของท่านทำเรือไว้
เถิด, พวกเราไม่มีกิจที่จะต้องใช้เรือ”.

ช่างไม้บัณฑิตพาบริษัทของตนไปจัดเตรียม
เรือไว้ ขนของใช้ทุกอย่าง ใส่เรือแล้ว
อยู่ในเรือพร้อมด้วยบริษัทของตน. ต่อมา
ในวันพระจันทร์เพ็ญ ในเวลาที่ดวงจันทร์
โคจรขึ้นมา คลื่นสูงขึ้นมาจากทะเลมี
ประมาณแค่หัวเข่า เพื่อชำระล้างเกาะ
แล้วก็ม้วนตัวไหลกลับไป. ช่างไม้
ผู้เป็นบัณฑิตรู้ว่าน้ำทะเลเอ่อท่วมขึ้นมา
จึงให้ปล่อยเรือลอยออกไป. ตระกูลทั้ง
๕๐๐ ที่เป็นพวกฟองฝ้ายช่างไม้ผู้โง่เขลา
นั่งพูดคุยกันเพลินว่า “คลื่นที่ซัดมาจาก
ทะเลเพื่อล้างเกาะมีขนาดเท่านี้ นั่นเอง

^{๑-๑} ฉ. อติวิ ที่มฺ ปสฺสสิ.

^๒ ฉ. โทสวเสน.

^๓ ฉ. คมิสฺสาม.

ตาลปุปผา สาคระมุมิ ที่ปกมปิ
 วุยกุมาณา อาคจฺจติ. ปณฺทิตโต
 อปายกุสลตาย รเส อลฺลคฺโค โสตุตินา
 คโต. พาลวฑฺฒกึ รสคฺทิฑฺเณ
 อนาคตภยํ อโนโลเกตฺวา ปญฺจนิ
 กุสลเตหิ สทุธิ วินาสํ ปตฺโต.

มีขนาดเท่านี้มันเอง". ต่อจากนั้น คลื่น
 ในทะเลสูงขนาดสะเอว โดยลำดับ
 สูงประมาณชั่วบุรุษ สูงประมาณต้นตาล
 พัดท่วมไปหมดทั้งเกาะ. เพราะความ
 ฉลาดในอุบาย ไม่ติดอยู่ในรส ช่างไม้
 ผู้เป็นบัณฑิต จึงไปแล้วโดยสวัสดิภาพ.
 ช่างไม้ผู้โง่เขลา ไม่พิจารณาเห็นภัย
 ในอนาคต เพราะความมักมากในรส
 จึงถึงความพินาศ พร้อมด้วยตระกูล
 ทั้ง ๕๐๐.

อิโต ปราณุสาสนึ ตมตฺถํ
 ที่ปยมาณา ติสฺโส อภิสมฺพุทฺธคาถาโย
 โหนฺติ

คำพร่ำสอน ที่นอกไปจากนี้
 อันแสดงเนื้อความนั้น เป็นคาถา
 ของพระผู้ตรัสรู้พร้อม มี ๓ พระคาถาว่า

๓๔. "ยถาปี เต สาครวาริมชฺเฒ
 สกมฺมุณา โสตุติ วหีสฺสุ วาณิชา
 อนาคตตฺถํ ปฏิวิชฺฌิยาน
 อปฺปมฺปิ นาจฺเจติ จ ภูริปฺปโย.

๓๔. "กุลบุตร ผู้มีปัญญามาก ดุจดัง
 แผ่นดิน (มีปัญญากว้างขวาง)
 เข้าใจชัด ถึงประโยชน์ในอนาคต
 แล้ว ย่อมไม่ให้ประโยชน์นั้น
 ผ่านผ่านไปแม้แต่น้อย เหมือน
 พวกพ่อค้าเหล่านั้น พวกกันไป
 ท่ามกลางทะเล โดยสวัสดิ์ ด้วย
 การงานของตน ฉะนั้น.

๓๕. พาลา จ โมะเณ รसानุคิฑฺธา
 อนาคตํ อปฺปฏิวิชฺฌิยตฺถํ

๓๕. ส่วนพวกคนโง่เขลา มัวหมกมุ่นอยู่
 ในรสด้วยความหลงมกมาย ไม่เข้า-

ปัจจุปปนุเน สีทนต์ อุตตชาเต
สมุทฺทมชฺเช ยถา เต มนุสฺสา.

ใจชัดถึงประโยชน์ในอนาคต เมื่อ
ความต้องการ เกิดขึ้นเฉพาะหน้า
ยอมพากันลุ่มจม เหมือนมนุษย์
เหล่านั้น พากันลุ่มจมในท่ามกลาง
ทะเล ฉะนั้น.

๓๖. อนาคตํ ปฏิภยฺราถ กิจจํ
มา มํ กิจจํ กิจฺจกาเล พฺยเรสี
ตํ ตาทิสํ ปฏิภตกิจฺจการี
น ตํ กิจจํ กิจฺจกาเล พฺยเรสี”ติ.

๓๖. ชนผู้เป็นบัณฑิต พึงรีบทำกิจที่ควร
ทำซึ่งยังมาไม่ถึง อย่าให้กิจที่ต้อง
ทำเบียดเบียนตัวได้ ในเวลาที่
ต้องการ กิจนั้นไม่เบียดเบียนบุคคล
ผู้รีบทำกิจที่ควรทำเช่นนั้น ในเวลา
ที่ที่ต้องการ”.

ตตฺถ สกมฺมุนาติ อนาคตภยํ
ทิสฺวา ปุเรตรํ กเตน อุตฺตโน กมฺเมน.
โสตุถิ วหีสฺสูติ เขเมน. คมฺิสฺสุ. วาณิชาติ
สมุทฺเท วิจรณภาเวน วฑฺฒนํ กิ วุตฺตา.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า ด้วย
การงานของตน ความว่า ด้วยการงาน
ของตนที่ทำไว้ก่อน เพราะเห็นภัยใน
อนาคต. คำว่า พากันไปโดยความ
สวัสดี ได้แก่ ไปด้วยความเกษม.
ท่านเรียกขานไม่ว่า พ่อค้า ด้วยภาวะคือ
การท่องเที่ยวไปในทะเล.

ปฏฺวิชฺฌิยานาติ เอวํ ภิกฺขเว ปจฺมตรํ
กตฺตพฺพํ. อนาคตํ อุตฺถํ ปฏฺวิชฺฌิตฺวา
อิธ โลกเภา ฐฺริปญฺโญ กุลปฺตฺโต

คำว่า เข้าใจชัด ความว่า ภิกษุทั้งหลาย
กุลบุตร ผู้มีปัญญาดุจตั้งแผ่นดิน ใน
โลกนี้ เข้าใจชัดถึงประโยชน์อันยังมาไม่
ถึงซึ่งควรกระทำก่อนเขามดอย่างนี้แล้ว
ไม่ให้ประโยชน์ของตนแม้ประมาณน้อย

อปฺปมตฺตกมฺปิ อตฺตโน อตฺถิ นาจฺเจติ
นาติวตฺตติ, น หาเปตีติ อตฺถิ.

ผ่านพ้นไป คือล่องเลยไป, ได้แก่ ไม่ยอม
ให้เสียหาย.

อปฺปวิวิชฺฌมิตฺตุนฺนติ อปฺปวิวิชฺฌิตฺวา อตฺถิ
ปฺจสมเมว กตฺตพฺพํ อกตฺวาติ อตฺถิ.

คำว่า ไม่เข้าใจชัดถึงประโยชน์ ความว่า
ไม่ทำประโยชน์ที่ตนยังไม่เข้าใจให้ชัด คือ
ไม่ทำกิจที่พึงทำก่อนนั่นเอง.

ปจฺจุปฺปนฺเนติ ยथा ตํ อนาคตํ
อตฺตชาตํ อปฺปชฺชติ, ตथा ตสฺมี
ปจฺจุปฺปนฺเน สิทฺตติ, อตฺตชาเต อตฺตโน
ปติฏฺฐํ น ลภฺนติ, สมฺมุทเท เต
พาลวชฺชตฺมกึ มนุสฺสา วิย วินาสํ
ปาปฺณนฺติ.

คำว่า เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ความว่า
ความต้องการอันเป็นอนาคตนั้นเกิดขึ้น
เวลาใด, เวลานั้น เมื่อความต้องการ
นั้นเกิดขึ้นเฉพาะหน้าแล้ว พวกคนโง่เขลา
ก็พากันลุ่มจม, คือว่าเมื่อเกิดความ
ต้องการ คนโง่เขลาย่อมไม่ได้ที่พึง
ของตน, ได้แก่ ถึงความพินาศเหมือน
พวกมนุษย์ผู้เป็นช่างไม้โง่เขลาเหล่านั้น
ถึงความพินาศในทะเล ฉะนั้น.

อนาคตฺนฺติ ภิกฺขเว ปณฺชิตฺปริโส
อนาคตํ ปจฺจมตฺรํ กตฺตพฺพํ กิจฺจํ
สมฺปรายิกํ วา ทิฏฺฐธมฺมิกํ วา
ปฏิกิธฺราถ, ปุเรตฺรเมว กเรยฺย. กิการณา.
มา มํ กิจฺจํ กิจฺจกาเล พฺยธฺเรตี,
ปุเร กตฺตพฺพํ หิ ปุเร อภิยฺรมาณํ
ปจฺจฉา ปจฺจุปฺปนฺนภาวปฺปตฺตํ อตฺตโน
กิจฺจกาเล กายจิตฺตฺวาพาธเน พฺยธฺเรติ,

คำว่า ยังมาไม่ถึง มีความว่า
ภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้เป็นบัณฑิตพึงรีบ
ทำกิจอันยังมาไม่ถึง ซึ่งควรกระทำก่อน
อันเป็นประโยชน์ในโลกหน้า หรือเป็น
ประโยชน์ในโลกนี้, คือพึงทำก่อนที่เดียว.
เพราะเหตุไร. เพราะวากิจอย่าเบียดเบียน
เราในเวลาที่มีกิจเกิดขึ้น, แท้จริง กิจที่
บุคคลพึงทำก่อน แต่ไม่ทำเสียก่อน
ภายหลังถึงความเป็นกิจขึ้นเฉพาะหน้า

ตัม มา พุยเธสีติ ปจฺมเมว นํ
ปณฺฑิตโต กเรยฺย.

ยอมเบียดเบียน ด้วยการเบียดเบียน
ทางกายและใจในเวลาที่เป็นกิจของตน,
กิจนั้นอย่าเบียดเบียนเราเลย, เพราะ
ฉะนั้น บัณฑิตควรรีบทำกิจนั้นเสียก่อน
ทีเดียว.

ตัม ตาทิสฺสนฺติ ตถา สณฺฑิตํ ปุริสํ.^๑
ปฏิกตกิจฺจการินฺติ ปฏิกิจฺเจว กตฺตพฺพ-
กิจฺจการินํ.

คำว่า ผู้ทำกิจเช่นนั้น ได้แก่ บุรุษ
ผู้ดำรงอย่างนั้น. คำว่า ผู้รีบทำกิจ
ที่ควรทำ ได้แก่ บุคคลผู้มีปรกติ ทำกิจ
ที่ควรทำเฉพาะหน้านั้นเอง.

ตัม กิจฺจํ กิจฺจกาเลติ อนาคตํ กิจฺจํ
กยิรฺมานํ ปจฺฉา ปจฺจุปฺปนฺนภาวปฺปตฺตํ
อตฺตโน กิจฺจกาเล กายจิตฺตวาพาทกาเล
ตาทิสํ ปุริสํ น พุยเธติ น พาทตีติ.
กสฺมา. ปุเรยฺว กตฺตตฺตาติ.

คำว่า กิจนั้นยอมไม่เบียดเบียนใน
เวลากระทำกิจ ความว่า กิจอันเป็น
อนาคตซึ่งบุคคลกระทำอยู่ ภายหลังถึง
ความเป็นกิจปัจจุบัน ย่อมไม่เบียดเบียน
คือไม่รบกวน บุรุษเช่นนั้น ในเวลาเป็นกิจ
ของตน คือในเวลาเบียดเบียนกาย
และใจ. ถ้ามว่า เพราะเหตุไร ตอบว่า
เพราะเป็นกิจที่บุรุษนั้นรีบทำไว้ก่อน.

สตุถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อahrtitฺวา
“น ภิกฺษเว อิทาเนว ปุพฺพเพปิ
เทวทฺโต ปจฺจุปฺปนฺนสฺสเช ลคฺโค อนาคตํ
ภยํ อโนโลเกตุวาท สปริโส วินาสํ

พระศาสดาครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
มิใช่แต่ในชาตินี้เท่านั้น แม้ในชาติก่อน
พระเทวทัตก็หมกมุ่นอยู่ในความสุขที่เกิดขึ้น

^๑ ฉ. ยถา ปณฺฑิตํ ปุริสํ.

ปตุโต^๑ติ วตฺวา ชาตกั สโมธานสิ
 “ตทา พาลวทุมกั เทวตฺโต
 ปจฺจุปฺปนฺนสฺสเช ลคฺโค^๑ อโหสิ.
 ทกฺขิณฺทิสาย จิตฺ อธฺมมิกเทวปฺตุโต
 โกกาลิก, อุตฺตรทิสาย จิตฺ ธฺมมิก-
 เทวปฺตุโต สาริปฺตุโต, ปณฺชิตวทุมกั
 ปน อหเมวาทิ.

ในปัจจุบันไม่เห็นภัยในอนาคต จึงถึง
 ความพินาศพร้อมด้วยพวกพ้องของตน”
 แล้วทรงประมวลชาดกว่า “ช่างไม้
 ผู้โง่เขลา ในเวลานั้น กลับชาติมาเป็น
 เทวทัต ได้เป็นผู้หมกมุ่นอยู่ในความสุข
 ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า, เทพบุตรผู้ไม่ตั้งอยู่
 ในธรรมผู้สถิตอยู่ทางทิศใต้ กลับชาติ
 มาเป็นโกกาลิกะ, เทพบุตรผู้ตั้งอยู่
 ในธรรมซึ่งสถิตอยู่ทางทิศเหนือ กลับชาติ
 มาเป็นสารีบุตร, ส่วนช่างไม้ผู้เป็น
 บัณฑิตได้แก่เราตถาคตนั่นเอง” ดังนี้.

สมุทฺทวาณิซชาตกถณฺณนา ตติยา.

พรวณฺณาสุมุทฺทวาณิซชาดก ที่ ๓ จบ.

^๑ อ. ปจฺจุปฺปนฺนสฺสเช ลคฺโคติ อิม ปาจา น
 ทิสฺสนฺติ.